

DĚJINY BEČOVA NAD TEPLOU DO ROKU 1800

Marie Malivánková Wasková

Pohlédnout na dějiny západočeského města Bečov nad Teplou, a to především z hlediska jeho souvislosti s tamním šlechtickým sídlem, iniciovala výzva zpracovat heslo k této lokalitě pro analytický oddíl mezinárodního projektu *Residenzstädte im Alten Reich 1300–1800*.¹ A v tom tkví půvab zadání. Bečov-městečko a Bečov-hrad/zámek byly dosud popisovány odděleně. Což ale pohlédnout na celou lokalitu ve vzájemné konfrontaci – interakci – syntéze? Životní styl a aktivity bečovského hradního (zámeckého) pána logicky ovlivňovaly osudy podhradí a toto vědomí se pokusíme trvale udržet v pozadí našeho studia, které zároveň nechce a nemůže ignorovat ani místní geografické a přírodní determinanty, natož celkový vývoj českých zemí.

Bečov nad Teplou je v odborné literatuře poslední dvě či tři desetiletí pilně skloňován. Většina statí se soustředí zejména na historii areálu bečovského hradu a zámku, pro nějž jsou vedle řady publikovaných prací k dispozici i velmi podrobné archivní rešerše, tiskem nevydané.²

- 1 Projekt *Residenzstädte im Alten Reich (1300–1800). Urbanität im integrativen und konkurrierenden Beziehungsgefüge von Herrschaft und Gemeinde* vznikající spoluprací Akademie der Wissenschaften zu Göttingen a Christian-Albrechts-Universität zu Kiel představují bližší stránky webové stránky <https://adw-goe.de/forschung/forschungsprojekte-akademienprogramm/residenzstaedte/> [cit. 2022-09-11]; heslo pro Bečov nad Teplou je určeno pro *Rukověť rezidenčních měst, 1. oddíl (Handbuch der Residenzstädte, Abt. 1. Analytisches Verzeichnis der Residenzstädte und herrschaftlichen Zentralorte. Fränkischer, Bayerischer und Österreichischer Reichskreis, Böhmen und Mähren, Schlesien, Oberlausitz)*, přičemž z českých zemí byly mimo Bečov vytipovány též Bechyně, Benešov nad Ploučnicí, Blatná, Bor, Boskovice, Brno, Brtnice, Bruntál, Bučovice, Budyně nad Ohří, Černá Hora, Česká Lípa, Český Krumlov, Český Těšín, Děčín, Duchcov, Frýdlant, Fulnek, Horšovský Týn, Hradec Králové, Chomutov, Jičín, Jindřichův Hradec, Kostelec nad Černými lesy, Krnov, Kroměříž, Ledeč nad Sázavou, Litoměřice, Litomyšl, Lipnice nad Sázavou, Loket, Mělník, Mikulov, Mladá Boleslav, Mnichovo Hradiště, Moravská Třebová, Moravský Krumlov, Náchod, Náměšř nad Oslavou, Nové Město nad Metují, Olomouc, Opava, Opouchov, Pardubice, Pobežovice, Poděbrady, Polná, Praha, Přerov, Rabí, Rabštejn nad Střelou, Roudnice nad Labem, Rumburk, Ostrov, Slavkov u Brna, Smečno, Strakonice, Šluknov, Šternberk, Švihov, Telč, Toužim, Třeboň, Valašské Meziříčí, Vimperk, Vlašim, Vyškov a Žirovnice.
- 2 Základní přehled vydaných i nevydaných statí poskytuje např. Václav GIRSA – Miloslav HANZL – Dagmar MICHOLNOVÁ – Tomáš WIZOVSKÝ, *Hrad Bečov – projekt konzervace a prezentace*, Loket 2009; též Tomáš KAREL – Vilém KNOLL – Luděk KRČMÁŘ, *Panská sídla západních Čech. Karlovarsko, České Budějovice* 2009. Z mladších publikovaných lze zmínit dále Linda FOSTER – Helena KOENIGSMARKOVÁ, *Nález poutního odznaku na hradě Bečově nad Teplou*, in: *Archaeologia historica. Sborník příspěvků přednesených na 40. mezinárodní konferenci archeologie středověku s hlavním zaměřením Hmotná kultura každodenního života ve středověku a raném novověku*, Plzeň, 15.–19. září 2008, Brno 2009, s. 575–585; Kateřina PÁNKOVÁ – T. WIZOVSKÝ, *Rodové sbírky vévodské rodiny Beaufort-Spontin v Bečově nad Teplou*, *Zprávy památkové péče* (dále ZPP) 71, č. 2, 2011, s. 85–89; Vratislav RYŠAVÝ, *Stavba tzv. Dolního nebo Nového zámku v Bečově nad Teplou*, in: *Castellologica bohemia* 12, 2010, s. 369–384; Marie MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ, *Nápisy na horním hradě v Bečově nad Teplou (s exkurzem k otázce nejstaršího zasvěcení tamní kaple)*, in: *Epigraphica & Sepulcralia* 4, 2013, s. 287–313; TÁŽ, *Co prozradí mořská panna: pozdně středověká graffiti jako svědek zaniklé nápisové výzdoby hradu Bečova*, in: *Dějiny staveb* 2016, s. 156–162 a jiné, se zaměřením na restaurátorství, prezentaci relikví sv. Maura a další prohlídkové a edukační programy.

Samostatným tématem se stalo také bečovské alpinum³ či vzácné dochované relikt šibenice.⁴ Aní město samo nebylo z badatelského hledáčku vyňato. Poměrně nedávná souhrnná zpracování jeho vývoje a hlavních pamětihodností poskytuje jednak Zemanův průvodce po městečkách Karlovarského kraje z roku 2017,⁵ jednak podrobná – žel z hlediska odborné historiografie jistým amatérstvím zatížená – monografie vlastivědců Ludka Jaší a Jany Dyedekové: *Bečov. Perla Slavkovského lesa* vydaná v roce 2011.⁶ Na významu neztrácí heslo v Kučově encyklopedii měst a městeček,⁷ v zajímavých krajinných souvislostech vidí Bečov Jakub Chaloupka a Lubomír Zeman v kolektivní publikaci pod vedením zmíněného Karla Kučí s názvem *Krajinné památkové zóny České republiky*,⁸ vcelku nic nového nepřináší nejnovější Razímův katalog opevnění českých měst.⁹ Ze starších souhrnných zpracování dějin Bečova je třeba připomenout Pelantova *Města a městečka Západočeského kraje*¹⁰ a samozřejmě důležité uměnovědné dílo Antona Gnirse z roku 1932.¹¹ Dodnes platná zůstává také Sedláčková stať k Bečovu v jeho monumentálním počínu *Hrady a zámky*, shrnující i poznatky starších německých badatelů Mayera, Bergera a Bernaua.¹² Studie zabývající se podrobně konkrétními tématy bečovské historie (městskou správou, židovskou komunitou, vodními díly, městským opevněním, místní hudební kulturou a dalšími tématy) obsahují dva sborníky vydané k 600. a 620. letému výročí města.¹³ Zásadní poznatky o nejstarší historii přináší zprávy z archeologických výzkumů posledních desetiletí.¹⁴ Různá konkréta jsou

- 3 Jiří ŠINDELÁŘ – Naděžda SOCHOROVÁ, *Hrabě Arnošt Emanuel Silva Tarouca a Bečov nad Teplou*, in: Průhonice dříve a nyní. Odborný seminář „Historické zahrady a parky 2005“, Průhonice – zámek, 16.–17. června 2005, Hrdějovice 2005, s. 40–45; ANONYMUS, *Cesty zámeckých pánů 2011–2012. Bečovská botanická zahrada*, Teplá 2012; Ivo TÁBOR – Adam BAROŠ – J. ŠINDELÁŘ – Markéta ŠANTRŮČKOVÁ, *Rostliny pěstované v Bečovské botanické zahradě v letech 1918 až 1938*, in: Sborník muzea Karlovarského kraje 24 (2016), s. 131–146; J. ŠINDELÁŘ, *Bečovská botanická zahrada (1918–2018) – 100 let*, in: Konference 620 let Bečova nad Teplou. Sborník, Bečov nad Teplou 2019, s. 44–49.
- 4 Starší literaturu shrnuje Jakub KRČEK, *K možností historické topografie hrdelního soudnictví na příkladu vybraných západočeských lokalit*, in: Sborník Západočeského muzea v Plzni. Historie 21, 2021, s. 5–23.
- 5 Lubomír ZEMAN, *Městečka na dlani. Karlovarský kraj [Bečov nad Teplou, Boží Dar, Horní Blatná, Chyše, Krásno, Přebuz, Valeč]*, Praha 2017, s. 23–47.
- 6 Luděk JAŠA – Jana DYEDKOVÁ, *Bečov. Perla Slavkovského lesa*, Sokolov 2011.
- 7 Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, I. A–G, Praha 1996, s. 57–60.
- 8 TÝŽ (ed.), *Krajinné památkové zóny České republiky*, Praha 2015, s. 35–49.
- 9 Vladislav RAZÍM, *Středověká opevnění českých měst 2/1. Katalog Čechy B–O*, Praha 2020, s. 18–19.
- 10 Jan PELANT, *Města a městečka Západočeského kraje. Stručné dějiny, současnost a výběrová bibliografie 129 míst*, Plzeň 1984, s. 56–58.
- 11 Anton GNIRS, *Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in den Bezirken Tepl und Marienbad*, Augsburg 1932, s. 220–289 (na něž budeme odkazovat), monograficky přetiskl TÝŽ, *Petschau. Geschichte und Bauwerk einer Burg und der unter ihrem Schutze entstandenen bürgerlichen Siedlung*, Augsburg 1932.
- 12 Ač tito nejsou zcela neomylní. J. MAYER, *Geschichte von Petschau*, Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen (dále MVGDDB) 9, 1871, s. 80–84; Adolf BERGER, *Eine Episode aus der Geschichte von Petschau*, MVGDDB 10, 1872, s. 1–21; Friedrich BERNAU, *Geschichte des alten Schlosses Petschau bei Carlsbad*, Carlsbad 1875; August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, XIII. Plzeňsko a Loketskó, Praha 1905, s. 146–153. Zmínit lze též podrobné historické rešerše pro stavebně historický průzkum hradu, zejména Eva HOLANOVÁ – Marie HEROUTOVÁ, *Bečov nad Teplou, hrad. Stavebně historický průzkum*. Strojopis, Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů (dále SÚRPOMO), Praha [1964?], další viz zmiňovaný GIRSA a kol., c. d.
- 13 *600 let města Bečova. Sborník z „Konference 600 let Bečova“ konané 26. a 27. května 1999*, Bečov 1999; *620 let Bečova nad Teplou. Sborník z konference 620 let Bečova nad Teplou konané 5. října 2019*, Bečov nad Teplou 2019.
- 14 Petr HEREIT, *Bečov nad Teplou, okr. Karlovy Vary (BZO98[459])*, Výzkumy v Čechách 1998, s. 11; TÝŽ, *Bečov nad Teplou, okr. Karlovy Vary (BZO98[514])*, Výzkumy v Čechách 1998, s. 11, shrnuté ve stati TÝŽ – Jiří KLSÁK,

obsažena i v další literatuře, již zde nemá smysl vyjmenovávat in extenso (ostatně viz poznámkový aparát následující stati).

Z hlediska písemných pramenů je s politováním třeba konstatovat, že písemnosti městské samosprávy jsou až na výjimky dochovány teprve z doby po velkém požáru Bečova v roce 1760, při němž společně s radnicí a celým městem shořel i městský archiv (a matriky). Zmíněné výjimky, poskytující informace i o starším období, představují jednak tzv. Stübnerova kniha záznamní z let (1634) 1689–1867 a jednak purkmistrovská kniha památná 1758–1792,¹⁵ literaturou již podrobně excerpané, a to zejména z hlediska městské správy a stavebně historického vývoje intravilánu.¹⁶ Požáru roku 1760 nepodlehly také pobělohorské panovnické konfirmace bečovských privilegií, obsahující několik důležitých informací jinde unikajících.¹⁷ Fond Velkostatek Bečov nad Teplou uložený ve Státním oblastním archivu v Plzni nebyl dosud archivně zpracován a oficiálně je nepřístupný, jakkoli se z něj badatelům podařilo extrahovat řadu důležitých zmínek. Na portálu Porta fontium je k dispozici digitalizovaný urbář bečovského panství z roku 1615 (a další úřední knihy Velkostatku Bečov, zejména pozemkové, leč připomeňme, bečovská městská samospráva vedla knihy vlastní).¹⁸ Řečený česko-bavorský digitální archiv pak zpřístupnil také řadu listinných dokladů k Bečovu chovaných zejména ve fondu Archiv města Horní Slavkov, eventuálně Bochov.¹⁹

Jestliže se nemůžeme opřít o – k dějinám každého města zcela lapidární fond – archiv města, zalovíme ve vodách centrálních. Starší listinný materiál vztahující se přímo k městečku Bečovu edituje Haasův *Codex iuris municipalis*, svazek *Privilegia nekrálovských měst českých*,²⁰ počátky bečovských svatostánků nastiňují *Libri confirmationum* a *Libri erectionum*.²¹ Z edic je dále třeba

Počátky osídlení Bečova nad Teplou ve světle archeologických nálezů, in: 600 let, s. 52. Jejich nálezy nejnověji potvrdili Barbora MILSIMEROVÁ – Radek ŠIROKÝ, *Bečov nad Teplou. Náměstí 5. května a přilehlé plochy. Nálezová zpráva o zjišťovacím archeologickém výzkumu*, ZIP o.p.s., Plzeň 2016, jejich výsledky se autoři chystají publikovat.

- 15 Státní okresní archiv (dále SOKA) Karlovy Vary, Archiv města Bečov nad Teplou (dále AM Bečov), inv. č. 16, K 16, kniha záznamní (1634) 1689–1867 (tzv. *Raths information über die bey der Stad Pettschaw so wohl geistlich- als weltlichen regierungs sachen*, založená městským písařem Johannem Franzem Stübnerem); inv. č. 19, K 19, purkmistrovská kniha památná 1758–1792.
- 16 S akcentem na správní dějiny Antonín MARÍK, *Správa města Bečova do roku 1938*, in: 600 let, s. 15–26 a dále J. KRČEK – Pavel ŘEPÍK (s akcentem na stavebně historické informace) v nepublikované rešerši: *Bečov nad Teplou. Náměstí 5. května a přilehlé plochy. Archivní rešerše písemných a ikonografických pramenů*, ZIP o.p.s., Plzeň 2015, jejich nejdůležitější výsledky byly otištěny ve stati J. KRČEK – R. ŠIROKÝ – B. MILSIMEROVÁ, *Horní brána městského opevnění Bečova nad Teplou ve světle historických a archeologických pramenů*, in: 620 let, s. 37–43. Citovaná nepublikovaná archivní rešerše – za jejíž laskavé zapůjčení nejsrdečněji děkuji oběma autorům – pak obsahuje také vyčerpávající přehled ikonografických pramenů k městečku.
- 17 SOKA Karlovy Vary, AM Bečov, L 6, L 7. Porta fontium. Bavorsko-česká síť digitálních historických pramenů. Dostupné z www.portafontium.eu [cit. 2022-09-14].
- 18 Státní oblastní archiv (dále SOA) v Plzni, Velkostatek (dále VS) Bečov nad Teplou, urbář 1615 (1696), K 1. Dostupné z www.portafontium.eu [cit. 2022-09-14].
- 19 Státní okresní archiv Sokolov se sídlem v Jindřichovicích (dále SOKA Sokolov), AM Horní Slavkov; SOKA Karlovy Vary, AM Bochov. Ve slavkovském městském archivu jsou uloženy také další dva urbáře bečovského panství z přelomu 16. a 17. století, které na svou digitalizaci ještě čekají, další jsou uloženy v Národním archivu (dále NA), jednak ve Sbírcce urbářů, jednak ve Staré manipulaci (dále SM) – zde bylo pro naši studii k srovnání se stavem 1615 nahlédnuto do urbáře z roku 1573, NA, SM, inv. č. 3134, sign. S 16/87, kart. 2075. Celkový soupis relativně početných urbářů panství Bečov lapidární Květoslava HAUBERTOVÁ – Gustav HOFMAN – Ladislav LEŠICKÝ, *Soupis západočeských urbářů. 2. pol. 13. století – 1773*, Plzeň 1993, s. 31–35, č. 1–8.
- 20 Antonín HAAS (ed.), *Codex iuris municipalis regni Bohemiae*, IV/1, 2. *Privilegia nekrálovských měst českých z let 1232–1452, 1453–1500*, Praha 1954–1960. Dále jako CIM.
- 21 František Antonín TINGL – Josef EMLER (eds.), *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim*, I/1, VI, VII, Praha 1867–1886. (Dále jako LC); Antonín PODLAHA (ed.), *Libri erectionum*

zmínit například Archiv český a Sněmy české,²² svody dokumentů k třicetileté válce,²³ berní rulu a tereziánský katastr či prameny k dějinám nevolnického povstání.²⁴ Bohužel v soupisu poddáných podle víry celé panství Bečov chybí,²⁵ zajímavé doplňky ale lze najít v Šimákových Zpovědních seznamech arcidiecéze pražské.²⁶

Národní archiv obsahuje řadu dalších zásadních informací, shromážděných pro potřeby zemských úřadů. Ve fondu Stará manipulace jsou k dispozici nejen opisy bečovských privilegií, ale hlavně dokumentace vzniklá kolem prodeju a zástav panství v 16.–17. století.²⁷ K dispozici jsou také písemnosti vzniklé v rámci jednání o regulaci magistrátu,²⁸ fond České gubernium – publicum obsahuje dále agendu k pachtům městského majetku a vůbec hospodářským záležitostem 18. století.²⁹ Archiv pražského arcibiskupství v duchovenské fasí (tj. příznání příjmů) skýtá pohled na bečovské nadace a příjmy faráře (též písemnosti bečovské farnosti byly stíženy požárem roku 1760; žel pro Loketsko, vikariát Sokolov, kam Bečov spadal, se nedochovaly farářské relace z let 1660–1701, které by jinak byly velmi vítaným pramenem).

Následující studie se ovšem nebude soustředit na primární pramenný výzkum, ale spíš na shrnutí a v neposlední řadě revizi dosavadní literaturou zprostředkovaných dějin Bečova nad Teplou. Sledovat přitom budeme historii lokality coby předpolí šlechtické rezidence.

POČÁTKY HRADU A SÍDLIŠTĚ – KRÁLOVSKÉ LÉNO

Naše oblast zájmu leží v jihozápadní části Bečovské vrchoviny, která patří ke komplexu Slavkovského lesa. Bečov vznikl v hluboce zaříznutém údolí řeky Teplé, která zde spolu se svým pravobřežním přítokem Bečovským (též Dolským či Hlubokým) potokem vymodelovala výraznou skalnatou ostrožnu v severojižní orientaci s velmi příkře spadajícími svahy. Její lichoběžníkový, asi 350 m dlouhý hřbet zakončený na severu skalním sukem poskytl pevné podloží pro křížovatku dvou zemských stezek, spojujících jednak Loket–Toužim–Plzeň a jednak Teplou se středním Poohřím (Sedlec, Ostrov, Radošov a Žatec). Připomeňme také na tomto místě, že Chebsko nebylo součástí českého království, v Teplé položené jižně od Bečova byla zemská

archidioecesis Pragensis saeculo XIV. et XV., VI (1397–1405), Praha [1915–]1927, s. 163–166. Dále jako LE.

- 22 Zejména František PALACKÝ (ed.), *Archiv český* (dále AČ) *čili staré písemné památky české i moravské*, 6, Praha 1872 (s. 548–565 Zápisy o věcech Šlikovských od r. 1480 do 1497); *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, II. (1546–1557), Praha 1880.
- 23 Václav LÍVA (ed.), *Prameny k dějinám třicetileté války. Regesta fondu militare Archivu ministerstva vnitra ČSR v Praze*, 3–8, Praha 1951–1957; Josef POLIŠENSKÝ a kol. (eds.), *Documenta Bohemica bellum tricennale illustrantia*, I–VII, Praha 1971–1981.
- 24 Karel DOSKOČIL (ed.), *Berní rula, 2. Popis Čech r. 1654*, Praha 1953 (dále BR); Aleš CHALUPA a kol. (eds.), *Tereziánský katastr*, 2. Rustikál (kraje K–Ž), Praha 1966 (dále TK); Eliška ČÁŇOVÁ a kol. (eds.), *Prameny k nevolnickému povstání v roce 1680*, Praha 1986.
- 25 E. ČÁŇOVÁ (ed.), *Soupis poddáných podle víry z roku 1651*. Loketsko, Praha 1993, s. 4.
- 26 Josef V. ŠIMÁK (ed.), *Zpovědní seznamy arcidiecéze pražské z r. 1671–1725*, IX, X. Plzeňsko a Loketsko, Praha 1935.
- 27 NA, SM, inv. č. 3134, sign. S 16/87, kart. 2074–2076.
- 28 Jsou uloženy jednak ve fondu České gubernium – publicum (NA, ČG-P inv. č. 2484, sign. 88/97, regulované magistráty poddanských měst a městeček – Bečov, kart. 5418), jednak ve fondu Apelační a vrchní trestní soud (NA, AVS, inv. č. 1708, sign. I LF 2 – regulace magistrátů poddanských měst Loketského kraje, Bečov 1790–1802, kart. 168).
- 29 NA, ČG-P, inv. č. 648, sign. Q 105, Pronájmy městských nemovitostí v Bečově, kart. 221; inv. č. 1758, sign. Q 6, pacht městských a obecních realit a důchodů v Bečově nad Teplou, kart. 832; inv. č. 2345, sign. 82/69, Hospodářské záležitosti municipálních měst – Bečov, kart. 3406 ad.

brána a velmi strategický bod vstupu obchodních stezek z Chebska představovalo nedaleké Kynžvartské sedlo. Zemědělsky nepříhodná krajina Slavkovského lesa byla až do nástupu 12. století na samém okraji české sídelní oikumeny. Do míst hraničního hvozdu se osídlení začalo šířit v důsledku populační exploze (celoevropského jevu 11. a 12. století) nejprve vnitřní kolonizací ze středních Čech, vrcholící v období od nástupu Vladislava II. (1140) do konce 12. století.³⁰

Starší historiografie považovala za obsahově věrohodné falsum z 15. století, hlásící se k roku 1214 a zmiňující v Bečově celnici pod ochranou opevněného sídla (*viis et theloniis castris Bečschaw*).³¹ Padělek s celními výsadami pro Kynžvart, jež neměly být na újmu cest a cel placených v Bečově, ovšem pořídil tehdejší držitel Kynžvartu a Bečova Jindřich z Plavna ve snaze přetáhnout na území pod svou kontrolou obchodní stezky (k čemuž viz níže). A nešlo o jediné falsum za tímto účelem, tady si pán z Plavna při výrobě „starobylých“ výsad v ničem nezadal s jinými dvěma velkými falzátory chaotického husitského století, Oldřichem II. z Rožmberka a Kašparem Šlikem.³²

Odhlédnuto od nedůvěryhodnosti řečené písemnosti (1214) ovšem dataci Bečova již do 13. století bezpečně prokázaly archeologické nálezy, které doložily středověké sídliště v blízkosti dnešního kostelního pahorku na jihovýchodním okraji městského historického jádra.³³ Slovanské jméno Bečov dokládá, že naše lokalita vznikla v rámci zmíněné vnitřní kolonizace. Rozptýlená osada zabrala jižní stranu gondolovitě prohnuté ostrožny v okolí kostelního pahorku.³⁴ Jejím reliktem je dle mínění historiků-urbanistů dodnes patrný vějíř cest nepravidelně se sbíhajících k jižní straně náměstí. K podobě nejstaršího sídliště lze ještě dodat, že jihozápadně od dnešního kostela existovala zřejmě již v této době nevelká vodní nádrž (rybníček či přírodní), patrná ještě na mapování stabilního katastru.³⁵

30 K vnitřní kolonizaci např. Josef ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí (1034–1198)*, Praha 1997, s. 273–277. Srov. Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Vývoj osídlení na panství kláštera v Teplé ve 13. století*, *Historická geografie* 28, 1995, s. 71–88; Pavel CHOC, *Osídlení Čech před účastí cizích kolonistů*, *Demografie* 1963, č. 1, s. 38–52, č. 2, s. 126–137, č. 3, s. 235–244, č. 4, s. 331–340; 1964, č. 1, s. 21–26.

31 Gustav FRIEDRICH (ed.), *Codex diplomaticus et epistolarius regni Bohemiae*, II, Praha 1912, č. 369, s. 404–405. Řečená listina s datem 10. února 1214 vydaná údajně králem Přemyslem Otakarem I. ve prospěch jakéhosi Jindřicha z Kynžvartu za jeho věrné služby svoluje vybírat clo od obchodníků mířících z Čech do Německa i naopak na cestách ke Kynžvartu, Žluticím, Poutnovu, Útvině, Sítinám, Planě, Chebu a Tirschenreuthu, ale bez újmy cel hradu Bečova.

32 Za signifikantní lze také považovat, že řečená „starobylá privilegia“ nepředali Plavenští spolu s Kynžvartem a Bečovem při jejich odprodeji, ale raději si je nechali v rodovém archivu, kde je také studovali pozdější editoři a badatelé. Na Plavenského falsifikátorskou činnost a padělek upozornil už A. SEDLÁČEK, *c. d.*, s. 59–60 u státi o hradu Kynžvart, u státi o Bečově se o listině 1214 vzhledem k její nulové výpovědní hodnotě ani nezmiňl. Srov. Jiří JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice*, III, Domažlice 2003, s. 184–185, 385. Srov. Přemysl BAR, *Neznámá falza listin Zikmunda Lucemburského a falzátorská činnost Oldřicha II. z Rožmberka*, *Studia Mediaevalia Bohemica* 6, 2014, s. 69–113; Max DVORÁK, *Die Fälschungen des Reichskanzlers Kaspar Schlick*, *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung* XXII, 1901, s. 51–107; Paul-Joachim HEINIG, *War Kaspar Schlick ein Fälscher?*, in: *Fälschungen im Mittelalter. Internationaler Kongress der Monumenta Germaniae Historica*, München, 10–19. Sept. 1986, Teil III., *Diplomatische Fälschungen I*, Hannover 1988, s. 247–274 aj.

33 P. HEREIT, *c. d.*; P. HEREIT – J. KLSÁK, *c. d.*; B. MILSIMEROVÁ – R. ŠIROKÝ, *c. d.*, s. 21; A. GNIRS, *c. d.*, s. 223; do této strategické polohy kladli badatelé hypoteticky onu (neexistující) celnici s (neexistující) trzví z 13. stol., srov. např. Jiří SCHIERL, *Stručný urbanistický a architektonický vývoj města*, in: 600 let, s. 53.

34 Její severní okraj s jádrem hradu nad ohybem řeky leží o cca 14 m výše než dnešní nejnižší část náměstí, od níž pak směrem ke kostelu podloží opět stoupá asi o 11 m – a to hovoříme o dnešní niveletě, dle archeologických nálezů byly rozdíly v reliéfu náměstí ještě výraznější. B. MILSIMEROVÁ – R. ŠIROKÝ, *c. d.*, s. 18–20.

35 B. MILSIMEROVÁ – R. ŠIROKÝ, *c. d.*, s. 21; písemné i ikonografické doklady rybníčku dohledali J. KRČEK – P. ŘEPÍK, *c. d.*, s. 10, 13, 21; viz též J. KRČEK – R. ŠIROKÝ – B. MILSIMEROVÁ, *c. d.*, s. 39–40.

Na opačné – severní – straně ostrožny začal být nejdéle ve druhé polovině 13. století budován hrad, tvořený válcovou věží a dvoudílným gotickým palácem (na místě pozdějších Pluhovských domů),³⁶ oddělený (snad v této fázi, snad v polovině 14. století?) od podhradí šijovým příkopem vylámaným ve skále. Kdo sídlil na Bečově, písemné prameny až do 14. století neuvádějí. Charakter bergfritu na jižním konci hradního areálu by mohl ukazovat na původně zeměpanské založení.³⁷ První zmínky o majetkové držbě lokality vážící se ovšem až ke 14. století dokládají rudonosný Slavkovský les v držbě Rýzmburků (pánů z Oseka/Rýzmburku, německy von Riesen- burg), odnože již v průběhu 12. a 13. století politicky výrazně exponovaného rodu Hrabšiců. Česká historiografie pak vesměs předpokládá, že tento pozdní doklad lze pravděpodobně promítat i do minulosti, tj. Bečovsko bývá považováno za rýzmburskou doménu od „nepaměti“.³⁸ Vysoké ambice Rýzmburků a jejich přední angažmá v královské družině spolu s analogiemi jiných šlechtických hradů založených (snad) se souhlasem krále v nápodobě zeměpanských nijak nevyklučují výstavbu válcové věže s úmyslem demonstrovat vlastní vládu nad krajinou.³⁹

Za první doklad sezení Rýzmburků na Bečově býval na základě Bernauova prvního souhrnného zpracování dějin Bečova uváděn rok 1314.⁴⁰ Jak ale zdůraznil Velímský ve své monografii o Hrabšicích, po Bernauovi a Mayerovi již nikdo tuto zmínku nedohledal, takže je silně sporná.⁴¹ Prvním nezpochybnitelným dokladem zdejšího šlechtického sídla je tak teprve listina pro Bo- chov, vydaná bratry Borešem a Slavkem z Rýzmburka právě v Bečově nad Teplou v roce 1346.⁴² Poměrně krátce na to (roku 1352 či těsně po něm) začali oba bratři budovat na severním okra- ji hradního areálu novou obytnou věž, dojnou. Těsně před dokončením ale, pravděpodobně v souvislosti s bratrským rozdělením majetku zhruba v roce 1355, při němž Bečov jako své sídlo podržel Boreš (V.) z Rýzmburka,⁴³ došlo k náhlé změně plánů. Nedokončená obytná věž byla narychlo přestavěna na kapli a v jejím těsném sousedství – na nejvíce nepřístupném místě os- trožny – byl v roce 1356 či těsně po něm vybudován mnohem mohutnější donjon koncipova- ný doslova jako velkokapacitní ubytovací zařízení s vynikající obytnou vybaveností. Rozšiřování

36 Linda FOSTER, *Bečov nad Teplou – Archeologické sondy v tzv. Pluhovských domech*, in: Průzkumy památek 14/1, 2007, s. 26–34; V. GIRSA a kol., c. d., s. 15; Jan ANDERLE, *Pluhovské domy v jádru hradu Bečova nad Teplou*, Průzkumy památek 14, 2007, s. 3–25.

37 V. GIRSA a kol., c. d., s. 15. Dnešní relikty bergfritu, sneseného během 18. a 19. století, nejsou stavebně historickým průzkum přesněji datovatelné.

38 F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, I, Praha 1939, s. 674–675; J. V. ŠIMÁK, *České dějiny*, I/5, Praha 1938, s. 570–571; Tomáš VELÍMSKÝ, *Hrabšici. Páni z Rýzmburka*, Praha 2002, s. 115. Velímský upozorňuje na možnou (dočasnou) konfiskaci rýzmburského majetku po nešťastné králozradě Boreše (II.) z Rýzmburka, jež stála tohoto politika koncem roku 1277 život a rod na čas majetek, později – i v souvislosti s pádem Přemysla Otakara II. a následující krutě dynamickou dobou – došlo k restituci. Tamtéž, s. 79–81, 152, 163, 164.

39 Srov. Robert ŠIMŮNEK, *Hrad jako symbol v myšlení české středověké šlechty*, *Český časopis historický* 108/2010, s. 185–219, kde je položena i otázka „regálnosti“ stavby hradů, včetně další literatury. Z ní lze dále zmínit Marek STARÝ, *Existoval ve středověkých Čechách tzv. hradní regal? Několik úvah o rozsahu panovnických práv ve středověku*, *Právněhistorické studie* 41, 2012, s. 141–154; Vratislav VANÍČEK, „Právo na hrad“ a *hradní regal – hodnocení souvislosti revindikačních sporů ve 13. století v českých a alpských zemích*, in: Marcell Antoniewicz (ed.): *Zamki i przesterzeń społeczna w Europie środkowej i wschodniej*, Warszawa 2002, s. 24–50 (dostupné on-line <https://docplayer.cz/18952329-Pravo-na-hrad-a-hradni-regal-hodnoceni-souvislosti-revindikacnich-sporu-ve-13-stoleti-v-ceskych-a-alpskych-zemich.html>). [cit. 2022-09-11].

40 F. BERNAU, c. d., vycházel zřejmě z J. MAYER, c. d. (též neuvádí zdroj). Převzal A. SEDLÁČEK, c. d., s. 146–147.

41 Dataci zpochybnil už J. V. ŠIMÁK, c. d., s. 570. Zdůraznil T. VELÍMSKÝ, c. d., s. 156.

42 CIM IV/1, s. 105–106, č. 65; T. VELÍMSKÝ, c. d., s. 170.

43 V rodu Hrabšiců neustále dokola používané jméno Boreš (a Slavek) komplikuje přiřčení jednotlivých dat a událostí ke konkrétním osobnostem a řeší se číslováním jednotlivých členů rodu, leckdy ale nejistým. Srov. T. VELÍMSKÝ, c. d., passim, zejm. 196–197, 204, 219–220.

bečovského hradu se finančně opíralo o příjmy z cínového dolování, zdárně se rozvíjejícího na okolních rýzmburských državách od počátku 14. století, k němuž v roce 1354 přibyl i pokus o zlaté a stříbrné dolování přímo na Bečovsku.⁴⁴ Náročný stavební podnik směřující k vybudování honosné rezidence na Bečově – v níž bývá spatřována i paralela ke Karlštejnu –⁴⁵ spadá do období naprostého útlumu veřejného života Rýzmburků po odsouzení Boreše (II.) za velezradu Přemyslem Otakarem II. Nadcházející hvězdná kariéra Boreše (V.) u dvora a v císařských diplomatických službách byla zahájena teprve v roce 1360.⁴⁶ Bečov Boreše (V.) se měl stát v první řadě důstojným protějškem rodového Rýzmburka, který jako své sídlo podržel druhý z bratrů Slavek. V následujících desetiletích se domicil z Bečova pároval s rodovým jménem z Rýzmburka jako výraz dvojího centra rýzmburských držav.

Bylo zmíněno, že v polovině 50. let 14. století vznikla v menší hranolové věži Bečova kaple. Dokončena byla do roku 1357, v tomto roce sem byl jmenován kaplan a v témže roce Boreš z Rýzmburka coby patron kostela i v osadě před hradem prezentoval také tam nového duchovního.⁴⁷ Ze zmínky, že šlo o obsazení uprázdněného místa, přitom vyplývá, že o duchovní každodennost poddaných, ale i hradního pána před vybudováním rezidenční kaple, bylo již nějakou dobu postaráno. Žel, stav pramenné základny k církevní topografii západních Čech nedává jasnou odpověď na otázku, ad quem kostelík ve vsi Bečově vznikl.⁴⁸ Není ovšem celkem pochyb o tom, že stál v témže sakrálním okrsku, jako stávající bečovský kostel sv. Jiří, jehož patrocínium avizuje šlechtické založení. Oba bečovské svatostánky přitom byly ve správě slavkovského plebána,⁴⁹ takže bečovský kostelík nemohl být starší než slavkovská plebanie (první zmínka 1357) a ta

44 Jana ZACHOVÁ (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* (RBM), V/4, Praha 2004, s. 827, č. 1886; J. V. ŠIMÁK, *c. d.*, s. 571.

45 K tomu viz J. ANDERLE, *Uspořádání bytů v některých velkých hradech doby Karla IV.*, in: Svorník 6, Praha 2008, s. 13–32. Také na Karlštejně byla do původně obytné věže teprve dodatečně vložena kaple P. Marie (vysvěcená roku 1357). Tomáš DURDÍK, *Několik poznámek ke stavební podobě Karlštejna*, in: Jiří Fajt (ed.), *Magister Theodoricus. Dvorní malíř císaře Karla IV. Umělecká výzdoba posvátných prostor hradu Karlštejna*, Praha 1997, s. 51–58 (zde na s. 54).

46 V roce 1360 začal zasedat na zemském soudu, v letech 1367–1378 dosáhl na post zemského hejtmána v tzv. České Falci, během níž často doprovázel panovníka na jeho cestách do říše. Borešův bratr Slavek oproti tomu nikdy veřejně nevystupoval, patrně se věnoval přednostně správě rodových držav. T. VELÍMSKÝ, *c. d.*, s. 170–195.

47 V roce 1357 (15. května) uvedl Boreš z Rýzmburka ke kostelu ve Slavkově a jeho pobočce v Bečově kněze Oldřicha. Ani ne tři měsíce nato, 7. srpna 1357, dosadil Boreš z Rýzmburka ke kostelu v Bečově Sezemu, a to na místo uvolněné smrtí plebána Benedikta. LC I/1, s. 46 a 47.

48 Knihy konfirmační začínají rokem 1354, knihy erekční rokem 1358. K církevní topografii viz např. sborník *Církevní topografie a farní síť pražské církevní provincie v pozdním středověku*, Praha 2007; srov. pro střední Čechy Zdeněk BOHÁČ – Pavel BOHÁČ – R. ŠIMŮNEK, *Topografický slovník k církevním dějinám předhusitských Čech*, Pražský archidiakonát, Praha 2001.

49 Dodejme, že kostel v Horním Slavkově je též sv. Jiří, doložen 1357 (T. VELÍMSKÝ, *c. d.*, s. 191). Na personální propojení bečovských svatostánků s Horním Slavkovem, resp. správou Bečova prostřednictvím plebánů Horního Slavkova ukazuje krom přímé zmínky v LC I/1, s. 46 a LE VI, s. 163 také dvojí mlčení pramenů. Bečov nefiguruje ani v jediných v registrech papežských desátků dochovaných pro loketský děkanát z let 1384–1405 (Václav Vladivoj Tomek (ed.), *Registra decimarum papalium čili Registra desátků papežských z diecezí pražské*, Praha 1873, s. 74), tj. příjmy ze zdejších beneficí danil papežské kurii Horní Slavkov. V knihách konfirmačních se pak krom roku 1357 další prezentace kněze do Bečova nad Teplou nekoná (ale k roku 1393 je ke kostelu v Horním Slavkově na místo uprázdněné smrtí Františka potvrzen *Henricus capellanus de Ryseberg alias de Beczow*, prezentovaný Boršem. LC V, s. 153; item roku 1419 proběhla rošáda kaplana z hradu Bečova u oltáře P. Marie do Slavkova a opačně, přičemž jako exekutor je uveden nejmenovaný plebán z Bečova, tj. jak hradní kaple, tak kostel v podhradí byly obsazeny. LC VII, s. 282. Příslušnost bečovské kaple ke slavkovské faře výslovně zmiňuje listina z roku 1400, LE VI, s. 163.

pravděpodobně vznikla souběžně se založením Horního Slavkova, kladeném do doby kolem roku 1333.⁵⁰ K literaturou běžně uváděnému datu založení hradní kaple teprve roku 1400 je třeba podotknout, že toho roku byla (po opravě vynucené patrně zemětřesením) tato nově vysvěcena k počtě Navštívení Panny Marie, tehdy módnímu – teprve roku 1389 nově zavedenému – mariánskému svátku. Šlo přitom o „modernizaci“ již staršího mariánského zasvěcení kaple.⁵¹

Po smrti Karla IV. se Boreš (V.) stáhl do ústraní a věnoval se správě svých statků. Diplomatieké mise zvyšující lesk Bečova ustaly a po politikově smrti (asi 1385) hrad a panství zdědila nová generace Rýzmburků. V roce 1387 si nechal další Boreš udělit *Becshaw sloiss und marckt* od panovníka v léno, což – jak dokládá Velímský –, nemuselo být nijak nevýhodné vzhledem k osvobození od cel a mýt a vynětí z pravomoci zemského soudu, jež tento právní statut provázelo.⁵² Tato první listinná zmínka o bečovské osadě pod hradem s použitím výrazu *markt* svedla většinu historiků k domněnce, že se jedná o doklad sídla městského typu, městečko, kterýžto omyl ještě umocnilo první dochované privilegium pro osadu Bečov z roku 1399, bez výjimky interpretované jako povýšení Bečova na město. K termínu *markt* jakožto dokladu „městskosti“ je třeba podotknout, že toto slovo znamená v první řadě trh (a teprve přeneseně vzhledem k časté trhové funkci měst městečko), což je aktivita na křižovatce dvou zemských cest naprosto pochopitelná. Zmínku z roku 1387 je tedy třeba číst – a zejména protože se jedná o listinu výslovně jmenující obchodní cesty na rýzmburské državě a výběr cla na nich –, jako doklad obchodnické osady pod hradem.

PRVNÍ PRIVILEGIUM PRO OSADU 1399 – EMFYTEUZE

Jak bylo zmíněno, rokem 1399 datuje starší literatura povýšení Bečova na město. Datum se vztahuje k prvnímu privilegii udělenému Bečovu 19. dubna 1399 jeho tehdejší vrchností, totiž Borešem mladším a Borešem nejmladším z Rýzmburka.⁵³ Pravda, už editor této listiny Antonín Haas v záhlavním registru uvedl, že se jedná o udělení městského práva a listina sama používá nesmírně sugestivní termín *stadtrecht*. Záludnost ale tkví v tom, že se jedná o „pouhé“ vrchnostenské privilegium, jehož pravomoc – a též jím udělené výhody – začínaly a končily na hranicích panství. Povýšení poddanské osady na město bylo nepopíratelným královským regálem.⁵⁴ A ostatně skutečně panovnické privilegium spojené s udělením výročního a týdenního trhu, což byla také záležitost striktně regální, udělil Bečovu teprve v roce 1482 Vladislav Jagellonský (*markt Petschau zu einer stadt erhöht, erhoben und gemacht ... erhöhen und*

50 T. VELÍMSKÝ, c. d., s. 161; J. PELANT, c. d., s. 91 – lokace Horního Slavkova navazovala na již starší osady v okolí, jednak Seifertsgrün, jednak Zech, existující při tamních rudných dolech od 13. století.

51 LE VI, s. 163–166; LC VI, s. 20. Svátek Navštívení Panny Marie, slavený 2. července, byl zaveden až roku 1389 (Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001, s. 904). K tomu již M. MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ, *Nápisy*, s. 287–313.

52 Její přetisk F. BERNAU, *Studien und Materialien zur Specialgeschichte in Heimatkunde des deutschen Sprachgebiets in Böhmen und Mähren*, Prag 1903, s. 516; A. GNIRS, c. d., s. 220 – uvádí její uložení v knížecím reuss-plavenském rodovém archivu v Ostersteínu. Listinu přepsaly též E. HOLANOVÁ – M. HEROUTOVÁ, c. d., s. 132–133. T. VELÍMSKÝ, c. d., s. 161 – hovoří o výhodách v souvislosti s lenním vztahem panství Rýzmburk k Janu Lucemburskému. Naopak listinu 1387 interpretuje mylně rovnou jako doklad založení městečka Bečova. Tamtéž, s. 197.

53 CIM IV/1, s. 244–247, č. 168.

54 K tomu lapidárně Antonín HAAS, *Pravomoc českého krále nad poddanskými městy a městečky*, Právněhistorické studie 4, 1958, s. 153–184; Jiří KEJŘ, *Vznik městského zřízení v českých zemích*, Praha 1998. Podobně také emfyteutizace, tj. převedení na německé právo, podléhala královskému souhlasu (a doklady z rýzmburských držav avizují, že Rýzmburci regály respektovali a panovnický souhlas si nechávali udělit, např. souhlas Karla IV. s novým vysazením Amonsgrýnu), T. VELÍMSKÝ, c. d., s. 177. AČ II, s. 200–201, č. 418.

erheben den genandten markt zu einer stadt), viz níže.⁵⁵ Je s podivem, že toto dvojí udělení městského práva dosud nikoho nenapadlo rozporovat.

Co tedy vlastně získala osada v podhradí v roce 1399 od obou Boršů? Nejprve citace: „*Wir Borse der jüngere und Borse der jüngste gebrüedere von Risenburg, herren zu Petschaw, alle unser erben und nachkomben bekennen und tun kund mit diesem offnen brieve ... unser armen leuten zu Petschaw ... haben sie begnadet, begnaden und gebn ihn ... stadtrecht also, das sie mögen ihr gut fahrend und unfahrend schicken, schaffen oder geben mögen, wem sie wollen ... geschehe aber, das ihr einer oder mehr von cranckheit oder anderer nõtlichen sachen wegen sein gescheft nicht tun möcht, so soll desselben gut fahrend und unfahrend und erbin alles gefallen uf den nehisten seinen freund...*“ Tj. my oba Boršové a všichni naši dědicové a nástupci oznamujeme, že jsme našim ubohým lidem v Bečově udělili *stadtrecht* tak, aby mohli volně nakládat se svým movitým i nemovitým majetkem, a pakliže by někdo zemřel bez poslední vůle, aby jeho majetek připadl nejbližším příbuzným. Pod termínem *stadtrecht* se v této bečovské listině evidentně skrývá purkrechť, dědické právo.⁵⁶ Nejvýmluvněji dokládá tento význam několik písemností z let 1581–1582, dochovaných ve Staré manipulaci, v nichž šest vesnic bečovského panství úpěnlivě žádá panovníka (v té době byl Bečov majetkem královské komory a držen zástavně): „*sie auch mit der auflag den andern dorffschaften gleich belegt werden möchten ... das Stadtrecht begehren...*“⁵⁷ aby získali tak jako jiné vesnice na bečovském panství dědické právo k svým usedlostem, protože jejich synové a dcery z jejich hospodářství nemají nic, než co snědí a vypijí...⁵⁷ Také text listiny z roku 1662, již vrchnost obnovovala stará (za třicetileté války zničená) privilegia Bečovských nikoli slovo od slova, ale významově po jednotlivých bodech, uvádí jako první milost od obou Boršů z Rýzmburka dědické právo podobné městskému úzu (*Stadtbrauch*) v mužské i ženské linii, a také bez testamentu.⁵⁸

V roce 1399 tedy bečovská vrchnost převedla obchodnickou osadu v podhradí, dosud dlící na českém právu, na německé právo garantující dědické nároky na usedlosti a majetek a – jak dále uvádí text listiny –, osvobodila ji od všech činží a dávek vyjma stanoveného poddanského úroku a také od všech robot, krom povinností ke Dvorskému a Českému mlýnu. Všechny pozemky patřící k Bečovu, které byly zastaveny, měly být vykoupeny a darovány k užítku obci. Paralelně byla osadě udělena samospráva analogická správě skutečných měst (proto termíny *rat*, *burger*, *mitbürger*, užitá dále v textu privilegia, které dále prohlubovaly onu zmylenou⁵⁹), včetně hrdelního práva a zejména práva volného obchodu, což bylo vzhledem k zemědělsky velmi nevýhodnému okolí a křižovatce zemských cest s čilým kupeckým ruchem z hlediska možnosti obživy Bečovských obzvlášť významné. K bečovskému soudu byly také přiřčeny i další vesnice na panství, jimž byla zároveň uložena povinnost odebírat pivo výhradně z Bečova. V tomto případě se jednalo o poměrně běžný způsob řešení soudní správy panství a paralelně ekonomického posílení lokality s postavením centra mikroregionu.⁶⁰ Obyvatelům Bečova bylo dále dovoleno brát s vědomím

55 CIM IV/2, s. 233–235, č. 499.

56 Srov. J. ŽEMLIČKA, *Království v pohybu. Kolonizace, města a stříbro v závěru přemyslovské epochy*, Praha 2014, zejm. s. 163–168.

57 NA, SM, inv. č. 3134, sign. S 16/87, kart. 2074.

58 SOKA Karlovy Vary, AM Bečov, L 6.

59 Text privilegia zmátl i vrchnostenského úředníka sestavujícího v roce 1573 urbář bečovského panství, který také považoval už listinu z roku 1399 za povýšení Bečova na město. NA, SM, inv. č. 3134, sign. S 16/87, kart. 2075, Urbář 1573.

60 Srov. obdobné privilegium např. pro západočeské Úterý, kde je soudní okrsek zároveň okrskem povinně odběratelským. K tomu M. MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ – Karel WASKA – Eva WASKOVÁ, *Historia Novoforensis. Dějiny města Úterý*, Plzeň–Úterý 2023, s. 108.

vrchnosti či hejtmana dřevo z panského a lovit v lesích škodnou (zejména šelmy, ale i kance⁶¹). Bečovští byli zároveň povinni dbát na to, aby se nechodilo po neobvyklých cestách, a koho by při tom přistihli, směli pokutovat a příjem použít na údržbu komunikací.

Toto bečovské privilegium přišlo v době intenzivního ekonomického úpadku Rýzmburků, kteří se navíc podobně jako jejich prapraděd opět postavili svému králi (členstvím v panské jednotě sjednocené roku 1394 a dokonce osobní účastí na sprosté vraždě Václavových favoritů roku 1397).⁶² Emfyteutizací svého podhradí evidentně rod upadající do dluhů a přinucený dokonce odprodat kmenový Rýzmburk (1398) usiloval o ekonomickou vzpruhu v podobě jasně stanoveného poddanského úroku a – bez panovnického placet, a tedy skutečného povýšení na město –, vnařil nově přichozí osadníky kamoufláží o městském právu. Svolení brát stavební dříví v panském lese paralelně ukazuje na probíhající nové uspořádání osady a její výstavbu,⁶³ do této doby je tedy třeba klást vznik bečovského trojúhelníkového náměstí lemovaného pravidelnou zástavbou. Připomeňme, že také udělení emfyteutického práva bylo královským regálem, panovník je uděloval vrchnosti, která je aplikovala.⁶⁴ Vzhledem k naznačeným vztahům ke králi nemohli Rýzmburci s novým privilegiem počítat. Jako svolení se zákupním právem se ale dá vyložit formulace v lenní listině z roku 1387 pravicí, že Boreš smí v Bečově osadit a zakoupit, koho chce.⁶⁵

V bečovském podhradí tedy vznikla v roce 1399 obchodní osada napodobující samosprávou i jednáním uvnitř rýzmburské državy městečko.⁶⁶ V jejím čele stanul vrchnostenský rychtář (*iudex*), jemuž byli k ruce přísežní (*iurati*) a obec byla dokonce nadána vlastní pečeti, již užíla hned následujícího roku 1400 při potvrzení rýzmburské nadace k mariánskému oltáři na hradě.⁶⁷ Z hlediska zemského práva si však na faktické povýšení musel Bečov ještě počkat až do

61 Mohou lovit medvědy, prasata, rysy, kuny, lišky a 14 dní před masopustním úterkem také veverka. Dodejme, že lov na černou zvěř byl – stejně jako lov na vysokou – královským regálem (srov. Jan Evangelista CHADT-ŠEVĚTÍN-SKÝ, *Dějiny lovu a lovectví /myslivosti/ v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Louny 1909, s. 137–139). Panovník Rýzmburkům toto právo v jejich lénu postoupil, srov. dále k formám královského souhlasu. Za zmínku stojí, že po konfiskaci Bečova po stavovském povstání 1547 vyňal král vedle horního podnikání a (rudonosného) lesa z bečovského panství také lovecký regál, jenž jen výslovným článkem v rámci zástav přenechával bečovské vrchnosti. NA, SM, inv. č. 3134, sign. S 16/87, kart. 2074. K myslivosti poddaných srov. Eduard MAUR, *K dějinám loveckého práva poddaných, zejména v Českém lese a na Šumavě*, in: Tomáš Chládek – Tomáš Petráček – Jan Sič – Veronika Stachurová Kucrová (eds.), *Jdi svou cestou a nech lidí mluvit. Variety sociálních a kulturních dějin*. Profesoři Jaroslavu Čechurovi k 66. narozeninám, Praha 2018, s. 171–184.

62 T. VELÍMSKÝ, *c. d.*, s. 200–204.

63 Jak si povšiml již Jakub Krček, J. KRČEK – P. ŘEPIK, *c. d.*, s. 7.

64 Srov. J. ŽEMLIČKA, *Království v pohybu*, s. 122.

65 „*Er [der edle Borss von Risenburg] mag auch die an dais sloisse unde marckt Bezaw weir sezzen vergeben oder verkauffen vnde wenten noich sinem willen vnde woilgefallen.*“ Dále v listině pokračuje ujištění, že též může řečený majetek hrad a trh v Bečově komu chce prodat či dědicky odevzdat. E. HOLANOVÁ – M. HEROUTOVÁ, *c. d.*, s. 133.

66 Mimořádně vývoj tzv. městské sítě v rýzmburském Slavkovském lese bude vyžadovat ještě důkladnou studii. Také jiným sídlištěm městského typu tu totiž historiografie přisuzuje městské právo zřejmě na základě vrchnostenského privilegia, např. Krásnu (CIM IV/1, s. 114–115, č. 72, srov. hned s. 171–172, č. 118), Bochovu (tamtéž, s. 105–106, č. 65, ale dále i tamtéž IV/2, č. 326, 510 a zejm. 526!), Pramenům (tamtéž IV/1, s. 171–172, č. 118). Vzhledem k tomu, že královský souhlas mohl být udělen i slovně či konkludentně (J. ŽEMLIČKA, *Království v pohybu*, s. 122), bude třeba rekonstruovat situaci s ohledem na aktuální vztahy s panovníkem a zejména případně pozdější panovnické privilegium udělující městské právo, jako je to v případě Bečova (CIM IV/2, s. 233–234, č. 499), či nazývající lokalitu rovnou městem bez předchozí panovnické listiny, jako v případě Bochova (CIM IV/2, s. 524, č. 526). Srov. např. T. VELÍMSKÝ, *c. d.*, s. 170, 174, 191–193. J. PELANT, *c. d.*, příslušně pasáže.

67 Erekcční listinu bratří z Rýzmburka věnující kaplanovi při hradní kapli platy z Bečova a vsi Louka (*Gruen*) stvrdili „*Nos Merklinus, iudex pro tunc in Bezcow, jurati totaque communitas opidi predicti, coum Conrado iudice pro*

jagellonské doby. V písemných zmínkách 15. století je také Bečov zásadně titulován jako *markt, městečko* či *opidum* a obyvatelé *unsere leuten* až do řečeného vladislavského privilegia, kdy teprve byl zdejší *markt* konečně *zur stadt erhoben* (viz níže).

Zadlužení Rýzmburci museli na držbu bečovského léna rezignovat už v roce 1407. Bečov společně s Andělskou Horou získal se souhlasem krále coby lenního pána Oldřich z Házmburka. Už v roce 1411 se ale Bečov objevuje v držbě saského rodu pánů z Plavna, jejichž česká větev byla sňatkovou politikou a ostatně i světónázorem z hlediska oportunistického postoje vůči nebohému Václavu IV. pevně spojena s Rýzmburky.⁶⁸ V plavenském majetku Bečov nakonec zůstal po většinu dynamického patnáctého století, byť často z ekonomických důvodů zcizen jako zástava, ovšem zásadně v rámci politických a rodinných vazeb.

NEKLIDNÉ 15. STOLETÍ – HUSITSKÉ VÁLKY A SOUKROMÁ ZÁŠTÍ

Po vypuknutí husitských válek se Jindřich (od roku 1417 říšský hofrychtěř a od roku 1426 nominálně I. purkrabí míšeňský) i jeho dědic a syn Jindřich (II. Míšeňský) z Plavna pevně přidrželi Zikmunda Lucemburského. Hned v roce 1420 se Jindřich (I.) opřený v západních Čechách krom Bečova také o Kynžvart postavil do čela plzeňského landfrýdu, mocného uskupení katolické šlechty. Angažmá v boji proti kacířům vedlo jednak k čilému pohybu vojsk po plavenských državách (zejména 2. křížová výprava roku 1421 operující via Cheb – Žlutice, další ofenzíva v oblasti už 1422, 4. křížová výprava 1427 po jejímž nezdaru vytáhl na plavenské hrady husitský hejtman Jakoubek z Vřesovic, 1429/1430 spanilá jízda do říše spojená s dobytím Plavna a na zpáteční cestě obležením Kynžvartu),⁶⁹ jednak vyústilo k enormním finančním potížím Plavenských. Už roku 1428 tak musel Jindřich z Plavna Bečov zástavně postoupit Erkingerovi ze Seinsheimu, zakladateli knížecího rodu Schwarzenberků původem z francké šlechty a vynikajícímu válečníkovi a diplomatovi ve službách císaře, který za účast v křížových výpravách proti husitům získal v Čechách zástavně zejména řadu významných zeměpanských pevností.⁷⁰ Do kontaktu s ním Plavenští přišli již při bojích v řádovém Prusku v roce 1410 a nejpозději od roku 1422 s ním bok po boku čelili kacířům. Erkinger (resp. jeho syn Hermann, jenž se ujímal v otcově jméně

tunc villae Gruen, juratis totaque communitate villae praescriptae...“ a na potvrzení toho přivěsila obec městečka (*opidi*) Bečova svou pečeti. LE VI, s. 163–166, č. 463. Pečetní obraz opakoval znak vrchnosti, tj. rýzmburské hrábě. J. SCHIERL, *Znak a pečeti města Bečova nad Teplou*, in: 600 let, s. 42–43. Užití pečeti lze ale stěží považovat za doklad právního statutu města, jak se domnívá J. PELANT, *c. d.*, s. 92, už s ohledem na existenci soukromých pečeti neurozených osob (u pražských měšťanů od 13. stol.) a vesnic (byť až od pokročilejšího 15. stol.; právo pečeti udělovala zprvu vrchnost, teprve od 2. pol. 15. stol. se na udělování erbů a pečeti poddaným začal prosazovat královský regál, srov. A. HAAS, *c. d.*, s. 173n.), srov. např. František BENEŠ, *Pečeti české šlechty. Pečeti českého duchovenstva. Pečeti měšťanů*, Praha 1937; Ivan ŠTARHA, *K počátkům vesnické pečeti na Moravě*, *Heraldika* 1972/4, s. 114–120; Jana ČOUPOKOVÁ, *Vesnické pečeti v okrese Uherské Hradiště I, II*, *Slovácko* 40, 1998, s. 191–212; 41, 1999, s. 245–267 aj.

68 A. SEDLÁČEK, *c. d.*, s. 147–150; E. HOLANOVÁ – M. HEROUTOVÁ, *c. d.*, s. 13–23; T. VELÍMSKÝ, *c. d.*, s. 160, 201, 222.

69 Vladimír BYSTRICKÝ, *Husitství v západních Čechách*, in: Jan Kumpere (ed.), *Dějiny západních Čech I. Od pravěku do poloviny 18. století*, Plzeň 2004, s. 112–149; J. JÁNSKÝ, *c. d.*, II; František ŠMAHEL, *Husitská revoluce 1–4*, Praha 1995–1996; k pánům z Plavna *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí* (dále OSN) 19, Praha 1902, s. 882; A. SEDLÁČEK, *c. d.*, s. 147.

70 Prostřednictvím sňatkové politiky navázal příbuzenské svazky s Kolovraty, pány z Plavna a Šliky. Erkinger získal Schwarzenberg po němž se začal rod, povýšený roku 1429 mezi svobodnou říšskou šlechtu, psát. Podrobně na základě schwarzenberského rodového archivu už A. BERGER, *c. d.*; A. SEDLÁČEK, *c. d.*, s. 147; OSN 23, 1903, s. 83; J. JÁNSKÝ, *c. d.*, II, s. 10–11; Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Erkinger ze Seinsheimu a husitské Čechy*, in: Soudce smluvený v Chebu. Sborník příspěvků přednesený na sympoziu k 550. výročí, Cheb 1982, s. 79–87.

faktické držby) ani před ním Jindřich z Plavna se ale vzhledem ke svému bojovému nasazení na Bečově příliš nezdržovali, jak dokládají častější zmínky o bečovském fojtu (hejtmanu).

Do doby Erkingerovy zástavní držby pak spadá jediná zmínka o údajném dobytí a vypálení Bečova 25. ledna 1430 Jakoubkem z Vřesovic, používajícím jako svou základnu dobyté (kdysi rýzmburské) Žlutice a Andělskou Horu a čile zneklidňujícím Chebsko, Loketsko a okolí Toužimi. Jako první uvedl toto vypálení a dobytí Bečova Johann Gottfried Sommer, což je značně recentní zpráva. O její věrohodnosti je třeba vzhledem k mlčení pramenů pochybovat.⁷¹ Nicméně kritické válečné vyčerpávání Bečova je vzhledem k vojenskému nasazení jeho držitelů zcela nesporné. Erkinger se v témže roce 1430 zavázal katolické klice udržovat pro účely denní jízdní války proti husitům na Bečově po dobu šesti neděl posádku 100 jízdních ozbrojenců a krátce nato byl s 240 ozbrojenci najat na dva měsíce mohuškým arcibiskupem v rámci vyhlášené říšské mobilizace proti kacifům. Jednorázové plošné zničení Bečova v lednu 1430 je ale nanejvýš podezřelé.

Po bitvě u Lipan a dočasném relativním zklidnění situace se Jindřich z Plavna, jehož majetková i mocenská základna se od 30. let 14. století formovala hlavně v prostoru někdejších zahraničních českých lén v Horní Falcí, pokoušel vyjednat Bečovsko zpět. Marně. V roce 1437 předal Erkinger hrad i poddané svému zeti Matesu Šlikovi, pocházejícímu z chebské měšťanské rodiny povýšené do panského stavu teprve díky raketové kariéře jeho bratra Kašpara Šlika u dvora. Šlikové v této době ovládali coby královští purkrabí Chebsko a Loketsko. Nedlouho na to (nejdéle 1447) přešel Bečov na Petra Holického ze Šternberka, manžela Erkingerovy vnučky a syna politicky i vojensky exponovaného magnáta Alše Holického. Petr ze Šternberka se podobně jako jeho pratchán věnoval kondotiérství. V roce 1447 máme doloženu jeho účast s 86 jízdními, 13 vozy s 52 koňmi a 182 pěšimi při tažení Viléma Saského do Vestfálska. V roce 1450 se přidal k opovědi (bok po boku Jakoubkovi z Vřesovic, který nerušeně dál zemanil na Žluticích) bavorskému vévodovi Albrechtovi a paralelně válčil i s Chebem a překážel norimberským kupcům při obchodních cestách. Válečná exploatace naší oblasti tedy pokračovala neztenčenou měrou. Vojenský význam Bečova pak dokládá fakt, že je vyjmenován mezi pevnostmi slibujícími klid zbraní v textu vildštejnské smlouvy sjednávající v zemí roku 1450 mír mezi katolickou strakonickou jednotou a zemským správcem Jiřím z Poděbrav.⁷²

Začátkem 50. let 15. století se zastavený Bečov konečně vrátil Jindřichovi (II.) z Plavna (otec zemřel už 1446). Ani v jeho držení si ale od válečných časů v nejmenším neoddychl a poskytl nástupní prostor k výpadům proti Chebu, spolčenému se Švamberky, vůči němuž vedl pán z Plavna záští už od roku 1450 ve formě obvyklé diverzní války s přepadáním nechráněných vsí a městeček (současně válčil Plavenský i se saskými vévody). Rok 1452 se nesl ve znamení pustošení bochovské a bečovské državy chebskými jednotkami, plenění se nevyhnulo ani okolí Plavna, dobyt a se zemí srovnán byl plavenský Boršengrýn. Tomu v odvetu byly vypalovány četné

71 Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen statistisch topographisch dargestellt*, XV. *Elbogner Kreis*, Praha 1847, s. 226. J. JÁNSKÝ, *c. d.*, II, s. 47–58, rekonstruuje události v oblasti den po dni podobné vypálení Bečova nepodchytil, do doby kolem 26. ledna 1430 klade uzavření příměří mezi plzeňským landfrýdem a husity vzhledem k jejich drtivému postupu v říši. Datum 25. ledna 1430 se pak vztahuje k dobytí a vypálení hlavní Jindřichovy rodové državy, totiž Plavna. Pravděpodobně tedy došlo k dezinterpretaci, kdy byl záznam o vypálení majetku Plavenských 25. ledna 1430 omylem vztažen na Bečov. Osoba Jakoubka z Vřesovic k tomu byla doplněna vzhledem k jeho circuitu operandi v severozápadních Čechách, k čemuž srov. V. BYSTRICKÝ, *c. d.*, s. 134–135.

72 E. HOLANOVÁ – M. HEROUTOVÁ, *c. d.*; OSN 24, 1906, s. 674; A. SEDLÁČEK, *c. d.*, s. 148–149; J. JÁNSKÝ, *c. d.*, II, s. 163–165; III, s. 33–37, 74, 128, 162–163, 165.

chebské vsi. Vojské zapojení naší lokality dokládá jméno bečovského rychtáře Hese z Kozlů mezi opovzdělníky Chebu. Coby plavenský man měl ale Hes pochopitelně své klientské povinnosti...⁷³

S ohledem na dobu a události dospělo zhruba v polovině 15. století také bečovské sídliště – či jeho vrchnost – k nezbytnosti opevnění obce, minimálně ve formě pevnějšího zahrazení přístupu do náměstí (hradby tak jako v jiných neopevněných lokalitách suplovaly oplocené a hospodářskými objekty zastavěné zadní trakty domovních parcel). S určitým přehrazováním hlavních vstupních komunikací např. formou řetězů či šraňků můžeme dost možná počítat už během dramatických let husitství.⁷⁴ Nyní však zřejmě začaly být budovány brány uzavírající přístup do města, byť zatím jen dřevěné. Archeologie doložila základy jižní brány, položené právě v tomto období.⁷⁵

Velká válka pána z Plavna s Chebem došla po dvouletých diplomatických tahanicích, do nichž Cheb vstoupil jednak oslněn svou vítěznou likvidací Boršengrýnu, jednak z obavy před vojsky zemského správce Jiřího z Poděbrad (která za účasti Jindřicha z Plavna a jeho jednotek nadmíru úspěšně vnucovala v roce 1452 přísahu poslušnosti městům na jihozápadě Čech), usmíření v roce 1454. Příměrné listy byly v roce 1453 zaslány Jindřichovi z Plavna na Bečov, z čehož je patrné, že tam už opět sídlil. V roce 1454 byli konečně propuštěni zajatci, udělena amnestie škůdcům a stanovena restituční komise. Plavenským se také vrátil Kynžvart. Následující období se pak Jindřich z Plavna soustředil na intenzifikaci obchodního tranzitu přes své državy formou jednak diplomatickou (falzifikováním celních privilegií),⁷⁶ jednak násilnou (zabraňováním průjezdu kupců přes tachovské grunty), jednak budovatelskou (stavbou lepších silnic).⁷⁷

Jindřich z Plavna byl protřelý politik i válečník a jeho dočasná spolupráce s Poděbradem znamenala věrnost až za hrob. Zatímco v roce 1458 figuroval mezi diplomaty právě zvoleného kališnického krále,⁷⁸ jakmile se Jiří z Poděbrad dostal do sporu s papežskou kurií, plavenský katolík rychle překabátil. V roce 1465 vydal papež na českého krále pūhon a roku 1466 ho co kačírě prohlásil za sesazeného z trůnu. Králi Jiřímu a jeho centralizační politice nepřátelská strana mocných katolických pánů využila situace a uzavřela už v roce 1465 tzv. Zelenohorskou jednotu. Mezi jejími signatáři stanuli na čelném místě právě Jindřich (II.) a Jindřich (III.) z Plavna, ruku

73 V říjnu 1452 žoldáci Jindřicha z Plavna zajali a oloupili chebské měšťany doprovázející školáky na cestě z Bečova do Chebu (s největší pravděpodobností se ale chebské děti neučily v Bečově, nýbrž ve Žluticích, kde byla spádová latinská škola pro celou oblast /srov. M. MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ a kol., c. d., s. 119/; důvodem výuky ve Žluticích a nikoli v kulturně vyspělejší, ale jazykově čistě německém Chebu byla nejspíš snaha ovládnout také češtinu). J. JÁNSKÝ, c. d., III, s. 162, 165–175; nejpodrobněji Heinrich GRADL, *Eger und Heinrich von Plauen 1451–1454*, MVGDDB 29, 1881, s. 198–214; o poznání méně spolehlivý Michael URBAN, *Die Burggrafen zu Meissen aus plauischen Geschlechte in Böhmen*, MVGDDB 44, 1906, s. 217–219, MVGDDB 56, 1918, s. 477–478. Naposled na vynikající úrovni Jan BOUKAL, *Vztahy města Cheb a české šlechty v pozdním středověku*. Disertační práce FF UK, Praha 2021 (dostupné z <https://dspace.cuni.cz> [cit 2022-10-15]).

74 Srov. podobná opatření v nedalekém Úterý, byť pramenně doložená až pro období třicetileté války. M. MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ a kol., c. d., s. 145–146.

75 Severní brána, jejíž existence byla dosud popírána, je doložena až pro pozdější období. Nicméně určitá forma hrazení v jejím prostoru už v době výstavby její jižní sestry vychází už z logiky věci. J. KRČEK – R. ŠIROKÝ – B. MILSIMEROVÁ, c. d.; B. MILSIMEROVÁ – R. ŠIROKÝ, c. d., s. 20.

76 Krom zmíněné listiny hlásící se k roku 1214 šlo ještě o údajné svolení Václava II. pro Jindřicha z Plavna koupit Kynžvart a Boršengrýn a potvrzení cla, s datem 22. prosince 1378 (A. SEDLÁČEK, c. d., s. 60). Z data i obsahu je evidentní, že jako vzor k výrobě tohoto padělků posloužila lenní listina na Bečov a Bocho, udělená Boršovi z Rýzmburka 22. prosince 1387, k níž viz výše.

77 J. JÁNSKÝ, c. d., III, s. 175–176, 184–185 (1455 podává Burian z Gutštejna žalobu na Jindřicha z Plavna na Bečově, že na pozemcích příslušejících k Tachovu „silnice starodávné svodě a bráně a nové sobě zakládaje, sobě k zisku“); A. SEDLÁČEK, c. d., s. 59–60. Srov. František KUBŮ, *Chebský městský stát. Počátky a vrcholné období do počátku 16. století*, České Budějovice 2006, s. 61–62, 116, 127.

78 J. JÁNSKÝ, c. d., IV, s. 16.

v ruce se svými nedávnými nepřáteli Gutštejn a Bohuslavem ze Švamberka. Země spěla do tzv. druhé husitské války.⁷⁹

Král na otevřenou vzpouru pánů z Plavna (a také na různé stížnosti plavenských manů, táhnoucí se už od roku 1454) zareagoval v roce 1466 odnětím plavenských lén včetně Bečova. Zatímco Plavno obratem mocí obsadil a v léno si dal udělit Arnošt Saský, realizace odnětí Bečova a Kynžvartu vážla. Panovník proto chystal přímou vojenskou intervenci a vsadil svou posádku do nedalekého Úterý, odkud zřejmě počítal s tažením na obě pevnosti v rukou Jindřichů z Plavna. K útoku ale nakonec nedošlo (a Jindřich z Plavna a ostatní členové Zelenohorské jednoty jednoznačně prokázali vojenskou nadvládu nad oblastí, takže se královské jednotky rychle stáhly).⁸⁰

Aby si Jindřich (III.) z Plavna pojistil v této nejisté době spolupráci svých bečovských „měšťanů“, confirmoval jim v roce 1467 starší rýzmburské privilegium z roku 1399.⁸¹ Na jaře 1468 se pak jednotky Plavenských a dalších členů Zelenohorské jednoty přidaly ke křížáckému vojsku vedenému do země Šebestiánem Pluhem z Rabštejna, v roce 1469 jednotky Plavenských plenily Chebsko a okolí, v odvetu mu byly dobyty a vypáleny Bochov a Andělská Hora, následovala úspěšná obrana ostatních plavenských pevností (ale bez výslovné zmínky o Bečově), na jaře 1471 se Jindřichové z Plavna účastnili boje o Loket s 350 muži a naopak spojená chebsko-saská vojska se chystala táhnout na Kynžvart, Hartenštejn a Bečov, čemuž zabránila smrt Jiřího z Poděbrad (22. března 1471). Nepokojná doba na nepokojné hranici jako by neměla konce. Plavenští s Chebem uzavřeli mír v roce 1473, který ale dlouho nevydržel. Pro své vojenské akce se ovšem opět dostali do finanční tísně, jež se nebezpečně blížila bankrotu. Peníze sháněli další zástavou Bečova (a také Nového Hartenštejna a Mnichova) u svého zelenohorského spojence Bohuslava ze Švamberka. Zatímco Jindřich (III.) z Plavna seděl na Kynžvartu a se svou výbojnou povahou obtěžoval libovolné sousedy, jeho otce zajali a tři roky ve vězení drželi (1473–1476) saští vévodové, nedávní uchvatitelé Plavna. V roce 1476 dosáhla Jindřichova manželka Anna z Bünau propuštění svého chotě ze saského zajetí, starší Plavenský se ale musel zavázat, že odstoupí Plavno, Kynžvart, Bečov a Nový Hartenštejn saským vévodům a všechny své spory bude nadále řešit před saskými soudy. Vévodové slibovali, že pokud na smlouvu přistoupí i jeho syn, nechají si jen Plavno. Jindřich starší ovšem po propuštění obratem prohlásil smlouvu za vynucenou a se Saskem obnovil válku. Chebští využili příležitosti a oprášili své tradiční záštitu k Plavenským. Taktika oslabování nepřítele záškodnickými přepady mířenými na poddané byla opět na denním pořádku.⁸²

V následujícím období boje mezi Vladislavem Jagellonským a Matyášem Korvínem stáli páni z Plavna (spojení s Hynčíkem Pluhem z Rabštejna) na straně Korvína, ale hlavně proti Chebu. Šarvátky a silniční přepady, ale i korespondenční přestřelky a vzájemná obviňování provázely rok 1477 neztenčenou měrou. Cheb přitom využíval i saských žoldněrů, čímž do války opět vstoupilo také Sasko a Vladislav Jagellonský byl postaven před neradostnou vyhlídkou na to, že pokud saské jednotky porazí pána z Plavna, obsadí léna Kynžvart, Hartenštejn a Bečov a ta budou pro českou Korunu ztracena. V roce 1478 ovšem vložil Korvínův hejtman Jan Planknár z Kynšperka na Bečov a Kynžvart proti Chebu posádku a dobytí Sasy se nekonalo. Záštitu s městským státem v sousedství

79 Politickou situaci této doby viz v příslušných pasážích moderní syntézy Petr ČORNEJ – Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české*, VI. 1437–1526, Praha 2007; dodnes platný je též F. PALACKÝ, c. d., 5. Dění v západočeském prostoru popisuje J. JÁNSKÝ, c. d., IV, V.

80 Podrobně M. MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ a kol., c. d., s. 88–90.

81 CIM IV/2, s. 131–132, č. 404; A. SEDLÁČEK, c. d., s. 149–150;

82 A. SEDLÁČEK, c. d., s. 149–150, s. 34, 38; J. JÁNSKÝ, c. d., V, s. 64–86, 122–124, 128, 136–137, 148–149, 198–199, 204–205, 207–208; OSN 19, s. 882. Berthold SCHMIDT, *Burggraf Heinrich IV. zu Meissen Oberstkanzler der Krone Böhmen und seine Regierung in Vogtlande*, Gera 1888.

následovně pokračovalo i přes příměří mezi Korvínem a králem Vladislavem. Ze zmínky o přepadu a odehnání koní na Bečov hejtmánem pánů z Plavna vyplývá, že byl hrad opět jejich.⁸³

Po skončení husitských válek nebyl vesničanům dopřán oddech a doba plná paličství, krádeží a zajímání lidí za účelem výkupného se soukromými zástími pánů z Plavna plynule pokračovala. Z absence zmínek o zničení bečovského podhradí (zatímco víme, že byl vypálen Bochova a 10 okolních vsí, dobýván Dolní Žandov a vypálen a zbořen Boršengrýn⁸⁴) je ale patrné, že demonstrační pevnost hradu Bečova a tam nepochybně trvale usídlená vojenská hotovost spolehlivě odrazovala od přímého útoku. O totálním nasazení poddanských gruntů při zajišťování denních potřeb žoldáků a koní nelze pochybovat, jakkoli bylo samozřejmě jejich obstarávání na majetku nepřítele hojně využívanou taktikou. A tady měli Bečovští štěstí, že jejich hospodářství ležela relativně uvnitř plavenských držav, na více než složitém terénu, ale především ve stínu výhrůžného hradu. Mezi plavenskými majetky na české straně hrál ale evidentně Bečov druhé housle a jako takový se v zástavě ocital spíše než Kynžvart.

POVÝŠENÍ NA MĚSTO 1482

Po uzavření olomouckého míru (1479) ale i nepokojní páni z Plavna pomalu usilovali o smír s Vladislavem Jagellonským. Na srdci jim také leželo hospodářské povznesení trvale vysávaných bečovských obyvatel. V roce 1481 (18. března) vydal za tímto účelem Jindřich (III.), jenž byl právě vyhodil své rodiče z domu,⁸⁵ Bečovu nové privilegium. Jím obci – výslovně *unsern lieben getreuen richter, rat und ganze gemeinde daselbst zu Petschau* – daroval panský pivovar s povinností odevzdat z každé várky tři džbery mláta, výhradní právo na prodej soli, povolil zřídit solnici s povinností odvádět každoročně do zámecké kuchyně půl korce soli a kramáři ani jiní nesměli jinde ve městě prodávat sůl pod trestem ztráty zboží, pouze o týdenním trhu byl prodej soli volný podobně jako v Lokti. Clo z dovezené soli mělo být placeno podle žlutického práva.⁸⁶ Prodej soli se vzhledem k narušení dálkového obchodu v uplynulých válečných desetiletích stal více než lukrativním tržním odvětvím⁸⁷ a z privilegia je jasné, že měl Jindřich z Plavna velkolepé plány na další podporu obchodního tranzitu, jenž po roce 1478 zažíval konečně konjunkturu, přes Bečov. Je také evidentní, že se v uplynulých desetiletích v Bečově samovolně vyvinul úzus pravidelného týdenního trhu (bez panovnického souhlasu arci jen pro přímé plavenské poddané). Pro právní postavení Bečova v tomto období je pak významná inskripce, v níž je Bečov v první řadě zastoupený rychtářem, pak radou a celou obcí v Bečově, ovšem bez sebemenší zmínky o městě.

83 J. JÁNSKÝ, c. d., IV, s. 193–194, 209–211.

84 Tamtéž, s. 219–220.

85 Po propuštění Jindřicha (II.) z vězení začaly mezi ním a jeho synem, který už uvylk vladařským otežím, narůstat neshody, konflikty vedly 1481 k vypuzení rodičů z Kynžvartu a internaci sester v domácím vězení. Otec Jindřich se uchýlil k braniborskému kurfiřtu Albrechtovi a z písemností, vzniklých v rámci vyjednávání, se dovídáme, že sami Plavenští považovali za své hlavní sídlo právě Kynžvart, které ale syn právě svěřil svému švagrovi Baltazarovi ze Schwarzburgu a sám se usídlil na Bečově. K dohodě o rentě pro rodiče a věnu pro sestry došlo v roce 1483 po smíření se Jindřicha (III.) z Plavna s Vladislavem Jagellonským a saskými knížaty v Mostě, k čemuž viz dále. J. JÁNSKÝ, c. d., V, s. 26–27.

86 CIM IV/2, s. 221–222, č. 487.

87 Srov. J. JÁNSKÝ, c. d., IV, s. 78 (dokládá placení výkupného v soli a koření, místo ve zlatě), 94; V, s. 9–10; František GABRIEL, *Obchod se solí v Čechách v době od 17. do počátku 19. století*, Rozpravy ČSAV 77/1967, Rada společenských věd 12, Praha 1967, s. 4–12.

K oficiálnímu usmíření pánů z Plavna s panovníkem Vladislavem Jagellonským došlo na sjezdu v Mostě na jaře 1482, na němž probíhala i intenzivní česko-saská jednání ve věci zahraničních lén. V rámci ujednání sice Jindřich III. definitivně pozbyl vlastního Plavna a dalších statků ve Fojtlandu, zato mu ale byl pojištěn Bečov, Kynžvart a Nový Hartenštejn (a přidána Andělská Hora, majetky toužimského kláštera a Breitenstein v Horní Falci).⁸⁸

Ještě téhož roku 18. listopadu 1482 pak Jindřich také konečně vymohl pro Bečov panovnické povýšení na město a udělení sobotního týdenního i výročního trhu na sv. Jana Křtitele, jak už o tom byla řeč nahoře. Královské privilegium dále udělovalo Bečovu loketské městské právo, povolovalo opevnění a garantovalo mílový ochranný okruh na prodej soli, usazení kramářů a řemeslníků. Vesnice příslušné k bečovské rychtě byly vázány povinností k městským trhům a odběru bečovského piva. Závěrem Vladislav Jagellonský konfirmoval starší vrchnostenská privilegia z let 1399, 1467 a 1481.⁸⁹ Od roku 1482 tedy již můžeme bez obav hovořit o městě Bečovu. Právo na opevnění se vedle přestavby dřevěných bran na kamenné průjezdní⁹⁰ obrazilo i v městském znaku, doloženém v pečetním obraze: nízká městská hradba po stranách s vyrůstajícími věžemi a se středovým štítkem s jednoocasým lvem (erbovní znamení pánů z Plavna) a na štítu kolčí přílba s příkryvadly a klenotem dvou orlích křídel, z nichž vyrůstá postava světice.⁹¹ Obě brány minuciózně doložil kolektiv Radka Širokého, stavební historikové se ale jinak rozcházejí v názoru na existenci městských hradeb, jejichž možné relikty bývají tu předpokládány, tu skutečně spatřovány v opěrných zidkách na západní a východní hraně ostrožny.⁹²

Plavenští se tedy udrželi jako významný pohraniční rod vládnoucí nad krajem, jímž do země přes Chebsko vstupovaly důležité tranzitní komunikace. Srovnatelný vliv v oblasti měli jen Gutšteinové, Švambergové a Šlikové. Právě s posledně jmenovanými ale mladý Plavenský vedl v osmdesátých letech řadu urputných sporů, které musel řešit komorní soud v Praze. Svářili se o silnici mezi Bečovem a Bochovem, neoprávněná cla, sporné hranice mezi statky, lovecká práva, příslušnost kynžvartských leníků k manskému soudu v Lokti nebo v Kynžvartě, oprávnění k tavení vytěžených cínových rud, zběhlé poddané, přetahování manů, dluhy Plavenských vůči Šlikům, vzájemně propouštění vězňů, zatápění rybníků a další.⁹³

Finanční problémy Jindřicha z Plavna neopouštěly a v roce 1485 se Bečov opět ocitl v zástavě, tentokrát ho získal Arnošt hrabě z Gleichen, další figura neustálých záští v západních Čechách. Pán z Plavna sedící na Kynžvartu se dal spolu se Šliky a Švambergem najmout na drobnou denní válku na Chebsku braniborským markrabím. Arnošt z Gleichen nezůstal dlouho pozadu a v roce 1486 byl také on a jeho bečovský služebník Antonius Hergot⁹⁴ vtažen do bojů s braniborským markrabstvím. Hergot byl zmučen, Arnošt markrabím opověděl a na Bečově udržoval posádku

88 J. JÁNSKÝ, c. d., V, s. 27.

89 CIM IV/2, s. 233–235, č. 499.

90 B. MILSIMEROVÁ – R. ŠIROKÝ, c. d., s. 20; J. KRČEK – R. ŠIROKÝ – B. MILSIMEROVÁ, c. d.

91 J. PELANT, c. d., TÝŽ, *Znaky a pečeteř západočeských měst a městeček*, Plzeň 1985, s. 21. Světice je pravděpodobně Panna Marie, ale spíše než aluzi na bečovskou hradní kapli s mariánským zasvěcením představuje demonstraci katolické víry vrchnosti, a tedy i města.

92 J. KRČEK – R. ŠIROKÝ – B. MILSIMEROVÁ, c. d.; ze starší literatury si byl existence obou bran vědom také A. GNIRS, c. d., s. 229–230; mladší literatura ale jeho informaci přehlédla, srov. J. SCHIERL, *Stručný urbanistický*; K. KUČA (ed.), c. d., 39; L. ZEMAN, c. d., s. 24; V. RAZÍM, c. d., s. 19.

93 J. JÁNSKÝ, c. d., V, s. 27; AČ 6, s. 550–565.

94 Mimochoodem Hergotové / Hergetové byla nejpozději v 18. stol. bečovská měšťanská rodina (např. dceru mnohonásobného starosty Bečova Hergeta si vzal za manželku Josef Labitzký, bečovský skladatel a hudebník, Bohumír HÁJEK, *Josefa Labitzkého mládí v Bečově*, in: 620 let, s. 6–21, zde s. 16; v 18. stol. byl jistý Herget z Bečova polír, viz níže), v pramenech 16. stol. je však nenacházíme (viz níže).

asi 30 jízdních připravených *štráfovat* přes hranice a nic nedbal intervence Jindřicha z Plavna, ať se do věci neplete. Hrabě Arnošt z Gleichen sídlil na Bečově ještě roku 1489 a jeho běžné politické styky s okolní šlechtou dokládá svědecká účast společně s Jindřichem z Plavna a dalšími při majetkovém podělení Šlíků.⁹⁵ Později se pánům z Plavna, trvale vojensky angažovaným v rozbrojích levlářského spolku (rytířský spolek oficiálně na obranu proti kacífům a ochranu starých práv, fakticky ale namířený proti centralizační politice markrabího) s Albrechtem Bavorským, podařilo bečovskou zástavu u hraběte vyplatit, jenže už zhruba roce 1495 museli Bečov odprodat Hynčíkovi Pluhovi z Rabštejna (a nadále se Jindřich z Plavna angažoval jako hejtman německých lén /1493/ a /1494–1504/ jako dolnolužický fojt). Také s Pluhy poutala Plavenské jednak rodinná pouta vzniklá sňatkovou politikou, jednak společné vojenské zájmy, v tomto případě členství v levlářském spolku.⁹⁶

V MAJETKU PLUHŮ Z RABŠTEJNA, LUTERANIZACE

Pod taktovkou Pluhů z Rabštejna čekal na Bečov nebyvalý rozkvět i klidnější časy. Hned 13. března 1496 potvrdil Hynčík Pluh z Rabštejna bečovským měšťanům jejich starší privilegia od Rýzmburků a pánů z Plavna a mírně je rozšířil (souhlasem lovit veverka celý rok a 14 dní před masopustním úterkem honit také zajíce, zopakoval povinný odběr bečovského piva vesnicemi na panství včetně vsi Prameny a stanovil odvolání od bečovského soudu do Lokte). Listina je výslovně adresována našim milým věrným purkmistrovi, radě a celé obci tohoto našeho města Bečova, což avizuje dotvoření městské samosprávy.⁹⁷

V roce 1501 získal hrad a léno Hynčíkův syn Jan (Hanuš) Pluh z Rabštejna (†1537), podnikavý a záhy velice bohatý šlechtic využívající rudné bohatství Slavkovského lesa intenzivním rozvojem hornictví ve spolupráci s augšpurským bankéřským domem Fuggerů a norimberskými finančníky; Jan Pluh participoval i na rozjezdu jáchymovské mincovny.⁹⁸ Vzhledem k uvážlivým politickým postojům – zejména podpoře habsburské kandidatury na český trůn –, bohatství a rodovému postavení čekala Jana Pluha skvělá kariéra. V letech 1527–1535 byl hejtmánem německých lén, v letech 1527–1528 je uváděn jako dvorský maršálek a v letech 1533–1537 dosáhl dokonce na hodnost nejvyššího kancléře. Podobně jako jiní zemští magnáti ale nedocenil význam habsburských dvorských úřadů s celomonarchickým dosahem (tajné rady a dvorské komory) a nejevil zájem o angažmá v nich, naopak vzhledem ke geografické poloze svých majetků udržoval více než přátelské kontakty se saským dvorem. Vedle orientace na Sasko také upevňoval svou mocenskou převahu nad západočeskou oblastí. Vcelku úspěšně usiloval o majetky tepelského kláštera a mnohé tepelské vsi skutečně získal do zástavního držení za půjčky panovníkovi na turecká tažení. Klášteru samému pak vnutil v roce 1527 svou opravu (placenou ochranu). V okolí získal během následujících let také Nečtiny, Tachov, Kynžvart a Chodovou Planou.⁹⁹ Jeho hlavním sídlem

95 J. JÁNSKÝ, *c. d.*, V, s. 36, 39; A. SEDLÁČEK, *c. d.*, s. 150; AČ 6, s. 550.

96 J. JÁNSKÝ, *c. d.*, V, s. 47, 50, 56. A. SEDLÁČEK, *c. d.*, s. 150; OSN 19, s. 947; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *c. d.*, s. 481, 589.

97 CIM IV/2, s. 338–340, č. 593. Rychtář coby vrchnostenský úředník není jmenován, srov. též níže k jeho ne/přítomnosti při různých obecních jednáních. Srov. též A. MAŘÍK, *c. d.*, s. 15–16.

98 Jiří MAJER, *Těžba cínu ve Slavkovském lese v 16. století*, Praha 1970; Pavel BERAN, *Nástin historie cínového hornictví a jeho pozůstatky ve Slavkovském lese*, in: 600 let, s. 57–60; L. ZEMAN, *c. d.*, s. 25; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *c. d.*, s. 680–681.

99 Milan HLINOMAZ, *Prameny a literatura o Bečovu ve fondech Kláštera premonstrátů Teplá*, in: 600 let, s. 9; SOKA Cheb, *Premonstrát Teplá*, L 258; OSN 19, s. 948; F. PALACKÝ, *Přehled současných nejvyšších důstojníků a ouředníků zemských i dvorských v království Českém*, Praha 1932, s. 366; Petr VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české*,

byl ovšem Bečov a s touto myšlenkou věnoval hradu jak on, tak potom jeho synovec a nástupce Kašpar Pluh z Rabštejna velkou péčí po stavební stránce. V roce 1524 a letech následujících nechal Jan Pluh propojit kaplovou věž a donjon tabulovým křídlem – palácovým traktem určeným k pořádání hostin – v duchu pozdní saské gotiky inovoval obytnou věž a investic se dočkal také gotický palác, pomalu přestavovaný na Pluhovské domy.¹⁰⁰

Jak bylo zmíněno, úsilí o co nejlepší využití přírodního bohatství vedlo k zahájení těžby i v blízkosti města Bečova. Těžilo se především ve svazích jihozápadně od obce, a to kromě cínu také stříbro, olovo, měď a v menší míře i zlato. Bohatnutí z dolů, jakkoli zdaleka nedosahujících významu štol slavkovských a krásenských, se nejspíš odrazilo i na rozvoji městečka. Pravděpodobně docházelo s přílivem horníků k houstnutí zástavby (možná dělení parcel, jejichž proměnlivou šířku konstatují urbánní historikové, nejspíš v této době došlo také k vložení domovních bloků do plochy náměstí) a snad i jejímu kvalitativnímu vývoji.¹⁰¹ To je ale pouze domněnka. Víme ale, že už na přelomu 15. a 16. století byl položen městský vodovod, přivádějící vodu z vodnatých jižních svahů nad městem. První zmínky o něm jsou sice vročené až lety 1617 a 1619, nedávno však byly nalezeny zbytky dřevěného potrubí vedeného pod náměstím. Archeologický výzkum ale předpokládá, že až do novověku nebylo vydlážděno bečovské náměstí a udržovalo si vcelku nerovný reliéf (povrchové úpravy veřejného prostoru přitom představují poměrně standardní „občanskou vybavenost“ středověkých měst, v Bečově ale zřejmě skalnatý terén poskytoval zpevnění dostačující jak tržnímu, tak tranzitnímu provozu).¹⁰² Lze dodat, že nejpozději na konci 16. století byl vlastní kašnou vybaven i areál hradu, a zatímco pro městečko nemáme zmínky o lázni, jejíž přítomnost je ale nepochybná, pro panstvo stála lázeň hned za branou za mostem a byla vybavená zasklenými okny, železnými kamny a kamennou vanou a také převlékárnou.¹⁰³

Pro 16. století už bohužel není k dispozici vynikající zpravodajství o politickém a vojenském dění na česko-bavorské hranici od Jiřího Jánského. Drobné šarvátky, případy a škození pravděpodobně neustaly s nástupem pluhovské držby jako mávnutím proutkem, nepochybně však došlo ke zklidnění. První desetiletí 16. století ale přinesla zároveň s příchodem saských horníků do nově otevřených dolů do Čech také reformaci a ohlasy německé selské války. Zda došlo k nějakému vzbouření bečovských měšťanů, nevíme, ale například na sousedním tepelském panství v roce 1525 revoltovali tepelští měšťané a sedláci a neváhali se zbrani v ruce ohrožovat samého opata¹⁰⁴ a v letech 1519 a 1525 došlo k hornickým bouřím i přímo na bečovském lénu v překotně rostoucím Horním Slavkově.¹⁰⁵ Pokud se také Bečovští o něco pokusili, nejspíš jim byla poslušnost mocným pánem kontrolujícím své poddané z bečovského hradu rychle a rázně připomenuta.

VII. Praha–Litomyšl 2005, s. 35, 66. Jaroslav PÁNEK, *První krize habsburské monarchie*, in: Stavovský odboj 1547, Pardubice–Praha 1999, s. 11–27.

100 OSN 19, s. 948; J. ANDERLE – Jiří KYNCL, *Vývoj horního hradu v Bečově nad Teplou*, Průzkumy památek 9, 2002, s. 75–106; J. ANDERLE, *Pluhovské domy*.

101 Srov. A. GNIRS, c. d., s. 238–239; J. KRČEK – P. ŘEPÍK, c. d., s. 7.

102 J. KRČEK – P. ŘEPÍK, c. d., s. 21 (citují SOKa Karlovy Vary, AM Bečov, K 16, fol. 110r). B. MILSIMEROVÁ – R. ŠIROKÝ, c. d., s. 20.

103 NA, Staré montanum Praha, MM-5-280-1596, cit. dle E. HOLANOVÁ – M. HEROUTOVÁ, *Stavebněhistorický průzkum Bečov. Doplnky*, SÚRPMO 1968, s. 5, 8, 9; též V. RYŠAVÝ, *Stavba*, z roku 1741 (tamtéž, s. 378) pak pochází zmínka o vedení vodovodních trubek do zámku přes můstek. K vodovodům podrobně J. KRČEK – P. ŘEPÍK, c. d., s. 2–22.

104 M. HLINOMAZ, *Kláster premonstrátů Teplá*, Karlovy Vary 2003, s. 44; M. MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ a kol., c. d.

105 J. PELANT, *Města*, s. 92. Srov. série propouštěcích reverzů z let 1526–1527, SOKa Sokolov, AM Horní Slavkov, inv. č. 32, listina z 20. 3. 1526, v níž Mikuláš Gross z Auerbachu přísahá po svém propuštění z vězení v Horním Slavkově, že opustí panství Bečov a Janu Pluhovi z Rabštejna, jeho poddaným a soudcům v Horním Slavkově se nebude mstít; inv. č. 37: 21. 1. 1527 Jindřich Weber ze Schönbrunnu přísahá po svém propuštění z vězení

Na palčivosti nabyly otázky náboženské. Pluhové se přiklonili k luteránství a vzhledem k jejich patronátu nad bečovským kostelem je obsazení místní fary luteránským knězem nasnadě (ze Slavkova došlo k vyhnání katolického kněze a obsazení fary pastorem v roce 1532). Ostatně obyvatelstvo městečka, v jehož řadách figurovali nově příchozí horníci, nepochybně také nezůstávalo k reformním myšlenkám hluché, jak ukazuje i studium bečovských synků na luteránských univerzitách.¹⁰⁶

Na rozdíl od svého strýce Jana Kašpar Pluh zdaleka nevycházel s panovníkem tak dobře. Stále větší měrou se orientoval na saský dvůr a podobně jako ostatní příslušníci stavovské obce s nevolí pohlížel na centralizační politiku Ferdinanda I. usilujícího upevnit rakousko-česko-uherské soustátí pod svou vládou, a navíc proklamujícího obranu katolické víry zahraničními pakty. Jako hloupé opomenutí se jeví fakt, že se Kašpar nepřihlásil včas o bečovský majetek, takže byl Bečov v roce 1539 provolán za spadlý na krále a jen díky intervenci jiných šlechticů u dvorského soudu došlo v roce 1542 k dohodě. V rámci ní přijal Kašpar bečovské a slavkovské léno v témže rozsahu, v jakém ho držel jeho strýc včetně dědičného zachování (frystunku), které získal už Jan Pluh od Vladislava, ze stříbrných a jiných dolů u Bečova a Slavkova, za což se na oplátku zavázal odevzdat králi Poděbrady a Křivoklát a odpustit královské komoře některé dluhy.¹⁰⁷

PRVNÍ STAVOVSKÁ KRIZE 1547 A KONFISKACE BEČOVA

Český stavovský stát ale především spěl k prvnímu závažnému rozkolu s Habsburkem na trůně a Kašpar Pluh z Rabštejna na Bečově v tomto střetu nezůstal stát stranou. Naopak, postavil se do čela. Během habsburského konfliktu v říši zvaného šmalkaldská válka sledoval pilně prostřednictvím svých agentů vysílaných z Bečova do Norimberka, Prahy a ke svým rakouským švagrům (byl spřízněn s tamními luteránskými rody Starhemberků a hrabat ze Schaunberku) dění.¹⁰⁸ V březnu 1547 přijal na zasedání opozičních stavů v Praze svou volbu nejvyšším velitelem stavovské hotovosti a přivěsil pečeť na dokument známý jako „Přátelské snešení stavův českých“.¹⁰⁹ O situaci a záměrech stavovského spolku pak během března a dubna informoval také saského kurfiřta Jana Fridricha, který se Pluhovým prostřednictvím snažil přimět české stavy k vojenskému spojenectví, a Pluhovi tajní agenti z Bečova mířili i k dalším zahraničním politikům, do Norimberka, kde se shromažďovalo katolické vojsko habsburského císaře Karla

v Horním Slavkově, že opustí panství Bečov a Janu Pluhovi z Rabštejna a jeho poddaným se nebude mstít; inv. č. 39: 15. nebo 16. 7. 1527 Melichar Lang přísahá po svém propuštění z vězení v Horním Slavkově, že opustí panství Bečov a Janu Pluhovi z Rabštejna a jeho poddaným se nebude mstít; inv. č. 42: 17. 2. 1528, Volf Žyttmaysel z Teschtuben přísahá po svém propuštění z vězení v Horním Slavkově, že opustí panství Bečov a Janu Pluhovi z Rabštejna a jeho poddaným se nebude mstít. Dostupné z www.portafontium.eu [cit. 2022-09-14]. Srov. Václav HUSA, *Selská pozdvížení v Čechách kolem roku 1525*, Časopis pro dějiny venkova 24, 1937, s. 1–7, 135–145, 179–190.

¹⁰⁶ Filip Rab z Bečova doložen na univerzitě v Jeně v roce 1606. Stanislav BURACHOVIČ, *Významné osobnosti Bečova*, in: 600 let, s. 45–47. Vladimír VLAŠÁK, *Archiv města Horní Slavkov – listiny. 1487–1872. Inventář*. Sv. 1. Úvod a inventář, Jindřichovice 1980, s. 7. Antonín Mařík pak (bohužel bez udání zdroje) uvádí, že zpočátku Bečov neměl vlastního faráře a docházeli sem faráři z Otročina nebo Mnichova, luteránští pastoři tu podle něj působili v letech 1520–1621. A. MAŘÍK, c. d., s. 18.

¹⁰⁷ A. SEDLÁČEK, c. d., s. 150. Naopak Gnirs uvádí, že byl Bečov už v roce 1523 změněn z léna na svobodný dědičný majetek. A. GNIRS, c. d., s. 226.

¹⁰⁸ Korespondenci se švagry, uloženou v Hornorakouském zemském archivu v Linzi výtěžil Václav BŮŽEK, *Mezi Bečovem, Wildbergem a Norimberkem (příspěvek ke komunikaci českých stavů se zahraničím ve čtyřicátých letech 16. století)*, in: Stavovský odboj, s. 65–80.

¹⁰⁹ Edici seznamu signatářů podal P. VOREL, „Přátelské snešení stavův českých“ z března 1547 a jeho signatáři, in: Stavovský odboj, s. 81–124.

V., a po Čechách ve snaze neztratit přehled o situaci a předávat aktuální zprávy. Jakmile na Bečov koncem března dorazila informace o chystaném útoku Ferdinandova spojence Mořice Saského na Jáchymov, rozhodl se Kašpar Pluh povolat do pole vojsko členů stavovského spolku a tím přímo podnítil nasazení zemské hotovosti a zbrojení proti vlastnímu panovníkovi! K Bečovu a Hornímu Slavkovu se začalo stahovat stavovské vojsko v počtu asi 2000 mužů. Na Bečově mezi tím probíhaly schůzky Kašpara Pluha s velitelem jednotek falckého kurfiřta Jana Fridricha, jak později uváděla obžaloba, Pluh s falckým velitelem „srozumění a shledání svá častá míval, jeho na panství a gruntech svých přechovával a všelijaké pohodlí činil“.¹¹⁰ K chystanému spojení se saským kurfiřtem však nedošlo a události nabyly rychlý konec. Po nešťastné bitvě u Mühlberka (24. dubna 1547) a porážce saského kurfiřta dostal Kašpar Pluh 30. dubna na Bečov od stavů pokyn rozpustit vojsko a opoziční ideje ztratily kontury. Už 23. června pak zasedl v Praze královský soudní tribunál s úkolem potrestat předáky stavovského spolku. Kašpar Pluh z Rabštejna byl odsouzen ke ztrátě cti, hrdla a majetku, ovšem *in absentia*. Ještě před vyhlášením rozsudku 29. července se mu podařilo uprchnout ze země. Královští komisaři pověřeni konfiskací Pluhova majetku – v první řadě slavkovských a krásenských dolů – byli se 600 jezdcí vysláni na Bečov, kde měli zajmout Kašpara a zabavit jeho politickou korespondenci. Na hrad vtrhli 3. srpna 1547 a – za dozajista užaslého přihlížení bečovských měšťanů – Pluha nenašli, tak alespoň vyhnali Kašparovu manželku Magdalenu násilím z hradu a sebrali jí všechny klíče od sídla. Magdaleně nejprve vykárali prostor v jakémsi „domečku“ v podhradí,¹¹¹ teprve po zásahu jejího bratra Jana ze Schaunberku a krále Ferdinanda I. se směla se svým nepočetným fraucimorem vrátit do několika místností na hradě. Ostatní prostory byly úředně vyklizeny a veškeré vybavení sepsáno. Ubohá Magdalena, která si dříve v dopisech svému bratru stěžovala na nudný život na studeném bečovském hradě, byla naprosto konsternovaná a úpěnlivě žádala bratra i jiné příbuzné a spřátelené šlechtice o zastání pro sebe i svého manžela Kašpara. V následujících letech pobývala střídavě na Bečově, Eferdingu a na Wildbergu u své rodiny ze Starhemberka. Za pomoci spřízněných rakouských šlechticů se jí podařilo dosáhnout snížení původního rozsahu konfiskací rabštejnského majetku v západních Čechách (a její manžel, pobývajcí v následujících letech vesměs v Míšni, se za Ferdinandova nástupce Maxmiliána mohl dokonce vrátit do Čech; dožil na sokolovském zámku u své sestry Anny a se souhlasem Rudolfa II. byl po své smrti v roce 1585 pohřben v bečovském kostele). Bečov však byl pro Pluchy definitivně ztracen, z bečovského majetku byla vyňata horní města Horní Slavkov a Krásno a 1. září 1547 povýšena na královská svobodná horní města. Podobně jako doly ponechal si panovník i okolní les (později tzv. Císařský les).¹¹²¹¹³

V roce 1547 bylo zabavené bečovské léno proměněno na majetek královské komory a obrem zastaveno Jindřichovi (IV.) z Plavna, veliteli habsburských jednotek a jednomu z mála stavovských politiků, který pochopil možnosti osobního vzestupu u habsburského nadnárodního dvora pomalu utahujícího šroub centralismu a absolutismu.¹¹⁴ I ze zmínky o tom, že na hradě občas

110 V. BŮŽEK, c. d., s. 74 (citát z Pluhovy obžaloby). Pluhova korespondence a příkazy stavům ed. *Sněmy české II*. Praha 1880, s. 181–186, 371–388, 431–433. Podrobně též E. HOLANOVÁ – M. HEROUTOVÁ, c. d., s. 28–29.

111 Lze spekulovat, že šlo o k městu příslušné domky v prostoru dnešního předzámčí mezi zámeckou branou a příkopem, eventuálně v podhradí kolem roku 1540 budované a – nejspíš v souvislosti s událostmi 1547 nikdy nedokončené – objekty, jež později pohltila novostavba zámku; k čemuž podrobně J. KRČEK – P. ŘEPÍK, c. d., s. 16–17.

112 Ivan HONL, *Slavkovský les. Zpravodaj Místopisné komise ČSAV* 6, 1965, č. 3, s. 138–140; též Arnika 1982, č. 1, s. 16–17 (dostupné z http://www.casopis-arnika.cz/pdf/arnika_1982_01.pdf) [cit 2022-10-15].

113 V. BŮŽEK, c. d., s. 76–77; E. HOLANOVÁ – M. HEROUTOVÁ, c. d., s. 28–29; A. SEDLÁČEK, c. d., s. 150; L. ZEMAN, c. d., s. 104.

114 K tomu J. PÁNEK, *První krize*, s. 18; B. SCHMIDT, c. d.

pobývala Magdalena, lze soudit, že pán z Plavna svěřil Bečov hejtmanovi a sám zde nesídlil. Po Jindřichově smrti (1554) se pak Bečov vrátil na čas české komoře a během této doby získalo městečko další panovnickou konfirmaci svých privilegií s datem 27. dubna 1556.¹¹⁵ Už v roce 1558 král bečovské panství opět zastavil, a to Jindřichovi Šlikovi z Holiče (přestože i Šlikové se dopustili v roce 1547 na králi zrady)¹¹⁶ za 10 000 tolarů, ale jen jako hejtmanství, a hlavně bez dolů a lesů, jejichž bohatství už se Habsburk nehodlal vzdát.

Šlik měl na paměti další rozkvět svého městečka, pro nějž vydal v roce 1562 tržní řád, nejspíš spojený s výčtem poplatků pro trhovce a za zboží. V tomto kontextu lze zmínit, že už od nebožtíka Ferdinanda I. (datum neznáme) získal Bečov privilegium konat jeden koňský trh ročně.¹¹⁷ Ve Šlikově držení zůstal Bečov do roku 1568 (a 24. dubna 1567 Bečovští znovu dosáhli na panovnickou konfirmaci privilegií), načež se ho opět ujala královská komora (bez vyplacení zástavní sumy navýšené již na 12 000 tolarů, které zůstala Šlikovi dlužna, viz níže), a to až do roku 1573.¹¹⁸

Od poloviny 16. století máme díky písemné agendě kolem konfiskace a dalších zástav Bečova koncentrované ve fondu Stará manipulace, konečně i velmi konkrétní zprávy o lidech v městečku.¹¹⁹ V listopadu 1547 byl na příkaz královských komisařů na Bečově tamním hejtmanem (Lorenzem Schwalmerem) za přítomnosti slavkovského purkmistra a krásenského rychtáře pořízen soupis vojenské hotovosti bečovského panství včetně výbavy zbraněmi. Detailně propracovaná vojenská hierarchie dělicí poddané-knechty na desátníky, pětníky a třetiníky disponující úctyhodnými počty zbraní (vesměs bodných: halapartny, kopí) a zbroje (helmice a části brnění, zpravidla prsní pancíře) zřetelně ukazuje na dlouholetou vojenskou tradici Bečovska, vystaveného, resp. participujícího po celé 15. století na neustávajících záštích, přepadech a soukromých válkách. Řečený seznam paralelně přináší první jména bečovských měšťanů. Funkci desátníka (*zehent man*) mělo v našem městečku 12 mužů.¹²⁰ Pětníků (*fünfte mann*) bylo 21¹²¹ a konečně třetiníků (*dritte man*) pak bylo 28.¹²² Celkem tedy bylo v Bečově 61 domácností¹²³ zatíženo zbrojní povinností. Převažující německá forma jmen jednoznačně vypovídá o hlavním národnostním složení městečka v této době, které ostatně avizuje i jazyk privilegií a korespondence, občas probleskující české jméno značí předchozí slovanské osídlení, eventuálně přítomnost osoby z českými kořeny. Apelativa vycházející z řemesel a zaměstnání mohou být příjmeními, ale i značit skutečné povolání. Kovář, tkadlec, řezník, sladovník, hrnčič, mlynář, provazník, soukeník, strážný jsou samozřejmě

115 NA, SM, sign. S 16/87, panství Bečov, kart. 2074.

116 P. VOREL, „Přátelské snešení“, s. 101.

117 Jak tržový řád vztahující se k týdenním trhům, tak Ferdinandův souhlas konat jednou ročně koňský trh, jsou obsaženy v mladší konfirmaci privilegií, jejichž originály byly ztraceny během třicetileté války, viz níže. SOKA Karlovy Vary, AM Bečov, L 6. Kuča datuje Ferdinandovo privilegium na koňský trh rokem 1537 a v roce 1562 dle něj Jindřich Šlik jen potvrzoval starší tržový řád, vydaný už Kašparem Pluhem z Rabštejna, ovšem bez udání zdroje. K. KUČA, *c. d.*, s. 57.

118 A. SEDLÁČEK, *c. d.*, s. 150; NA, SM, sign. S 16/87, kart. 2074; J. PELANT, *Města*, s. 92, 163.

119 NA, SM, sign. S 16/87, kart. 2076.

120 Merrtt Wechter, Finckel Peck, Henrich Sigelkell, Peter Todtt, Mendel Hans, Jorg Durr, Jorg Weber, Wolf Fleischer, Alt Ungrush Froder, Ernst Pecz, Klein Schmitt, Bilý Schmidt.

121 Hans Jarkosch, Haincz Ttopfer, Gilg Tteiczler, Hans Teufel, Scharf Peck, Alt Stengel, Alt Ehrell, Jorg Heinczman, Matthes Melczer, Hans Ttopfer, Jorg Ruprecht, Wuriana Koch, Jacof Hanprecht, Mertha Schuldthes, Matthes Schuber, Jorg Thuschner, Veit Schurel, Hans Lessmiczer, Jorg Prugell, Hans Mulner, Mothel Heinzmann.

122 Jacob Ssenpock, Hans Gengel, Cuncz Mulnerin, Jacob Kurber, Clein Tucher, Wolf Noczer, Frizc Seiler, Puchs Peter, Schickel, Cristof Ttuschner, Motthel Platz, Barthel Crinis, Endres Teufel, Hans Hanisch, Hans Pnuerle, Simon Ssampher, Linhart Sheler, Csp. Schmitt, Caspar Lederinn, Nickel Ttusch, Hans Turek, Hans Tischer, Mathes Melczer, Mottel Leisz, Endres Heinczmann, Crocozofinn, Jeronimus Sserpock, Thur Parthlinn.

123 Ženské varianty jmen pravděpodobně značí vdovský dům s povinností postavit z čeládky ozbrojence.

povolání v městečku pod hradem předpokládá (a některá přímo nutná). Mezi přízvisky se profilují už nyní patrně početnější měšťanské rody Teufelů, Peczů / Pecků, Heinzmannů, Šenpoků / Šerpoků. Na závěr můžeme dodat, že podle tohoto soupisu bylo celé bečovské panství schopné postavit úctyhodných 560 zbrojnošů.¹²⁴

Tamtéž se dochoval také jmenný soupis bečovských měšťanů, respektive majitelů domů. Je nedatovaný, podle písma ho však lze klást opět do poloviny 16. století. Celkem 118 položek dokládá velikost sídla: totiž 118 domů (úroku nepodléhala, a tedy zmíněna není fara, případně škola, eventuálně stavby ve vrchnostenském majetku).¹²⁵ S řadou měšťanských jmen jsme se samozřejmě setkali už v soupisu vojenské hotovosti, další jsou nová.¹²⁶ Nahoře naznačené úvahy o národnostním složení zůstávají v platnosti. Jako poslední přichází dům rychtáře, který byl zřejmě v obecním majetku a osídloval ho jmenovaný rychtář – vrchnostenský úředník. Není zmíněna radnice, snad lze tedy usuzovat na běžnou praxi stěhování městských písemností i zasedání po domech radních, vykonávajících úřad purkmistra (k němu viz dále), eventuálně ji suploval řečený dům rychtáře, v němž je dost možná třeba předpokládat i solní sklad (ten je prameny uváděn jako *Salzkasten*).¹²⁷ Uvedena je sladovna (*Mulcz Haus*), jejíž existence je ve městě nadaném právem vařit pivo zcela logická. Mimochodem k nejvýznamnějším řemeslům, která nejdéle ve druhé polovině 16. století v Bečově dosáhla na cechovní organizaci, patřili koželuhové a ševci¹²⁸ a také soukeníci.¹²⁹ Dokládají tak důležitost živočišné výroby a pastevevství v hornaté oblasti se špatnými podmínkami k obilnářství. K roku 1627 je zmiňován též krejčovský cech a 1628 sdružený cech pekařů a perníkářů.¹³⁰ Dále nás zmiňovaný jmenný seznam majitelů bečovských domů z poloviny

124 NA, SM, sign. S 16/87, kart. 2076, sv. 6.

125 Podle zprávy pocházející ze 17. století stála stará škola až do požáru města v roce 1621 v rohu hřbitova (proti domu Marie Winklerové, který ale vzhledem k zániku městských knih nepůjde identifikovat). Nejstarší fara je v 16. století kladena do prostoru mezi dnešní farou a domem Hieronyma Götzla. J. KRČEK – P. ŘEPÍK, c. d., s. 20 (citují SOKA Karlovy Vary, AM Bečov, K 16, fol. 27r, 120r, 163r; A. GNIRS, c. d., s. 228, 287).

126 *Alt Bulcz, Merthe Wechter, Fricz Sailer, Mulcz Haus, Hans Scharf, Barthel Peck, Wolf Pecz, Cuncz Mulner, Jena Koch, Bartel Crinis, Nicol Tuschner, Lorenz Semmelrosch, Caspar Crinis, Wenzel Stterpock, Schickel, Hans Gaysler, Finckel Peck, Hans Peck, Hans Tuschner, Heinz Meder, Heinz Topfer, der Topfers Schwager, Hans Tucher, Jochim Kandler, Ribiczenn Haus, Hans Gengel, Albert Puttner, Wolf Moczer, Jorg Heinzmann, Wolf Prugel, Hans Jarkosch, Jorg Wagner, Cristof Tuschner, Jacob Sterpock, Gilgig Pintter, Erlindt, Plasch Mochel, Petter Totth, Fricz Preumaissner, Rormaiser, Jacob Weber, Jorg Hanisch, Mendel Jud, Nicol Polack, Alt Stengel, Perenn aidenn, Alt Erell, Hans Schreck, Hans Schusser, Hans Hensl, Veit Pintter, Enderes Teufel, Enderes Wechter, Valentin Griess, Alt Pher, Jorg Dur, Fricz Weber, Alt Cesel, Nicol Hutthner, Jorg Brenttel, Linhart Scheleler, Wolf Hanisch, Michel Zumdlar, Erhart Fleuscher, Jorg Weber, Petter Fleischer, Jorg Fleischer, Cuncz Plotthner, Hans Peverle, Caspar Schmidt, Matthes Crinis, Mancz Melczler, Wolf Fleischer, Mertha Poperlinn, Fridel Fleischer, Jacob Hannprecht, Schneider vonn der Grunn, Simon Gerthner, Claus Schneider, Hans Pruckner, Hans Turck, Tusch Nicklinn, Balthazarinn, Hans Starck, Mancz Leis, Hans Topfer, Mancz Schneider von der Grün, Jorg Ungerusch, Mancz Schubert, Jorg Weninger, Caspar Lederinn, Hans Tischler, Hans Schneider, Wurga Koch, Jorg Fleischer, Erenss Pecz, Jorg Tuschner, Cuncz Reis, Croczofinn, Jorg Beck, Caspar Schucz, Hans Tuschner, Enderes Heinzmann, Mancz Heinzmann, Jobst Wechter, Eleinn Schmidt, Hans Mullner, Hans Puls, Jorg Prugel, Hiner Hans, Gilgig Schmidt, Claus Kandler, Barthlinn, Hieronimus Sterpock, Hans Schurel, Herr Richter.* NA, SM, sign. S 16/87, kart. 2076, sv. 6.

127 Zmínky o ní NA, SM, sign. S 16/87, kart. 2074.

128 Zprvu sdružení ve jednom cechu, od něhož se ševci oddělili zřejmě roku 1626. SOKA Karlovy Vary, Cech koželuhů a ševců Bečov nad Teplou 1562–1825; Cech ševců Bečov nad Teplou 1626–1881. (Dosud nezpracované, nejsou přístupné k nahlížení). Srov. Milan AUGUSTIN, *Město Bečov v archivních fondech Státního okresního archivu v Karlových Varech*, in: 600 let Bečova, s. 5–7.

129 SOKA Karlovy Vary, Cech soukeníků Bečov nad Teplou 1585–1826. (Dosud nezpracovaný fond, není přístupný k nahlížení). Srov. M. AUGUSTIN, c. d.

130 A. MAŘÍK, c. d., s. 25,

16. století ještě zpravuje o tom, že ve městě drželi domy i nějací hospodáři z nedaleké Louky (*Grün*), a ve jménu *Mendel Jud* bezpečně potvrzuje přítomnost židovské komunity v Bečově poloviny 16. století.¹³¹ Na tomto místě je třeba uvést na pravou míru často uváděné tvrzení o Židech v Bečově již za vlády Jana Lucemburského. Jde totiž o dezinterpretaci par excellence (kterou další nepochopení využilo přímo k dataci bečovské židovské obce rokem 1310, což je rok nástupu Lucemburka na český trůn). Při ní došlo ke vztažení obecného postavení Židů v Čechách ve 14. století na Bečov, a tím následovně mylné promítnutí místní židovské obce do minulosti.¹³²

Je pravděpodobné, že Židé přišli také do Bečova podobně jako do dalších poddanských lokalit teprve v souvislosti s vlnou vyhánění z královských měst, která probíhala na sklonku 15. a začátkem 16. století.¹³³ Ekonomicky prozíraví Pluhové dovedli – podobně jako jiné podnikavé vrchnosti v téže době – odhadnout výhody židovských finančních služeb a povolili (ovšem se souhlasem a svolením královské komory, již byli bečovští Židé tak jako jiné židovské obce povinni ochranným poplatkem) jejich usazování v Bečově. V posledních dvou desetiletích 16. století proběhla vůči bečovské komunitě vlna nevole a pokusů o vyhnání, stížnosti zdvihly zejména města Bečov a Horní Slavkov. Po několika bezzubých panovnických rozkazech k vystěhování se ale za bečovské Židy přimluvila pražská židovská obec (a podle zmínky o finančních přínosech pro královskou komoru lze předpokládat, že krom přimluv byly nasazeny i nezanedbatelné peněžní dary), takže Židé v Bečově mohli zůstat a při prodeji panství začátkem 17. století pak byli panovnickou listinou výslovně zmíněni jako nedílná součást alodu. Zatímco rady měst spatřovaly v židovských obchodnících nepřijatelnou konkurenci, vrchnost sama se za jejich přítomnost – u vědomí výhod ze Židů plynoucích – stavěla.¹³⁴ Můžeme zmínit, že obchodní kontakty bečovských Židů sahaly až do Frankfurtu nad Mohanem a jejich finanční kapitál posloužil i při místních důlních dílech.¹³⁵ Otázce bečovského židovského ghetta byla v literatuře věnována nemalá pozornost, též pro vynikající ikonografický pramen, vzniklý v roce 1727 v rámci plošné evidence

131 Také ne vždy zcela spolehlivý J. MAYER, *c. d.*, s. 81 podchytil první zmínku o Židech v Bečově pro 1. polovinu 16. století v souvislosti s pronájmem obecního pozemku pro židovský hřbitov. Srov. A. GNIRS, *c. d.*, s. 226.

132 Do české literatury omyl uvedl zřejmě Jiří FIEDLER, *Dějiny a památky židovské obce v Bečově nad Teplou*, in: 600 let Bečova, s. 33–39 a jím uvedené orientační vřočení vlády krále Jana (1310–1346) pak zavdalo příčinu k oně zázračně časně dataci bečovské židovské obce, přejímané další literaturou. Dodejme, že Fiedler jako zdroj této zprávy uvádí dílo *Germania Judaica*, II/2, Tübingen 1968, s. 651 a tam odkaz na Theodor JACOBI (ed.), *Codex epistolaris Johannis regis Bohemiae*, Berlin 1841 (bez uvedení stránky). Dílo *Germania Judaica* jsem neměla k dispozici, ale v citované edici Janových listů není o bečovských Židech nejmenší zmínka (tak jako absenci takové zmínky jednoznačně avizuje mlčení RBM), je zde jen v úvodu nastíněno postavení Židů za vlády Lucemburka (s. IX) a v edici samé pak otištěn nedatovaný kus o tom, že jsou pražští Židé zodpovědní za to, aby jejich prostřednictvím všechny venkovské komunity řádně platily královské komoře (č. 159, s. 67). Připomeňme, že Židé patřili mezi královské regály. Srov. Bohumil BONDY – František DVORSKÝ, *K historii Židů v Čechách, na Moravě a v Slezsku*, I. 907–1576, Praha 1906.

133 K tomu Tomáš PĚKNÝ, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 2001, s. 52–56; J. FIEDLER, *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, Praha 1992, s. 10–11; Josef MACEK, *Víra a zbožnost v Jagellonském věku*, Praha 2001, s. 355–384.

134 Regesty listů vztahujících se k vyhánění bečovské židovské obce z let 1583–1598, mezi nimiž je také Šlikovský kus ve prospěch Židů, otiskl J. FIEDLER, *Dějiny a památky*, s. 33, pozn. 6; SOKA Sokolov, AM Horní Slavkov, lio 2511: 19. 9. 1615, Císař Matyáš prodává městu Hornímu Slavkovu panství Bečov. Ověřený výpis z desk zemských: k zámku Bečovu jsou příslušné platy z (těžby) horních měst Slavkova, Krásna (Schönfeldu) a Čisté (Lauterbachu). Následuje zmínka o městečku Bečově – bez nejmenší narážky na to, že by bylo horní, a že je prodáváno se všemi měšťany a obyvajícími v něm Židy i křesťany (portafontium.eu).

135 SOKA Sokolov, AM Horní Slavkov, inv. č. 934, 28. 2. 1606, rada města Frankfurtu nad Mohanem potvrzuje, že vdova po Šimonovi, Židovi z Gemsu, a její syn Israel z Windmühle udělili Aronu Moschovi, Židovi v Bečově plnou moc, aby vymohl jejich pohledávku od dědiců po Bartoloměji Finckovi v Horním Slavkově; J. FIEDLER, *Dějiny a památky*,

židovských sídel v českých zemích.¹³⁶ Zde tedy jen krátce zopakujeme, že se v Bečově židovské osídlení koncentrovalo do západní obloukovité ulice (dříve Židovská, dnes Poštovní) evokující svým průběhem příhradební uličku. Vstup do ghetta byl od náměstí skrze průjezdy v měšťanských domech, z nichž severní je v č. p. 19 zachován dodnes (v pramenech tzv. Židovská brána), další úzký a svažitý přístup upravený jako schodiště spojoval Židovskou ulici s předměstskou zástavbou u řeky Teplé. K velikosti bečovské židovské obce doplňme, že zatímco v roce 1570 byly v městečku napočteny jen tři rodiny, v letech 1597 až 1675 už to bylo osm až deset domácností, v roce 1757 čtrnáct a k roku 1793 celkem 40 rodin (187 osob).¹³⁷

ZÁSTAVY BEČOVA: OD SEBEVĚDOMÍ PŘES DLUHY A SPORY K BÍLÉ HOŘE

Rok 1573 byl pro Bečov nesmírně významný z hlediska sebevědomého – či spíše naprosto nerozumného – pokusu ovládnout bečovské panství a stát se tak sám sobě vrchností. Dne 17. května 1573 získalo město Bečov od královské komory panství Bečov zástavně za neuvěřitelnou sumu 20 000 tolarů (tuto částku je ale třeba vidět i v kontextu cenové revoluce devalvující v 70. letech 15. století většinu evropských měn)¹³⁸ na dvacet let ale tak, že po uplynutí řečených dvou desetiletí vrátí celý majetek královské komoře bez náhrady! Těžko říci, co Bečovské přivedlo k tak riskantnímu, neřkuli absurdnímu podniku, snad je popadla nějaká cínová horečka, ale objev nových ložisek se nekonal? Pravděpodobněji ale Bečovští doufali, že díky držbě pozemkového majetku dosáhnou na povýšení mezi královská města. Králi, setrvale shánějícímu finance na turecká tažení, dokázalo město na hotovosti složit 2 000 tolarů. Dalších 12 000 tolarů, které dlužila královská komora jako výplatu zástavních peněz Jindřichu Šlikovi, chtěli měšťané proplatit už o nejbližším sv. Janu Křtiteli (doufali zřejmě v dosažení úvěru během svatojanského jarmarku) a do sv. Havla mínili uhradit komoře zbývajících 6 000 tolarů. Půjčky hledali mj. u augšpurských finančníků (Wolfganga Palleru). Brzy se ale ukázalo, že tato pasiva městečko katastrofálně nezvládá a jeho ekonomická situace se během dvou let nebezpečně přiblížila naprostému kolapsu. Bečov začal zoufale usilovat u královské komory o pomoc, spojenou s navrácením panství, a hlavně oduštěním hlavní dlužné částky 12 000 pro Jindřicha Šlika. V okamžiku uzavření zástavní smlouvy vyjadřovalo městečko své sebevědomí v podpisu, jehož se ujal na prvním místě purkmistr a rada na místě celé obce, bez zmínky o rychtáři, jenž ještě v předchozích letech přicházel v podpisové formuli na čele či hned po purkmistrovi. Jakmile ale začaly tahanice o dluhy (zejména v letech 1575–1576 stíhala suplika supliku), ejhle – rychtářský úřad byl spoluzodpovědný za činy obce.¹³⁹ V roce 1578 zaslali halasně bědující

s. 33, pozn. 6 f) – 25. 8. 1597 list starších pražské židovské obce Rudolfovi II., zmínka o tom, že bečovský Žid Aron Mosch podpořil půjčkou zdejší horní dílo (www.portafontium.eu) [cit. 2022-10-06].

136 V souvislosti s translokačními reskripty nařizujícími přemístění židovských domů v zemích Koruny české do dostatečné vzdálenosti od kostelů a tras procesí. NA, Sběrka map a plánů, inv. č. 1133, sign. F IX 30: Plán města Bečova s vyznačením vzdáleností židovských domů od kostela, 1727, aut. Georg Schreitter, Johann Christoph Meyer, dostupné z <http://www.vugtk.cz/plany/cs/mapa/1> [cit. 2022-10-06]; srov. též Filip PAULUS – Šárka STEINOVÁ, *Translokační plány židovských obydlí v Karlovarském kraji z roku 1727*, Sborník muzea Karlovarského kraje 27 (2019), s. 29–48.

137 J. KRČEK – P. ŘEPÍK, c. d., s. 9. Srov. J. FIEDLER, *Dějiny a památky*, L. ZEMAN, c. d., 42–43; K. KUČA, c. d., s. 59; TÝŽ (ed.), c. d., s. 39–40; J. SCHIERL, *Stručný*, s. 55.

138 P. VOREL, *Velké dějiny*, s. 246–255; srov. Josef PETRÁŇ, *K problémům tzv. „cenové revoluce“ ve střední Evropě*, Numismatický sborník 8, 1964, s. 47–74; Antonín KOSTLÁN, *Cenová revoluce a její odraz v hospodářském vývoji Čech*, Folia Historica Bohemica 11, 1987, s. 161–212.

139 NA, SM, sign. S 16/87, kart. 2074. V podpisech zásadně figuruje rychtář hned za purkmistrem, přičemž svou ubohost Bečovští proklamovali nazýváním se *Städtlein*, městečko.

měšťané panovníkovi obšírný výklad o tom, kolik peněz už vynaložili na opravy a vylepšování mlýnů, jezu a vrchnostenského dvora na panství, dokládali své finanční poškozování ze strany Slavkovských a Krásenských (kteří nedbali jejich milového práva), apelovali, že při zhroutilí Bečova zůstanou okolní potravně nesoběstačná horní města bez řádného zásobování, že celkové zatížení městečka (*stadtlein*) Bečova už nastoupalo na 22 000 tolarů a jejich ženy a děti strádají atd. atd. Hlavně ale dodali, že je místo nich ochoten převzít bečovské panství včetně dlužných 12 000 Šebestián Šlik a že má i v úmyslu na hradě bydlet, takže tento nebude chátrat jako v městských rukou. Pod palbou těchto argumentů konečně v roce 1578 zprostil Rudolf II. Bečovské jejich břímě, panství jim odňal a dluhy se staly starostí nového zástavního držitele Šebestiána Šlika z Holíče na Rabštejně.¹⁴⁰

Panství (v téže ceně 20 000 tolarů) mu bylo uděleno jen zástavně na dvacet let a Šlik na oplátku předal králi Rabštejn. Zatímco během kratičké (městské) bečovské držby byl hrad obýván jen hejtmanem, Šebestián Šlik sem z odevzdaného Rabštejna přesídlil a využíval pohodlí, vybudovaného ještě Pluhu, které si dále vylepšoval.¹⁴¹ Bečovského majetku si cenil, jak svědčí jeho vytrvalé a neúspěšné ucházení se u královské komory o dědičný prodej. Na rozdíl od svého bratra Jáchyma, který byl hejtmanem německých lén, působil u dvora Karla V. a zastával i další státnické posty, se Šebestián ve veřejném životě nijak neangažoval a žil zřejmě klidným, domácím životem. Po jeho smrti (†1594) se na hradě zdržovala vdova Sibyla, zatímco dědic a syn Jeroným se většinou pohyboval u braniborského markraběcího dvora. Po uplynutí smluvené dvacetileté zástavní lhůty pak Jeroným nabídl Bečov zpět oproti zástavní sumě (navýšené o dalších 8 400 zl., které byly během šlikovské držby do hradu investovány). Hned 24. dubna 1597 koupilo bečovskou zástavu na 28 let královské horní město Horní Slavkov, Šebestiánův syn Jeroným Šlik vyrovnal během května své finanční pohledávky¹⁴² a definitivně se odebral k markraběcímu dvoru v Braniborsku (kde dosáhl titulů nejvyššího štolby, nejvyššího lovcího, nejvyššího komořího a tajného rady). Na hradě, pro nějž město Slavkov nemělo valné využití, zůstala bydlet Sibyla (zmiňovaná tu 1599).¹⁴³

S novou hornoslavkovskou vrchností nevycházelo město Bečov idylicky, ba naopak – rozdělávaly je spory táhnoucí se už dlouhá desetiletí. Stěžejními body stížností bylo krásenské nerespektování solního privilegia a konkurence bečovskému týdennímu trhu (první stížnost už 1555), dále slavkovská výstavba nového mlýna a mostu přes Teplou (počátek sporu od 1573, Bečovští dokonce v roce 1575 oslovili starého pana Kašpara Pluha, aby dosvědčil, že slavkovským nedovolil budovat nové mlýny ani lávky) a také nový mlýn u Krásna. Na mnohmluvné bečovské stížnosti zasílané královským úřadům reagoval Horní Slavkov podobně výřečným rekursem: v něm upozorňoval na skutečnost, že mu všichni poddaní v okamžiku převzetí panství museli přísahat věrnost, takže Horní Slavkov ze své vrchnostenské pozice může vesničanům nařídít mletí obilí či nákupy, kde se jemu zlíbí, a nějaká bečovská privilegia nemusí Slavkov zajímat. Že nově zbudovaný mlýn u Krásna stojí mimo bečovskou míli, a ostatně obyvatelé hor mají právo vozit obilí k mletí co nejbliž, aby měli čas kutat. Obilí podražilo a hory potřebují potraviny nezávisle na bečovském

140 NA, SM, sign. S 16/87, kart. 2074; A. SEDLÁČEK, c. d., s. 150.

141 Renesanční nádheru Pluhovských domů se zlacenými růžicemi a tářlováním v sále, snad i arkádami plnicími funkcí komunikace viz J. ANDERLE, *Pluhovské domy*, s. 20–21; okrajově též M. MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ, *Nápisy*, s. 301–302.

142 SOKA Sokolov, AM Horní Slavkov, inv. č. 713, 715, 717, 718.

143 František Jan ZOUBEK, *Jeroným (IV.) Šlik, nejvyšší komoří braniborský*, Památky. Listy pro archaeologii a historii [Památky archeologické] IX, 1871, s. 81; OSN 24, 1906, s. 676; E. HOLANOVÁ – M. HEROUTOVÁ, c. d., s. 32; Otakar VINAŘ, *Pět století Šliků* [zvl. otisk ze sborníku Heraldika a genealogie r. XXXI, č. 3–4], Praha 1998, rodokmen ostrovské pošlosti tab. 4a (Šebestián jinak nezmiňován); A. SEDLÁČEK, c. d., s. 150–151.

týdenním trhu, na kterém se stejně šmelinaři, a slavkovští faktorové mohou nakupovat, kde potřebují. Že je v důsledku války v Nizozemí třeba ještě víc cínu a Slavkov, Krásno i Čistá musí pro potřeby Koruny intenzivně dodávat kovy a Bečovští s těmi stížnostmi na mlýny ignorují slavkovskou nepostradatelnost jako slepý barvu (*wie der plinde von der farb*). Dále mají Bečovští povinnost udržovat mosty, zemské silnice a stavět nové silnice a stezky, a to je konečně v zájmu královské komory a hornictví, ony cesty ostatně zpřístupňují zámek Bečov a můstek je zapotřebí, protože jistá žena i s dvěma dětmi spadla při přechodu přes řeku do vody a jedno dítě se utopilo, a že se tam dalo přes řeku jen koňmo a okolo, zatímco stavba nového mostu je pro všechny užitečná a významně zkracuje vzdálenosti, tak ať Bečovští hledí pěkně robotovat atd. atd.¹⁴⁴ Jak to dopadlo, není zřejmé. Osobně bych ale sázela na Slavkov (totiž v tomto kole, viz dále).

Bylo zmíněno sebevědomí bečovských měšťanů v okamžiku jejich jednání s královskou komorou o zástavu Bečovska. Skutečnost, že si během druhé poloviny 16. století – poněkud přehnaně – ekonomicky věřili, dokládá dvojitá potvrzení privilegii (připomeňme, že se jednalo o silně zpoplatněný akt). Nepochybně nejpozději během druhé poloviny 16. století také došlo ke zřízení radnice, tato nejstarší dle pozdější Stübnerovy zmínky stála v západní domovní frontě, tj. nejspíš byla zřízena vykoupením některého měšťanského domu.¹⁴⁵ V tomto kontextu můžeme dále zmínit, že na přelomu 16. a 17. století někteří místní měšťané a měšťanky pečtili vlastními sekrety¹⁴⁶ a v roce 1613 povolil Matyáš městečku užívat k pečetení červený vosk.¹⁴⁷ Je pravděpodobné, že tímž aktem, z nějž se nám zachoval jen regist o vosku, došlo také k polepšení bečovského městského znaku přidáním hornického mlátku do lví tlapy.¹⁴⁸ K společenskému složení obyvatelstva lze dále dodat, že se ve městě příležitostně zakupovala i drobná šlechta (v roce 1608 např. Jiří Gfeller ze Sachsengrün / Kfelíř ze Zakšova).¹⁴⁹ O zaměstnávání četných Bečovských na panském sídle není důvod pochybovat, byť pro toto období přímé zmínky schází. Z hlediska povinností vůči hradu už rýzmburské privilegium z roku 1399 vyvažovalo Bečovské z robot vyjma prací ke dvěma mlýnům, což se stalo kamenem úrazu, když Slavkovští počet mlýnů rozšířili a požadovali účast Bečovských i na stavbě mostu. Z urbáře sestaveného pro Bečov v roce 1573 se dále dovídáme, že měšťané odváděli poddanský úrok v obvyklých termínech sv. Jiří a sv. Havla (a mimo je zmíněn také zvlášť zpoplatněný – snad tedy původně panský? – starý hamr */alt Hammerstatt/*). Odvody se týkaly také solí a mláta, v souladu s plavenským privilegiem. Nadto byli Bečovští povinni už jen bezplatně sekat louku *Wüheracker* a sklídit z ní seno a ročně pro vrchnost v panském dvoře nakrouhat a naložit zeli.¹⁵⁰ V roce 1615 byl u příležitosti dědičného

144 NA, SM, sign. S 16/87, kart. 2074, 2076.

145 Srov. situaci např. v Úterý, kde se nenašel volný měšťanský dům, takže radnice byla po polovině 16. stol. vložena do plochy náměstí, čímž došlo k jejímu zmenšení (M. MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ a kol., c. d., s. 124). Srov. A. GNIRS, c. d., s. 238–239; J. KRČEK – P. ŘEPÍK, c. d., s. 8.

146 Jejich otisky dochovány např. SOKA Sokolov, AM Horní Slavkov, inv. č. 980: 20. 9. 1608: Kristýna Lienhartová (manželka měšťana Hanse Lienharta) z Bečova potvrzuje Markétě Detschové z Wiesy, že v době, kdy byla u ní ve službě, se dobře chovala a službu ukončila, jak bylo smlouveno, po půl roce. Pečetěno sekretem pod papírovým krytem, znamení: liška ve skoku. Podobně tak má vlastní sekret Jan Ludwig, měšťan a bývalý mlynář v Bečově, 16. 10. 1606 potvrzuje, že dluží městu Hornímu Slavkovu 150 kop, inv. č. 1002.

147 SOKA Karlovy Vary, AM Bečov, L 6.

148 K městským pečeti J. SCHIERL, *Znak a pečeteř*; J. PELANT, *Znaky a pečeteř*, s. 21.

149 SOKA Sokolov, AM Horní Slavkov, inv. č. 979: 18. 9. 1608 Jiří Gfeller ze Sachsengrün potvrzuje, že jeho dům, který v Bečově koupil, zůstane měšťanský a bude prodán pouze měšťanovi. Stübner, jehož kniha založená roku 1689 zprostředkuje několik málo zpráv o starších dějinách městečka, zmiňuje, že na kostelním pahorku stávalo jakési šlechtické sídlo příslušné k Chodovu. A. GNIRS, c. d. 288, SOKA Karlovy Vary, AM Bečov, K 16, fol. 27r (cit. dle J. KRČEK – P. ŘEPÍK, c. d., s. 19). Sedláček, znalec desk zemských i dvorských, takové sídlo neuvádí.

150 NA, SM, sign. S 16/87, kart. 2076, urbář 1573.

prodeje bečovského panství Slavkovu sestaven nový urbář.¹⁵¹ Ze srovnání s urbářem 1573 jednak vyplývá, že bečovské městské sídliště mělo vcelku ustálenou podobu a nedocházelo k žádnému dalšímu překotnému rozvoji, místní hornická činnost sice pokračovala,¹⁵² ale žádný výrazný růst se nekonal. Podle urbáře z roku 1573 platilo v Bečově 139 hospodářů, v urbáři z roku 1615 pak celkem 143. Krom původních úročních platů, odvodů soli, mláta, sekání *Wührackeru* a zajišťování zelí ale byli nově někteří vyjmenovaní Bečovští povinni pololetně platit přesně vypočtené částky (řádově v několika groších). Zřejmě se jednalo o nájmy zemědělské půdy příslušné k panskému dvoru, který Slavkov neměl zájem provozovat ve vlastní režii. A konečně je zmíněn nájemce valchy (snad šlo o přebudovaný starý hamr, jenž už není zmiňován), který odevzdával o Vánocích kus černého třicátkového sukna. Námezdníci v Bečově mužského pohlaví měli nově také povinnost o senoseči sekat tři zahrady u zámku a ještě jednu louku, byla jim za to ale určena finanční náhrada denně 8 kr. (o otavách jen 7 kr.). Ženské musely posečenou trávu za 3 kr. denně usušit. Židé v Bečově byli povinni nechat o senoseči posekat a usušit seno z louky zvané Židovská a dále byli zavázáni pravidelnými odvody ovsa (na sv. Havla a sv. Jiří vždy po 69 strýchů, nejvíc platil *Lazarus der Gross*, celkem 15 strýchů – evidentně šlo o bečovského největšího židovského boháče). A konečně se z tohoto urbáře bečovského panství také dovídáme, že k bečovské faře byly na počátku 17. století přifařeny krom městečka samého ještě lokality Hluboká (*Tieffenbach*), Louka (*Grün*) a Nová Ves (*Neudorf*).¹⁵³ Ze střípků každodennosti můžeme zmínit, že v roce 1582 došlo ke vloupání do bečovského kostela a sakristie,¹⁵⁴ a vybočením z všedních dnů byl jistě (už zmiňovaný) pohřeb nešťastného Kašpara Pluha z Rabštejna v milovaném Bečově v roce 1585. Jeho náhrobník byl později údajně v rámci rekatolizace odstraněn.¹⁵⁵

V roce 1615 (21. srpna) dosáhlo královské horní město Slavkov, jež se v nedávno sestaveném odvolání proti Bečovským označovalo jako chudobné, i když velké, na dědičnou koupi bečovského panství. Královská komora nejprve pečlivě oddělila od panství doly, městečko Krásno a hutnické provozy; za zbytek, totiž zámek Bečov s poplužním dvorem, poplužím a ovčínem (tj. reziijním statkem), pivovarem, sladovnou, mlýny, městečkem Bečovem – jehož minimální význam z hlediska dolování dokládá už samo nevyntění z panství –, i vesnicemi pak byla Slavkovskými vydána úctyhodná suma 55 456 kop míšeňských.¹⁵⁶

TŘICETILETÁ VÁLKA

Horní Slavkov ovšem, podobně jako naprostá většina dalších královských měst a ostatně i šlechty, špatně odhadl situaci a v druhé stavovské krizi se ocitl na straně proti panovníkovi, za což byl stížen jeho spravedlivým hněvem a konfiskací majetku. Panství Bečov tak Slavkovští věru dlouho neudrželi. Na jejich omluvu budiž řečeno, že se při výzvě k holdu nově zvolenému

151 SOA Plzeň, VS Bečov, urbář 1615. Dostupné z www.portafontium.eu [cit. 2022-09-14].

152 NA, Registra, Praha, (1301) 1527–1669, kniha č. 76/f. 342, 350; 81/270, 440; 82/142; 83/77, 85/249; 86/24: Výpůjčka peněz norimberského měšťana Geoga Sturma na koupi cínu z Horního Slavkova, Krásna a Bečova a její navrácení 1568–1569. Dostupné z www.portafontium.eu [cit. 2022-09-14].

153 SOA Plzeň, VS Bečov, urbář 1615.

154 SOKA Sokolov, AM Horní Slavkov, inv. č. 509, 25. 2. 1583: purkmistr, rychtář a rada města Horního Slavkova vydávají Michaelu Mathesovi, mlynářskému a tesařskému tovaryši z Horního Slavkova, osvědčení o tom, že ne on, nýbrž jiní se dopustili v roce 1582 vloupání do kostela a sakristie v Bečově.

155 A. GNIRS, c. d., s. 236.

156 Fakticky měli ve dvou splátkách složit jen 22 000, protože jim z kupní ceny byla sražena jednak předchozí zástava 28 400 původní zástavní sumy, jednak 800 kop prostavených při údržbě hradu, dále jistých 3 800 ve prospěch Kateřiny z Víztum a pak 456 kop míšeňských jako záloha na daně. E. HOLANOVÁ – M. HEROUTOVÁ, c. d., s. 33.

králi Fridrichovi Falckému chovali vcelku zdrženlivě. Neplanuli žádným zvláštním rebelským nadšením a do stavovského vojska také s jistým zdráháním vyslali z celého panství jen 15 mužů (jakkoli víme, že kapacity Bečovska byly až 560 knechtů). Rádi či neradi ale museli na svém panství zajistit náležitou součinnost a zázemí pro vojenské jednotky nové vlády. Víme například, že Fridrich Falcký osobně upozorňoval v květnu 1620 bečovskou městskou radu na povinnost ubytovat a vyživit 50 jezdců falckého spojence Viléma Saského.¹⁵⁷

Když došlo na podzim 1620 na lámání chleba, Slavkovští se vydělali a přijali do svých bran a hlavně na Bečov (na němž byla trvale k dispozici dobře vybavená zbrojnice) řadu okolních šlechticů, některých trnoucích hrůzou před císařským vojskem, jiných douhajících ve společné formování k další ofenzivě. Po bělohorské porážce se ale vylekaní Slavkovští raději rychle přihlásili s poslušností k Habsburkovi. Ten však vcelku logicky jejich proklamaci věrnosti odmávnul s poukazem, že napřed musí své pozemky vyklidit od vzbouřenců. Slavkov ihned 22. listopadu vyzval všechny azylanty k rychlému odchodu, načež 15. prosince převzal celé bečovské panství místodržící Karel z Lichtenštejna pod císařskou ochranu. A konfiskace byla v pořadí.¹⁵⁸

Události třicetiletého celoevropského válečného konfliktu, odstartované českým stavovským povstáním, přinesly do našeho města po relativně klidném šestnáctém století znovu válku, a to se vši razancí. Stavovský velitel Arnošt z Mansfelda, opevněný v Habsburkům věrné, roku 1618 dobyté Plzni, se rozhodl narychlo rozšířit počet měst, která by byla povinna ho vydržovat, a už koncem ledna 1621 obsadil Slavkov a požadoval výpalné ve výši 10 000 zl. (Horní Slavkov dokázal hotově složit 3 000). Dalším opěrným bodem se mu stal Loket, který navíc odmítl Habsburkům složit slib věrnosti. Vzhledem k pevnostnímu významu Bečova poslal Mansfeld svou posádku také na zdejší hrad s pokynem dostatečně se zásobit k delšímu pobytu. S okupační armádou v Bečově je spojen velký požár města 2. února 1621. Nejspíš tak mansfeldská posádka podobně jako v Lokti, v němž vypálila předměstí, hodlala zabránit nepříteli opevnit se v zástavbě před hradem a ostřelovat ho. Mansfeldova jednotka Bečov opustila poté, co bavorské (císařské spojenecké) vojsko vyčistilo od mansfeldských žoldáků Slavkov a dobylo v květnu 1621 Loket.¹⁵⁹

Do jara 1623 bylo naše městečko ještě ve správě Slavkovských, jak avizuje zpráva o tom, že v září 1622 město Horní Slavkov povolilo Bečovským použít na zakrytí vyhořelého kostela stropy ze sálu a komory bečovského zámku.¹⁶⁰ Také v březnu 1623 se na slavkovské radnici jednalo na téma žalostného stavu bečovského bergfritu a nutnosti ho snést.¹⁶¹ Během roku 1623 ale konfiskace dopadly i na Slavkov a panství Bečov oceněné na hodnotu 71 614 kop míšeňských se vrátilo královské komoře s platností od roku 1624.¹⁶² Místodržitel Karel z Lichtenštejna pak 17. srpna 1624 zastavil Bečov město a panství v ceně 60 000 kop Gerhardovi z Questenberga, vojenskému dvorskému sekretáři a členu porýnské, původně měšťanské rodiny, která se do českých zemí přistěhovala teprve koncem 16. století. Gerhard z Questenberga díky působení v císařské kanceláři a vojenskému talentu, využitému Albrechtem z Valdštejna, udělal oslnivou kariéru a zařadil se mezi osobnosti, které z pobělohorských konfiskací a situace třicetileté války profitovaly.

157 NA, Staré militare, kart. 30, 2. 5. 1620: král Fridrich městské radě Bečova nad Teplou ohledně zajištění ubytování a výživy pro 50 jezdců vévody Viléma Saského (www.portafortium.eu); též V. LÍVA (ed.), c. d., III, s. 61.

158 A. SEDLÁČEK, c. d., s. 150–151; NA, SM, sign. S 16/87, kart. 2074.

159 A. SEDLÁČEK, c. d., s. 151; V. LÍVA (ed.), c. d., III, s. 125. Resp. se mansfeldská posádka vzdala a z města odtáhla. V. VLASÁK – Eva VLASÁKOVÁ, *Dějiny města Lokte*, Loket 2004, s. 52–53.

160 SOKA Sokolov, AM Horní Slavkov, inv. č. 1222, 5. 9. 1622. Purkmistr a rada města Bečova potvrzují, že jim purkmistr a rada města Horního Slavkova půjčili na pokrytí stropu kostela v Bečově stropy ze sálu a komory zámku v Bečově a zavazují se vrátit jim je, jak bude možno, nebo jim je jinak nahradit.

161 E. HOLANOVÁ – M. HEROUTOVÁ, c. d., s. 33.

162 Tomáš BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách*, Praha 1882, s. 1207.

V roce 1622 byl rytíř Gerhard z Questenberga povýšen do panského stavu německo-římské říše a 14. května 1630 mu byl Bečov proti zaplacení 1000 kop míš. vložen do desk zemských dědičně. Novopečený majitel Bečova vykonával tou dobou již post císařského válečného rady, a než zemřel v roce 1646, dosáhl na titul místoprezidenta válečné rady. Je na zvážení, zda lze klást svěřeni Bečova, jakožto jedné z důležitých pohraničních pevností bdících nad významným komunikačním prostorem a Slavkovským lesem s jeho cínovými doly, do souvislosti s vojenskými hodnotami Questenberga. Totiž zda bylo od zástavy a později prodeje bečovského zboží do rukou válečného rady očekáváno lepší vojenské využití a ochrana tohoto strategicky důležitého území.¹⁶³ Po smrti válečného rady Gerharda zdědil západočeské majetky jeho syn Jan Antonín, který dosáhl na post správce dolnorakouských zemí. V Čechách byl členem komorního soudu a v roce 1661 byl přijat také do panského stavu českých zemí.¹⁶⁴ V majetku Questenbergů a jejich nástupců pak Bečov zůstal až do počátku 19. století.

Tolik k majetkoprávnímu vývoji. Podstatně dynamičtější byly válečné události, jejichž hrůzy nám i při absenci lokálních pramenů podrobně přibližují především písemnosti fondu militare, uloženého v Národním archivu a zpřístupněného formou regestové edice.¹⁶⁵ Už vzhledem ke své poloze byl Bečov pochopitelně válečnými událostmi tvrdě zasažen. Neméně na něj ale dopadly i důsledky porážky stavovského povstání. Již bylo zmíněno, že městečko muselo už v květnu 1620 spířovat jednotku Viléma Saského, a že pobyt Mansfeldových vojáků v únoru 1621 byl spojen s vypálením města. Následující dvacátá léta se přímé vojenské střety oblastí, resp. českým zemím sice vyhýbaly, to však neznamená, že by byly ušetřeny kvartýrů, ložirování, průtahů a vojenských kontribucí. Tak například v prosinci 1623 zahrnul Karel z Lichtenštejna Bečov mezi lokality, které mají povinnost ubytovat jízdu sasko-engernsko-lauenburského vévody Julia Jindřicha.¹⁶⁶ V roce 1624 vyživoval Bečov a okolní vesnice asi 40 vojáků a hrabě Questenberg uvažoval o dalším opevnování hradu. V červnu 1625 se hrabě domáhal u knížete Valdštejna pro svůj statek Bečov vydání salvy guardie (ochranného listu), od nějž si sliboval alespoň teoretickou ochranu svých poddaných před drancováním císařskými vojsky, která si opatřovala zásoby nejobvyklejším způsobem všech vojsk, pramálo se zajímajících o to, zda poddaní, které ožebračují, patří protivníkoví nebo spojenci.¹⁶⁷

Následující dva tři roky byly sice klidnější z hlediska války, obyvatelstvu českých zemí však přinesly rekatolizaci spojenou s nucenou emigrací. Obnovené zřízení zemské, vydané rozeznalým Ferdinandem II. pro Čechy v roce 1627, pak krom absolutistických principů vlády, dědičnosti českých zemí v habsburském rodě a jediného náboženství také zrovnoprávnilo v zemi češtinu s němčinou, což se – na rozdíl od zákazu luteránství – na našem Bečově příliš nepodepsalo. Ale nyní zpět do války.

163 Na to by konečně mohl pomoci odpovědět právě projekt *Residenzstädte im alten Reich*. V té souvislosti lze ještě upozornit, že také druhý významný konfiskát získaný Gerhardem Questenbergem v roce 1624 na Moravě vykazuje srovnatelnou příhraniční polohu a dodáme, že západočeský statek Javornou, později spojený s Bečovem, koupil Questenberg v roce 1623 přímo od Albrechta z Valdštejna (a v roce 1636 dosáhl zrušení zdejšího manství). T. KAREL – V. KNOLL – L. KRČMÁŘ, c. d., s. 22.

164 A. SEDLÁČEK, c. d., s. 152; E. HOLANOVÁ – M. HEROUTOVÁ, c. d., s. 39; Alois PLICHTA a kol., *O životě a umění. Listy z Jaroměřické kroniky 1700–1752*, Jaroměřice nad Rokytnou 1974, s. 34–37.

165 V. LÍVA (ed.), c. d.; excerpta provedená v dalších archivech a fondech J. POLIŠENSKÝ a kol. (eds.), c. d., z nichž jediný dokument týkající se Bečova přináší jen svazek V.

166 V. LÍVA (ed.), c. d., III, s. 531: krom Bečova měly tuto povinnost Mašťov, Vilémov, Kadaň, Chomutov, Jirkov, Most, Přisečnice, Podbořany, Březno, Vroutek, Německé Kralupy, Ličkov, Bílina a Duchcov, Louny a Žatec.

167 V. LÍVA (ed.), c. d., III, s. 766–767; E. HOLANOVÁ – M. HEROUTOVÁ, c. d., s. 49.

V září 1631 utrpělo císařské vojsko katastrofální porážku u Lipska od spojených švédsko-saských jednotek. Císařský válečný rada Gerhard Questenberg z Vídně s obavami sledoval vývoj a psal o této porážce, která věstila velké nebezpečí pro české země a odvetu za císařské plundrování Saska, svému bratru opatovi strahovského kláštera Kašparovi Questenbergovi (a nabídl mu přesunout se do bezpečí Vídně a také v klášteře raději vypít dovezené luxusní víno dřív, než se ho zmocní švédská armáda). Do Čech ale nezamířili Švédí, nýbrž Sasové. Saská armáda pod velením bývalého valdštejnského velitele Jana Jiřího Arnima, nyní saského maršála nakládajícího s pokyny a záměry kurfiřta poněkud samostatně (ve věci tažení do Čech postavil kurfiřta více méně před hotovou věc), se v listopadu obrátila ze Slezska a Lužice do Čech s tím, že zde přežije na účet císařských poddaných.¹⁶⁸ Krom směru od severu podél Labe a na Prahu táhla další část saské armády obsadit severozápadní část Čech: Jáchymov, Cheb, Loket, Slavkov, Sokolov a náš Bečov, tj. celé území v nástupní poloze vůči Sasku. Společně se Sasy se vrátila část exulantů a zabírala zpět své konfiskované majetky. Vzhledem k jen nedávno vynucenému konvertování místních luteránů ke katolictví si některé obyvatelstvo mohlo vůči Sasům udržet sympatie, kdyby ovšem nešlo o vojska, jejichž chování vůči civilnímu obyvatelstvu zcela ignorovalo eventuální věroučnou spřízněnost, ostatně jako fakt, zda jde o poddané „naše“ či nepřátel. Saská okupace Bečovska trvala jen do předjaří roku 1632, císařská vojska pod vrchním velením geniálního Valdštejna Sasy pomalu ale jistě vytlačovala. Západní Čechy měl na starosti generálvachtmistr hrabě Matyáš Gallas. Koncem února 1632 už oznamoval Valdštejnovi, že se shromážděným vojskem Sasy ze Sokolova a Slavkova vyhnal (a strašně ho přitom vyplundroval) a že významná místa v oblasti obsadila císařská posádka. V Bečově leželo na přelomu března a dubna celkem 100 císařských vojáků ze dvou kompanií pluku markýze de Grana. Kynšperk, Teplá a Sokolov musely vydržovat mezi 200 až 500 vojáků a ve Slavkově se shromažďovalo naverbované vojsko se zavazadly. Během dubna 1632 vyzýval Gallas císařského velitele Ottavia Piccolominiho, aby nechal v Sokolově a na Bečově jen dostatečnou dělostřeleckou posádku a sám odtáhl na Teplou (a vyslal zvěda k Ambergu získat přehled o tažení švédských jednotek; schylovalo se ke krvavé bitvě u Lützenu).¹⁶⁹ Sasové dosud drželi zoufale vyjedený Cheb a Loket a doufali, že touto zátkou na cestě zabrání tažení císařských vojsk na Sasko a do Horní Falce proti Švédům, ale do začátku léta se je podařilo vytlačit prakticky bez jediného výstřelu.¹⁷⁰ Spolu se Sasy odešli i emigranti a naděje na restituci předbělohorských poměrů, saské jednotky vystřídaly císařské a koloběh válečného vysilování kontribucemi, průtahy a ložírováním pokračoval neztenčenou měrou.

Boje se do západních Čech vrátily na sklonku 30. let v souvislosti s vítězným švédským tažením. Švédský generál Johann Banér táhl do Čech od východu, ani západ si ale neoddychl. V březnu 1639 kvartýrovaly na Bečovsku a v tamních horních městech jednotky císařského vojska, rozprášeného Švédy u Plavna, a 8. března psal velitel císařského generála Jana Wolfa barona Salise Wamboldt (Friedrich Wamboldt von Umstadt) hejtmanu Loketského kraje z Bečova zprávu o tom, že je tam několik tisíc (!) lidí, jimž jsou ty kvartýry těsné a budou se muset přesunout do Loketského kraje (Bečov byl počítán tou dobou k Žateckému kraji), ledaže by se jim dostalo dobytka, žita, ovsy a piva, a ať se tedy hejtman sám rozhodne, zda radši pošle tuto kontribuci, nebo vydá kraj všanc kvartýrům (což vypovídá o hrůzách, které pro poddané kvartýry znamenaly, více než transparentně). A ať zařídí nějaké vyzvědače, aby Wamboldtovi vojíci nebyli ohroženi nepřitelem.

168 Podrobně vynikající Oldřich KORTUS, *Sasové v Čechách v letech 1631 a 1632*. Disertační práce FF UK, Praha 2007. Dostupné <https://dspace.cuni.cz> [cit. 2022-10-12], citovaný dopis bratrů Questenbergů, s. 60, pozn. 214 převzato z kar, s. 65; srov. též např. Miroslav TOEGEL, *Příčiny saského vpádu do Čech v roce 1631*, Československý časopis historický 21, 1973, s. 553–581 aj.

169 J. POLIŠENSKÝ a kol. (eds.), *c. d.*, V, s. 81, č. 188; O. KORTUS, *c. d.*, s. 159, 172, 173.

170 O. KORTUS, *c. d.*, s. 160.

Není pochyb, že byli Bečovští setrvale krutě vyjídáni a pleněni, o dalších strastech pramenících z přítomnosti či průtahů žoldáků (ale taky markytánů, marodérů a zběhů) nemluvě. Na vysilující pobyt vojsk v březnu 1639 si stěžovaly místodržitelství také rady horních měst Slavkova, Krásna a Čisté a úpěnlivě prosily za jejich odvolání.¹⁷¹

V roce 1640 byly ale alespoň Banérový jednotky donuceny Čechy opustit a v roce 1641 operovali Švédové spíš na jihozápadě Plzeňska.¹⁷² V roce 1642 vpadl do Čech generál Torstensson. V souvislosti s tím psali hejtmani Plzeňského kraje českým místodržícím o nutnosti zasekat přechody, mj. v lese u Bečova nad Teplou, a strachovali se o zásobování svých jednotek při zneprůstřednění cest.¹⁷³ A vojenské kontribuce pokračovaly. V roce 1644 měl Bečov a k němu příslušné vesnice přispívat na tři kompanie Gallasova dragounského pluku usídleného na Loketskku celkem 90 porcemí denně. O tom, jak náročné to bylo finančně, vypovídá dopis bečovského správce panství z června 1645 českému místodržitelství, v němž si stěžoval, že musel staronassavskému pluku odvádět dva a půl měsíce celkem 63 a ¼ porce denně, což stálo 2 200 zl., nemluvě o dalších nemírných požadavcích nejvyššího vachtmistra. Předchozího dne se navíc vrátily na panství dvě kompanie z Plzeňského kraje, které žádají, aby jim byl do dvou nebo tří dnů vydán stejný počet porcí ještě za patnáct dní. Hejtman prosil, aby toto další břímě už nebylo na panství uvalováno.¹⁷⁴ Také následující rok v květnu 1646 si stěžoval sám Gerhard z Questenberga hejtmanům Loketského kraje na přetěžování svého statku Bečov vojenskými břemeny a oháněl se jakousi písemnou zárukou, že tomu tak nebude, vystavenou arciknížetem Leopoldem Vilémem. Následující písemnost ukazuje na to, že správa panství nezřídká řešila obtíže s živytováním vojsk vydíráním židovských usedlíků, kteří se začátkem roku 1647 doprosili zastání u české komory a ta skutečně bečovského hejtmana v té věci napomenula. Výsledek raději nezkoumat. V únoru 1647 musel Bečov odvádět týdně 18 zlatých na vojsko usídlené v Lokti (přestože oficiálně neležel v Loketském kraji). Velitel plzeňského kraje Jean de la Cron na bečovský hrad v obavách před postupem Švédů vsadil posádku čítající padesát mužů a velitele.¹⁷⁵ Toto zabezpečení však naprosto nedostačovalo a Bečov byl Švédy během března obsazen, načež se darováním mladické královny Kristiny s datem ve Stockholmu 31. března 1647 octl v majetku švédského vrchního velitele v Míšni a generálmajora dělostřelectva Axela Lillia z Löffstadtu.¹⁷⁶ Toto převzetí do vlastnictví se projevilo hlavně vymáháním maximální možné daně, kterou zubožení obyvatelé ještě dokázali dát dohromady. V srpnu 1647 požadoval švédský polní maršál Wrangel, který v červenci dobyl Cheb a zničil Kynžvart a Krasíkov, na Bečově a dalších západočeských městech a panstvích pravidelné dodávky obroku.¹⁷⁷ Největší katastrofu však našemu městečku přineslo léto 1648, které se paradoxně zároveň neslo ve znamení úspěšných jednání ve vestfálských městech vedoucích konečně k ukončení strašného válečného konfliktu. Začátkem července vytáhl generál Königsmarck přes Cheb do Čech a nadmíru úspěšně se zmocnil strategických míst na bavorské a hornofalcké hranici, totiž Horšovského Týna, Bečova, kynžvartské šance a sokolovského zámku. Všude zanechal velké posádky, většinu obyvatelstva vzal pod kontribuci, v mnoha místech

171 V. LÍVA (ed.), c. d., V, s. 218, 220, 225.

172 J. KUMPERA – Jan RYBA, *Západní Čechy v době třicetileté války*, in: *Dějiny západních Čech I*, s. 232–265, zde 259–260.

173 V. LÍVA (ed.), c. d., VI, s. 239.

174 Tamtéž, VII, s. 173, 359–360.

175 Tamtéž, VIII, s. 71, 150; E. HOLANOVÁ – M. HEROUTOVÁ, c. d., s. 38; Beda DUDÍK, *Schweden in Böhmen und Mähren 1640–1650*, Wien 1879, s. 216–218.

176 Společně s Červeným Hrádkem, Jirkovem, Chomutovem, Kalkem, Kláštercem nad Ohří, Ahníkovem, Poláky, Hausštejnem, Přisečnicí, Březnem, Horou sv. Kateřiny a městečkem Greslau. V. LÍVA (ed.), c. d., VIII, s. 178.

177 Tamtéž, s. 221.

pohrůzkami skutečně vynutil obrovské sumy a další lokality terorizoval výpalmnými listy. Městečko Bečov také skutečně zčásti vypálil, načež v něm usadil posádku 40 mužů a stejný počet nechal na kynžvartské šanci (zpráva z 16. července 1648).¹⁷⁸ Jeho hlavní cíl byla ale Praha. Přestože byl 24. října 1648 konečně podepsán ve Vestfálsku mír mezi válčícími stranami, Königsmarck v těchto dnech stihl vyplnit levobřežní Malou Stranu, a hlavně Pražský hrad, odkud s sebou na pokyn královny Kristiny odvezl rudolfínské sbírky. Válka byla u konce, Cheb ovšem zůstal v rukou okupační armády až do října 1649 (načež jí vystřídala císařská posádka), krajem se stále potloukali náhle bezprizorní členové armád (např. v Bečovu nedalekém Úterý ještě v roce 1656!) a v letech 1651 a 1652 byly na zničených poddaných vymáhány daně určené na vybytí kapitulovaného vojska.¹⁷⁹

V roce 1656 pak byl zkušební vojenský velitel Jean de la Cron (Lacron), který byl pověřen modernizací opevnění mnoha významných českých měst, např. Prahy, Plzně, Chebu,¹⁸⁰ dožádán postarat se o zdokonalení také bečovské pevnosti. Podle jeho návrhu vznikla nikdy nedokončená Lacronova polygonální bašta nad příkopem, o půl století později pohlcená novostavbou zámku. Už v letech 1659 a 1660 se ale naopak za součinnosti téhož la Crona na krajském úřadě intenzivně zvažovalo odstranění hradu Bečova jako fortifikačně zbytečného, ba přímo při obsazení nepřítelem škodlivého (a ostatně během posledních dvou let hradby velmi zchátraly).¹⁸¹

REKATOLIZACE, POVÁLEČNÁ KONSOLIDACE A NÁSTUP BAROKA

Země byla zničená. Domy však šly znovu postavit, obilí znovu zasít a po uzavření vestfálského míru naštěstí mířily české země do vcelku klidného půlstoletí. Byl tak čas na sanaci chaotických poměrů posledních třiceti let. Na rozdíl od jiných protestantských panství neprocházel Bečov žádnou turbulencí z majetkoprávního hlediska a pod questenberskou správou zůstal i další století a půl.

Byla zmíněna rekatolizace, která musela na dříve pravděpodobně zcela luteranizovaný Bečov dopadnout velmi těžce a ještě prohlubovat beznaděj válečných let. Evangelický pastor, provázen obyvatelstvem trvajícím ve víře, musel odejít do Saska. Obrácení Bečova na pravou víru bylo hned v roce 1621, tedy ještě před předáním celého panství Questenberům, svěřeno klášteru v Teplé. Od tohoto roku vykonávali správu bečovské farnosti konventuálové z řad tepelských premonstrátů.¹⁸² Oproti většině dříve protestantských far, které trpěly nedostatkem kněží a zanikaly,

178 V. LÍVA (ed.), c. d., VIII, s. 251–252, 253–254, 255–256.

179 J. KUMPERA – J. RYBA, c. d., s. 263–264; M. MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ a kol., c. d., s. 145.

180 M. MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ – Jaroslav DOUŠA (eds.), *Dějiny města Plzně 1*, Plzeň 2014, s. 549, práce zahájil v době, kdy byl vojenským velitelem Plzně (1645). Od roku 1650 byl Jean de la Cron (též ve formě Jan van der Croon, Johannes Lacron / Lagron) vojenským velitelem Chebu, o jehož přestavbě opevnění bylo rozhodnuto už 1649, vlastní stavba chebské bastionové pevnosti byla zahájena 1655. Eva ŠAMÁNKOVÁ, *Cheb*, Praha 1974, s. 115; Herbert RIMPL, *Eger. Die städtebauliche Entwicklung einer deutschen Stadt*, Berlin [1944], s. 136–137. Jeho působení v Praze zpracoval Lukáš SLÁMA, *Jan de la Croon. Pražský velitel a stavba barokního opevnění*, in: *Město a jeho hradby*, Praha 2019, s. 177–178, viz i další Slámovy příspěvky k této osobnosti; ilustrativní a dost zapadlý biogram též Daniel DOLEŽAL, *Po návštěvě Svaté Hory se rozhodl financovat stavbu kaple*, in: Kahan. Zpravodaj města Příbram, únor 2018 (roč. 27), s. 28.

181 Sám de la Cron nebyl stavební inženýr, ale znalec vojenství a strategie, pod jehož taktovkou pracovali stavitelé a inženýři, v případě Bečova např. *Ingenieur* Francesco Pieroni, jenž měl přijet sestavit plány k předpokládané demolici 1659. V. RYŠAVÝ, *Stavba*, s. 372–373; K. KUČA (ed.), c. d., s. 41.

182 Národní knihovna Praha, Oddělení rukopisů a starých tisků (dále NKP ORST), Teplá sign. d 73, 83r–84v. Cit. dle Jana OPPELTOVÁ, *Tempus scribendi. Narativní prameny vzniklé v prostředí premonstrátských kanonií v Čechách a na Moravě v 17. a 18. století*. Disertační práce, Ústav PVH – AS, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2005, s. 355. Srov. A. GNIRS, c. d., s. 221. Posloupnost premonstrátů na bečovské faře viz SOKA Cheb, Premonstráti

tak neměla bečovská farnost alespoň potíže s personálním zajištěním. Bečovský farář pak vykonával až do roku 1723 správu také filiálního kostela ve Stanovicích, které patřily k sousednímu questenberskému statku Javorná.¹⁸³ Stará bečovská fara, zničená při požáru města roku 1621 až do základů, zůstala opuštěna a pro nového duchovního pastýře byl vybudován pohodlnější byt v nové faře, která bohužel podlehla jinému – snad jen lokálnímu – požáru už v roce 1629. Farář se pak po dobu její rekonstrukce uchýlil na faru v tepelském Vidžíně. K vybudování nové fary v Bečově došlo teprve v roce 1641. Stavbu provedl bečovský stavitel Johann Ziehr ve farní zahradě jižně od kostela (zhruba v dnešní poloze). Na místě tří zaniklých měšťanských domů byla založena květinová zahrada a k faře byl přistavěn také hospodářský dvůr.¹⁸⁴

Opravit bečovský kostel sv. Jiří, vypálený i se zvonici v únoru 1621, se podařilo taktéž už během války. K premonstrátské péči o čerstvé katolické ovečky v Bečově budíž podotknuto, že si farář v rámci rekonstrukce svatostánku vymohl – poté, co už sám měl kde bydlet –, v roce 1642 zřízení ženského a v roce 1650 také odděleného mužského prostoru (*weiberstendt / mannesstendt*).¹⁸⁵ Zastřešení zvonice provedl teprve v roce 1652 místní tesař Sebastian Kohlschreiber (jemuž byly zadávány práce i na hradu a zámku), obrazy Bohorodičky a sv. Jana zhotovil bečovský malíř Christian Leyboldt. Další interiérové úpravy se táhly až do roku 1684.¹⁸⁶

Úspěšnost rekatolizace sledovaly od začátku 70. let 17. století do roku 1725 zповědání seznamy.¹⁸⁷ Podle nich byla v roce 1674 v Bečově jedna osoba ve víře vlašná (vrchnostenský písař Georg Schreitter, který to ale zanedlouho dotáhl na hejtmana bečovského panství¹⁸⁸) a v roce 1685 dvě (Bartholomeus Schlossbauer a Margaretha Kuntzin). Kacíři, rozuměj evangelíci, se tu ale objevili teprve v prvních dvou desetiletích 18. století a šlo o specialisty působící při zdejších hamru na zpracování vytěžených rud, vesměs v počtu dvou až tří osob původem ze Saska. Dva tovaryši nekatolické víry, ale obeznámení s technologií výroby papíru, pak pobývali v roce 1719 v bečovském papírenském mlýně, o jehož vzniku bohužel při absenci starších písemností městského archivu nevíme nic bližšího.¹⁸⁹

Z Vídně řízené budování absolutistického státu potřebovalo po válce pečlivou evidenci počtu a hlavně platebních schopností obyvatelstva: podrobný soupis všeho zdanění podléhajícího majetku. Čtyři k tomuto účelu jmenované vizitační komise ohledávaly v Čechách stav všech panství i královských měst a v letech 1654–1656 byl sestaven první český katastr, tzv. berní rula.¹⁹⁰ Bohužel Loketsko, k němuž byl Bečov po válce přivtělen, zůstává zatím nevydáno a k dispozici

Teplá, inv. č. 2677, kart. 524, fara Bečov 1642–1789. Po ukončení premonstrátské správy byla bečovská farnost svěřena světským klerikům.

183 V roce 1723 byla stanovická fara oddělena. J. V. ŠIMÁK (ed.), c. d., s. 90; vsi příslušné k statku Javorná, správně spojenému později s Bečovem, lapidární BR 2, s. 612.

184 J. KRČEK – P. ŘEPÍK, c. d., s. 19 (cit. SOKA Karlovy Vary, AM Bečov n T, K 16).

185 SOKA Karlovy Vary, AM Bečov, K 19, cit dle A. GNIRS, c. d. s. 230. Za laskavé sdělení, že tato úprava kostela (evangelického i katolického) záležela na farářově libovůli či přisnlosti, vděčím prof. Zdeňku R. Nešporovi ze Sociologického ústavu Akademie věd ČR.

186 J. KRČEK – P. ŘEPÍK, c. d., s. 18 (cit. SOKA Karlovy Vary, AM Bečov nad Teplou, K 16); A. GNIRS, c. d., s. 230–231, 235; V. RYŠAVÝ, *Stavba*, s. 371.

187 Bohužel v soupisu poddaných podle víry (1651) se Bečov nedochoval. E. ČÁŇOVÁ (ed.), c. d., s. 4.

188 Ve funkci doložen 1680: E. ČÁŇOVÁ a kol. (eds.), c. d., s. 420, č. 1047.

189 J. V. ŠIMÁK (ed.), c. d., s. 90. Ve dvacátých letech nebyl v Bečově identifikován žádný protestant.

190 Základní prací o zůstává Josef PEKAŘ, *České katastry*, Praha 1932. Berní rula byla vydána po jednotlivých krajích. Souhrnný index jednak BR 1, 2; generální rejstřík pak Václav ČERVENÝ – Jarmila ČERVENÁ (eds.), *Berní rula. Generální rejstřík ke všem svazkům (vydaným i dosud nevydaným) berní ruly z roku 1654 doplněný (tam, kde se nedochovaly) o soupis poddaných z roku 1651 I., II.*, Praha 2003.

jsou tak jen údaje Doskočilova souhrnného indexu.¹⁹¹ Podle něj bylo po třicetileté válce v Bečově, charakterizovaném jako horní městečko, celkem 97 sousedů, 11 poustek, tři domy židovské a další dva židovské domy pusté.

V roce 1621 vyhořela také původní radnice, k jejíž obnově se městečko vzmohlo až v roce 1656. V roce 1661 byla opravená radnice zakončena věžičkou se zvonkem na hřebeni střechy. Podle Stübnerovy kroniky byla ale už po deseti letech tato nouzová stavba opuštěna a nová radnice byla zakoupením a přestavbou původně soukromého měšťanského domu zřízena na východě náměstí (na místě pozdějšího domu č. p. 197). Z bývalé radnice sem byla přenesena plechová vížka se zvonem a hodinami. Teprve po požáru roku 1760 se radnice definitivně přestěhovala do dnešní polohy v bloku vloženém do náměstí naproti zámecké bráně.¹⁹²

Majitel panství Jan Antonín Questenberg měl zájem na opětovné konsolidaci a pokud možno rozkvětu svého panství a městečka. V den svých 24. narozenin 15. června 1662 v Bečově osobně potvrdil a hlavně nově vystavil Bečovským jejich privilegia, která zmizela poté, co byla během třicetileté války doručena do strahovského kláštera opatu Kašparovi z Questenberga k prohlédnutí a nejspíš doporučení k další confirmaci.¹⁹³ Z textu listiny opírající se o blíže nespecifikovaný předložený vidimus se mj. dovídáme, že už jeho otec byl ochoten potvrdit Bečovským jejich privilegia (14. května 1628), mezi jejichž stěžejní body ale nově přidal, že měšťané sice mohou do města přijímat, koho chtějí, ale jen katolického vyznání, a také že jim řečená privilegia včetně pivovarnictví uznává proto, aby mohli jak náleží finančně podporovat faráře a školu (a další obecní zaměstnance). Rekatolizace byla evidentně v plném proudu. Bečovským se ale naopak podařilo zbavit břemene robot k Novému mlýnu, o které se tak vášnivě přeli se Slavkovskými na přelomu 16. a 17. století, a v novém questenberském privilegiu prosadili klauzuli, že jsou povinováni jen pracemi k Prostřednímu mlýnu, a to jen kam sahá náhon. Potvrzeny jim byly dále nároky na stavební i palivové dříví (jež měli brát z lesa zvaného *Steinwald* jdouc k Mnichovu), lov škodné, kanců, veverka a 14 dní před masopustem i zajíců, zato ale měli stále hlídat, aby nikdo nechodil po neobvyklých cestách a pokuty za toto vyhýbání se clům a mýtům měli použít na další údržbu komunikací. Došlo k jistému okleštění pivovarnictví, jakkoli směli i nadále užívat vrchnostenského pivovaru. Nadále mohli na zisk vařit od sv. Jiří do sv. Michala, pivo ve městě vyšenkovat a peníze spravedlivě rozdělit a z výtědku dotovat také faráře a školu, v druhé půli roku směli vařit jednotliví měšťané, ale jen pro vlastní spotřebu, ostatní měli kupovat obecní pivo. Vrchnost městu milostivě přenechala svůj vrchnostenský šenkovní dům (tzv. *Herrenhaus*, Panský dům) a město se zato zřeklo dodávek piva do Pramenů, Nové Vsi a Krásna ve prospěch vrchnosti. Vrchnost zato nechala městu ony tři povinné džbery mláta a dovolila mu libovolně pronajímat příjmy ze solnice. V platnosti zůstaly také týdenní i roční trhy a koňský trh. Datačně poněkud mate zmínka o souhlasu Kašpara Pluha z Rabštejna z roku 1583 (sic!) lovit ryby v Teplé v úseku od židovského hřbitova a kamene označeného třemi kříži až k Novému mlýnu a tam ve vodě ležícímu kameni také se třemi vytesanými kříži. Poté, co takto obnovil bečovská privilegia, zprostředkoval Jan Antonín Questenberg po deseti letech také jejich panovnickou confirmaci (31. prosince 1672), což muselo Bečovské nemálo potěšit. Bečov se ale opět stal druhořadým majetkem rodu, který se

191 BR 2, s. 413.

192 J. KRČEK – P. ŘEPÍK, c. d., s. 8; A. GNIRS, c. d., s. 238–239, kde i reprodukce plánu novostavby radnice z roku 1760, zhotovené tesařským mistrem Josefem Moikem a zednickým mistrem Norbertem Heydlem. Srov. Karel KIBIC – Zdeněk FIŠERA, *Historické radnice Čech, Moravy a Slezska*, 1, Praha 2009, s. 312–313.

193 SOKA Karlovy Vary, AM Bečov nad Teplou, L 6. Snad vzala za své při švédském vpádu do Prahy roku 1648, nebo byla jako nepotřebná někým zašantročena po opatově smrti (†1640). OSN 20, 1903, s. 1076. Srov. A. MAŘÍK, c. d., s. 15–26.

usídlil v moravských Jaroměřicích nad Rokytou, předčících Bečov pohodlím a hlavně blízkostí Vídně, kde měli státnicky zaneprázdnění Questenbergové též významné sídlo.¹⁹⁴

Dobré vztahy Bečovských s vrchností měly brzy začít škřípat – totiž podle starší historiografie.¹⁹⁵ A zde je na místě další revize. V roce 1680 došlo v Čechách k prvnímu hromadnému selskému povstání. Situaci ústící do první selské rebelie katalyzovaly události třicetileté války i změny, které přinesly pobělohorské konfiskace. Přítomnost císaře Leopolda (hledajícího v Praze azyl před vídeňským morem od září 1679 do července 1680) pak nechtěně motivovala v průběhu roku 1680 poddané řady panství k vystoupením proti vlastním vrchnostem v naivní víře v spravedlivou nápravu ze strany – v zemi osobně přítomného – panovníka a řadu krajů zachvátily nepokoje, petice a různá vystoupení poddaných, disponujících nejspíš ještě v důsledku třicetileté války úctyhodnými počty chladných i palných zbraní.¹⁹⁶ V únoru 1680 začali jevit nespokojenost také questenberští poddaní na statku Javorná,¹⁹⁷ ale teprve zhruba v dubnu či květnu se přidali i poddaní z Bečovska, kde prováděl hlavní agitaci na panství usedlý poustevník fr. Hans Georg Braum.¹⁹⁸ Krom chřestění zbraní a nějakých řečí se ale sedláci Jana Antonína Questenberga nedali vybičovat k výraznější akci a lokální situace nabrala rychlý konec. Rebelové byli jati, načež se Questenberg přimlouval za to, aby byli souzeni v Lokti s poukazem na špatnou hospodářskou situaci panství (vzhledem k nedávnému třídnímu pobytu pěti kompanií jízdy a jedné pěší, což jak víme, znamenalo ohromné finanční i zásobovací zatížení). Přes tento apel se mu ale nepodařilo své panství zprostit přítomnosti císařské vyšetřovací komise, jejíž velmi nákladný pobyt opět financovali poddaní. Přísní soudcové dorazili a ve dnech 10.–11. července 1680 v Bečově vynášeli drakonické tresty v intencích barokního divadla hrůzy (naštěstí na Loketskú končící omilostněním).¹⁹⁹ Podle starší německé historiografie se údajně povstání účastnili bečovští měšťané, takže bylo prý přímo z městečka šest lidí odsouzeno k trestu smrti, jenž jim byl císařem údajně na poslední chvíli zmírněn na doživotní žalář.²⁰⁰ Krom zmínky o odsouzení několika nevolníků z panství Bečov a o přítomnosti vyšetřovací komise v místě v oněch dnech ale k bečovskému

194 A. SEDLÁČEK, c. d., s. 152; E. HOLANOVÁ – M. HEROUTOVÁ, c. d., s. 39; SOKA Karlovy Vary, AM Bečov nad Teplou, L6 (www.portafontium.eu; [cit. 2022-10-06]). A. GNIRS zmiňuje, že měl k dispozici ve vrchnostenském archivu na zámku konvolut opisů bečovských privilegií z 18. století. Snad bude po zpřístupnění fondu VS Bečov nad Teplou dohledán. A. GNIRS, c. d., s. 220–221.

195 F. BERNAU, *Geschichte*, převzatým z J. MAYER, c. d., po něm též další.

196 K tomu J. ČECHURA, *Charakter rebelií roku 1680 v Čechách*, in: Veronika Boháčová – Veronika Kucrová (eds.), *Sedláci si dělají, co chtějí*, Sborník vybraných prací profesora Jaroslava Čechury, Praha 2012, s. 346–367; TÝŽ, *Selské rebelie roku 1680 (Sociální konflikty v barokních Čechách a jejich každodenní souvislosti)*, Praha 2001; kde též další literatura; před Čechurou souhrnně Jaroslav KAŠPAR, *Nevolnické povstání v Čechách roku 1680*. Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica (AUC Phil. et hist.) 8, Praha 1965; pramenou základnu skýtá E. ČÁŇOVÁ a kol. (eds.), c. d.

197 E. ČÁŇOVÁ a kol. (eds.), c. d., s. 341, č. 740.

198 Tamtéž, s. 372, č. 847; s. 420–421, č. 1047–1050, s. 573, č. 1423, s. 578–580, č. 1435–1437. Povstání v západních Čechách zpracoval G. HOFMANN, *Několik pohledů na nevolnické povstání r. 1680 v západních Čechách*, *Minulost západočeského kraje (MZK)* 16, 1980, s. 147–166, přímo panství Bečov, ale spíš přehledově z hlediska zmínek J. KAŠPAR, c. d., s. 187–188, kde též výčet starší literatury. Ilustrativní popis dění na Loketskú, které se přidalo k nepokojům až v dubnu (Javorná patřila ještě do Žateckého kraje) J. ČECHURA, *Selské*, s. 212–217.

199 J. ČECHURA, *Selské*, s. 217; srov. G. HOFMANN, c. d., s. 159, 163. Smůlu měli poddaní z Javorné, protože na Žateckú se exekuce konaly. E. ČÁŇOVÁ a kol. (eds.), c. d., s. 573, č. 1423.

200 J. MAYER, c. d., ještě hovoří o sedlácích a vůdci vzpoury (Rädelsführer), omyl tedy vyrobil F. BERNAU, *Geschichte*, s. 99. V seznamech potrestaných rebelů, sestavovaných císařskou vyšetřovací komisí, figuruje skutečně v kolonce Bečov číslo 6 – odsouzených k smrti a omilostněných –, ale termín Bečov se vztahuje samozřejmě k panství, nikoli městečku. E. ČÁŇOVÁ a kol. (eds.), c. d., s. 578–580, č. 1435–1437.

selskému povstání archivy podrobnější informace neobsahují.²⁰¹ Zapojení přímo bečovských měšťanů je sporné, nejen s ohledem na celkový vývoj, kdy se naprostá většina měst a městeček od sedláků distancovala, a především proto, že město Bečov disponovalo čerstvou konfirmací svých privilegií od vrchnosti i panovníka, takže nebyl nejmenší důvod k obavám o stará práva a svoboda.²⁰² Osobně se tedy kloním k názoru, že se bečovští měšťané rebelie neúčastnili a zachovali své vrchnosti loajalitu.

K poddanským povinnostem bečovských měšťanů, které byly podrobně probrány již výše, lze pravda doplnit jistě navýšení, k němuž došlo ale až v roce 1696 a vztahovalo se pouze na řezníky. Do urbáře z roku 1615 byla dodatečně vložena povinnost bečovských řezníků každoročně odvést milostivé vrchnosti dohromady 75 liber přepuštěného omastku, od sv. Jiří 1696 počínaje. Podobně byli odvodními kvótami omastku zatíženi i řezníci v jednotlivých vsích panství.²⁰³

Rok 1680 se, tedy krom nutnosti hostit císařskou vyšetřovací komisí a nepochybně fascinovaného zevlování na souzené sedláky, do dějin městečka zapsal zejména prvním výtvarným završením zdejšího veřejného prostoru, totiž vztyčením morového sloupu. Pískovcový sloup se sochou Panny Marie Immaculaty od anonymního sochaře byl slavnostně vysvěcen jen několik dní po odjezdu komisařů, totiž 21. července 1680, a to osobně opatem kláštera Teplá. Na čele soklu byl umístěn znak Questenbergů, zadní stranu ozdobil bečovský městský znak.²⁰⁴ Lze doplnit, že počátkem 18. století pak byla v nedaleké k panství příslušné Nové Vsi zřízena kaple Nejsvětější Trojice (postavena v letech 1700–1707), svěšená do správy bečovskému faráři. A v městečku samém vznikla neznámo kdy, ale nepochybně v rámci rekatolizačního úsilí (před rokem 1713), kaple sv. Josefa a Jana Nepomuckého, jehož kult se intenzivně rozbíhal už od poloviny 17. století (kanonizován až 1729). Doplníme, že bečovský farář měl k ruce kaplana, též tepelského premonstráta, a k faře příslušely začátkem 18. století vedle městečka vsi Hluboká a Nová Ves a samoty Starý Dvůr (*Alten Hof*), Chodov (*Ganger Hof*) a Cihelna (*Zügl Hutt*), celkem 1 298 duší (tj. biřmovaných = osob nad 10 let). Bečovská škola byla k roku 1713 personálně obsazená školním rektorem a kantorem a konečně se dozvídáme také o městském špitálu.²⁰⁵ Nejen vzdělávací, ale také institut sociální a zdravotní péče ovšem nepochybně existovaly už dříve.

201 Výslovně na to upozorňuje J. KAŠPAR, *c. d.*, s. 188. Např. v patentu krajských hejtmanů, týkajícím se revolujících sedláků z Loketska, panství Bečov chybí, takže tu situace nebyla nijak vypjatá. J. ČECHURA, *Selské*, s. 214.

202 Císař Leopold, obtěžovaný v Praze delegacemi sedláků, totiž běžným patentem, stanovícím pravidla pro další vznášení poddanských požadavků, rozhodl, že veškerá privilegia z doby před rokem 1618 jsou neplatná, pakliže nebyla potvrzena novými vrchnostmi, což dalo podnět k nejedné hysterii. J. KAŠPAR, *c. d.*, s. 13, patent z 22. března 1680.

203 SOA Plzeň, VS Bečov, urbář 1615. Lze doufat, že po zpracování a zpřístupnění celého fondu velkostatku bude nalezena nějaká dokumentace vysvětlující toto zvýšení, k němuž mohlo dojít např. na základě přenechání panských masných krámů poddaným.

204 A. GNIRS, *c. d.*, s. 288. K morovým sloupům viz Karel ČERNÝ – Jiří M. HAVLÍK, *Jeziuité a mor*, Praha 2008, s. 87–100. Zda se epidemie moru z roku 1680 Bečovu vyhnula, jak lze snad předpokládat, ale nepůjde vzhledem k zániku starších bečovských matrik (shořely 1760) dořešit bez detailního studia např. questenberské korespondence se správou bečovského panství, uložené v Moravském zemském archivu ve fondu Rodinný archiv Kouniců Slavkov (po vyměření Questenbergů po meči přešel jejich majetek včetně písemností na Kounice).

205 A. GNIRS, *c. d.*, s. 200 uvádí výstavbu kaple v Nové Vsi, později změněné na farní kostel. Kapli sv. Josefa a Jana Nepomuckého v Bečově nezná. Oba svatostánky zmiňuje NA, Archiv pražského arcibiskupství (dále APA) I, duchovenská příznávací fase 1713 pro Loketsko, vikariát Sokolov, inv. č. 1409, sign. B 15/20, Bečov. A. MAŘÍK, *c. d.*, s. 18 uvádí jako přifařené Novou Ves, Hlubokou a Vodnou včetně Chodova; na s. 17 podrobněji k bečovské škole, již k roku 1790, tj. již po zavedení povinné školní docházky, mělo navštěvovat 139 chlapců a 72 dívek. Další informace poskytuje NA, ČG-P inv. č. 2660, sign. 146/1/1, Loketsko 1786, kart. 2754: k roku 1786 už fungovala v Nové Vsi samostatná lokálie i škola a farář tehdy spravoval v Bečově 1146 duší, v Horní Hluboké 88, v Dolní

Počátek 18. století se měl ale nést především ve znamení investic bečovské vrchnosti do nové rezidence na Bečově. Jak bylo zmíněno, hlavním sídlem Jana Antonína Questenberga se staly moravské Jaroměřice nad Rokytnou a jim nedaleká Vídeň. Na Bečově zůstala správa velkostatku, vrchnostenské kanceláře zabraly hlavně kdysi krásné renesanční Pluhovské domy, zatímco tzv. Horní hrad byl už ve 40. letech 17. století adaptován na skladovací prostory. Z dochované korespondence je zřejmé, že Jan Antonín Questenberg občas na Bečov zajížděl, přičemž využíval pobyt v západních Čechách také k návštěvě léčebných lázní v Karlových Varech.²⁰⁶ Po jeho smrti v roce 1686 přešel majetek na tehdy osmiletého syna Jana Adama z Questenberga (1678–1752), jehož do doby zletilosti v roce 1699 zastupoval ve správě majetku poručník, diplomat Leopold hrabě z Lamberka. Jan Adam Questenberg mezitím dosáhl vysokoškolského diplomu na Karlo-Ferdinandově univerzitě, jako osmnáctiletý byl v roce 1696 povýšen do hraběcího stavu a vzdělání dokončil kavalířskou cestou, během níž navštívil mj. Anglii a pobýval u francouzského královského dvora ve Versailles (čerstvě to novostavbě), jež na něj hluboce zapůsobily. Jeho kariéra v habsburských službách vedla přes post císařského rady, pak tajného rady až k funkci komořího Karla VI.²⁰⁷ Jeho osobnosti vynikající kulturními, zejména hudebními zájmy a širokým rozhledem pak Bečov – tak jako další questenberská sídla v Čechách (Javorná), na Moravě (Jaroměřice, palác ve Znojmě) i v Rakousku (vídeňský palác a zámek Rappoltenkirchen) – vděčil za nádherné investice.

Severní okraj bečovského intravilánu získal novou dominantu barokního zámku, obklopeného zahradami s ptačí voliérou, oranžérií a skleníkem. Výstavba proběhla ve dvou etapách. První byla zahájena v roce 1701 a byla svěřena staviteli tepelského kláštera Wolfgangu Braunbockovi, který do té doby působil jako polír známějšího Kryštofa Dientzenhofera.²⁰⁸ Pro Braunbocka byl bečovský zámek zřejmě první samostatnou realizací. Po roce 1701 byla na Lacronovu baštu přistavěna první dvě patra polygonální nárožní věže, k definitivní dostavbě zámku došlo při druhé etapě výstavby (1710 – cca 1713) vedené týměž Braunbockem. Na dokončovacích pracích probíhajících v roce 1714 se potom podíleli řemeslníci místní i regionální (karlovarský truhlář), k realizaci výtvarně náročné zámecké kašny byl povolán z Jaroměřic questenberský dvorní architekt Tobias Gravani, který zřejmě později navrhl i zámecké terasové zahrady, jejichž projekt sdchloval hrabě v roce 1724. V roce 1735 byly v zahradě zřízeny vodní kaskády (na místě starších, dřevěných, které již dosloužily) podle vzoru zahrady ve Valči, jež projektoval stavitel Jan Kryštof Thiele povoláný z Valče společně s tamním zahradníkem. Objekt Pluhovských domů posloužil pro zámecké divadlo, vybavené rafinovanými kulisami. Mj. v souvislosti s opravami tzv. *Comoedi-Hausu* ve 40. letech 18. století jsme opět upozorněni na tektonickou činnost okolí. Lokální zemětřesení v únoru 1741 zničilo skleník a poškodilo divadlo a zahradní zídky. Je nasnadě, že také měšťanské domy se při této příležitosti, a pravděpodobně i leckdy jindy, třásly v základech. Doplňme, že v rámci přestavby

Hluboké 210, ve Vodně 120 a v Chodově 41. Na základě matrik propočtel farář, že křtí ročně průměrně 104 dětí (průměr let 1783, 1784, 1785). Na náklady vrchnosti sloužil každý týden u mariánského sloupu litanii.

206 Např. zrovna na jaře 1680. E. ČÁŇOVÁ a kol. (eds.), *c. d.*, č. 1047–1050, s. 573, č. 1423, s. 578–580.

207 A. PLICHTA, *c. d.*, kde též starší literatura; Rostislav SMÍŠEK, *Jan Adam Questenberg mezi Vídní a Jaroměřicemi*, in: V. BŮŽEK – Pavel KRÁL, *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526–1740)* (Opera historica 10), České Budějovice 2003, s. 331–354; dále viz též muzikologické studie k této osobnosti a jeho vlivu na hudební kulturu zejména moravskou z pera Jany Perutkové. Pro naše téma ale zejména V. RYŠAVÝ, *Stavba*; TÝŽ, *Rozmanitost z kulturních dějin pozdně barokního Bečova*, in: 600 let, s. 26–30; TÝŽ, *Hrabě Jan Adam z Questenberka a jeho kulturní aktivity na panství Bečov nad Teplou*, in: Akta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni II, 2006, s. 99–104.

208 Srov. Jakub BACHTÍK, *Barokní architektura na Plzeňsku a v západních Čechách*, in: Andrea Steckerová – Štěpán Vácha (eds.), *Vznešenost & zbožnost. Barokní umění na Plzeňsku a v západních Čechách, Lomnice nad Popelkou – Plzeň 2015*, s. 294–311; J. OPPELTOVÁ, *c. d.*, s. 245, 488–489, 593; V. RYŠAVÝ, *Stavba*, s. 380; TÝŽ, *Hrabě*, s. 99.

Dolního zámku byl také dříve dřevěný (byť na kamenných pilířích spočívající) most přes hradní příkop vybudován jako kamenný. Jím zastřešený prostor sloužil coby zahradní promenáda při nepřízní počasí. A v roce 1738 byl od bečovské městské obce odkoupen pozemek k rozšíření zámeckého prostoru před vstupem do zahrady.²⁰⁹

Na barokní přestavbě bečovského zámku se podílel Questenbergův přední stavitel z Jaroměřic, přizváni byli vynikající specialisté prověřeni Kagery z Globenu na nedaleké Valči,²¹⁰ kontakty s velkým premonstrátským klášterem Teplá, který v západočeské oblasti patřil mezi nejvýznamnější mecenáše, vedly k nasazení uměleckých řemeslníků a architektů spjatých s barokní nádherou Tepelska. Mezi nimi se uplatňovali umělci a řemeslníci plzeňští, chebští, ale i lokální, například z nedalekého Úterý, Teplé nebo z Horního Slavkova. Títož osvědčení umělci pak byli Questenbergem zaměstnáváni také při přestavbě zámku v Javorné či sakrálních stavbách na západočeském panství.²¹¹ Hrabě Questenberg logicky využíval i talentované synky (ale i dcery) z Bečova, kterým krom práce v rodišti umožnil i další vzestup zaměstnáním na svých sídelních Jaroměřicích či ve vídeňském paláci.²¹² Questenberské inspirativní ovzduší pravděpodobně ovlivnilo i město a jeho obyvatele, ač se zde vrchnost vyskytovala jen sezónně. Víme například, že v roce 1741 nechali Bečovští na kamenný most přes Teplou vyrobit dřevěnou sochou sv. Jana Nepomuckého (od neznámého umělce).²¹³ Bohužel vzhledem k tomu, že starší podoba i městské knihy městečka Bečova vzala za své při požáru 1760, nemůžeme sledovat, zda se osoby pracující pro náročného zámeckého pána účastnily i umělecké výzdoby města. Při obnově po požáru ale byly v 70. letech 18. století vedle místních řemeslníků využíváni jen regionální umělci, jejichž nároky na finanční odměnu odpovídaly možnostem bečovské obce.²¹⁴

209 V. RYŠAVÝ, *Stavba*; TÝŽ, *Hrabě*; TÝŽ, *Rozmanitost*, s. 28; A. GNIRS, c. d.; srov. Emanuel POCHE a kol., *Umělecké památky Čech 1, A–J*, Praha 1977, s. 37–39.

210 Jaroměřický Tobias Gravani navrhl přestavbu zámečku v Javorné, již byl zmiňován valečský stavitel Thiele, projektující bečovské kaskády, jenž si s sebou přivedl i zahradníka. V. RYŠAVÝ, *Stavba*, s. 382; TÝŽ, *Rozmanitost*, s. 26–30.

211 Pro Javornou pracoval plzeňský sochař Lazar Widman, tepelský klášterní malíř bratr Lukáš (Lucas Wolff) a nejménovaný úterský sochař (nejspíš Johann Josef Stern, který v letech 1728–1731 pracoval na úterském mariánském sloupu; M. MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ a kol., c. d., s. 171); Braunbockův syn Johann Andreas Braunbock, tepelský měšťan, přestavoval v roce 1736 filiální kapli v Nové Vsi u Bečova; slavkovský malíř Eliáš Dollhopf byl pověřen výmalbou oltářníku pro bečovskou zámeckou kapli; hodiny pro zámeckou věž dodal chebský hodinář. V. RYŠAVÝ, *Stavba*, s. 383; TÝŽ, *Rozmanitost*, s. 28, 30; A. PLICHTA, c. d., s. 156–157, 255–256. Srov. tyto umělce činné při dalších západočeských barokních dílech A. STECKEROVÁ – Š. VÁCHA (eds.), *Vznešenost & zbožnost. Barokní umění na Plzeňsku a v západních Čechách*, Lomnice nad Popelkou – Plzeň 2015.

212 1709–17011 bečovský učeň Sigmund Stowasser činný v questenberské kapele ve Vídni; 1732 sloužila dcera bečovského Martina Hesse v Jaroměřicích na zámku, kde zároveň tančila na divadle (hrabě ji oženil za svého španělského tanečního mistra, který pro něj zajišťoval baletní dorost); bečovský hoch dán do učení k sochaři Leonardu Christianu Probstovi pracujícímu na questenberském zámku Rappoltenkirchen; další poddaný z Bečova byl na příkaz hraběte zaslán do učení do Vídně k hraběcímu chirurgovi (lazebníkovi); 1733 pověřen nejménovaný bečovský truhlář zhotovením kazatelny pro zámeckou kapli v Javorné včetně řezbářské výzdoby; bečovský sklenář vyráběl skleněné poklopy pro sochy (relikviáře typu skleněné rakve) určené tamtéž; 1735 pracovali bečovští zedníci a horníci na schodišti k bečovské oranžérii. Hrabě ale naopak nařídil, aby byl k přestavbě kaple v Nové Vsi v roce 1736 vzat jiný polír než bečovský Herget, který je líný a beztak ničemu nerozumí; 1739 bečovský řezník, pekař a mydlář prosí o místo v jaroměřické zámecké kuchyni; V. RYŠAVÝ, *Rozmanitost*, s. 26, 27, 28, 29; A. PLICHTA, c. d., s. 25, 67, 70, 157, 396.

213 V roce 1741 žádali hraběte o povolení ji tam umístit. V. RYŠAVÝ, *Rozmanitost*, s. 29.

214 Na výzdobě obnoveného kostela, k jehož stavbě viz níže, se podíleli tepelský sochař Thomas Pistel, žlutický malíř Johannes Grimmer, žandovský řezbář Adam Wöller, bečovský štafír Georg Michael Köhler, loketský varhanář Ignaz Schmidt. A. GNIRS, c. d., s. 232–234.

BEČOVSKÉ COLLEGIUM MUSICUM A STŘELECKÝ SPOLEK

Questenberg byl zejména velkým milovníkem hudby a se zájmem sledoval činnost bečovského hudebního bratrstva sv. Cecílie (*Musikerkollegium der Cäcilienbruderschaft, Collegium musicum*), které mu v roce 1737 uctivě zaslalo s věnováním partituru „ballae“, tanečních skladeb.²¹⁵ V roce 1738 pak byl při založení nového členského alba bratrstva hrabě Questenberg hrdě uveden jako patron spolku. Kořeny tohoto bečovského hudebního kolegia jsou kladeny k roku 1684, přičemž se zřejmě jednalo o variantu na podobná měšťanská hudební uskupení běžná od 16. století v německých zemích (v Praze došlo k založení Collegia musicorum už v roce 1616).²¹⁶ Vzhledem k účasti faráře P. Lamberta Schussera a svěření bratrstva do ochrany sv. Cecílie měl ale bečovský spolek minimálně zprvu patrně formu zbožné konfraternity (patronát nad ním tedy příslušel Questenbergovi nejen jako ctiteli hudby, ale také jako vrchnosti spravující bečovskou kolaturu). Dle počtu členů, jichž bylo v roce 1738 celkem 600 a k roku 1783 již 832, pak můžeme usuzovat, že se ve spolku angažovaly téměř tři čtvrtiny obyvatelstva.²¹⁷ V 19. století byla v Bečově při této společnosti založena i veřejná hudební škola, fakticky konzervatoř, činná dodnes.

Z běžných měšťanských sdružení předmoderní éry lze v Bečově uvést ještě střelce (*Schutzen Gesellschaft, Schutzen Kompagnie*), doložené výpravným opisem statut z roku 1801, uloženým v Národním archivu,²¹⁸ jejichž úvod inzeruje pro bečovské střelce právo střílet do terče od nepaměti, a tedy ukazuje na starší kořeny. Tak jako jinde také bečovský střelecký spolek byl polovojevsky organizován (vedl ho velitel s titulem hejtmana) a měl vlastní kapelu, jeho členové nosili při slavnostních příležitostech uniformy (snad i prapor). Členy se mohli stávat jen měšťané a měšťanští synci, spolek měl vlastní pokladnu, povinné schůze s vyúčtováním (nepochybně spojené se slavností) se konaly první neděli v květnu a poslední v říjnu, soudě dle analogií pak také bečovský střelecký spolek organizoval i taneční zábavy a významně zvyšoval lesk církevních i profánních festivů. Nejpozději od roku 1813 uzavřel smluvní spolupráci s Collegiem musicem. Vedle slavností měl ale střelecký spolek svůj nezastupitelný význam – a pradůvod vzniku – při ohrožení města.²¹⁹

215 Zprávu dohledal V. RYŠAVÝ, *Rozmanitost*, s. 28.

216 Vladislav JÁCHYMOVSKÝ, *Hudební tradice Bečova a osobnost Josefa Labitzkého*, in: 600 let, s. 48–51. Pamětní knihu bratrstva, založenou v roce 1738 s názvem *Album congregationis sub titulo et protectione sanctae Caeciliae virginis et martyris, specialis musicorum patronae P. Lambertus Schusser ord. praemon. professus Toeplensis, ab anno 1738* uvádí jako uloženou v archivu bečovské hudební školy A. GNIRS, c. d., s. 220–221, ten také zmiňuje, že původně byla uložena mezi písemnostmi fary a v kostele upozorňuje na postranní oltář sv. Cecílie v souvislosti s hudebním bratrstvem. Srov. A. PLICHTA, c. d.; Vladimír HELFERT, *Hudební život na českých zámcích. Jaroměřice za hraběte Jana Adama z Questenberka*, Praha 1916; Gracian ČERNUŠÁK – Bohumír ŠTĚDRŮŇ – Zdenko NOVÁČEK (eds.), *Československý hudební slovník osob a institucí*, 1, A–L, Praha 1693, s. 170–171.

217 Počty uvádí V. JÁCHYMOVSKÝ, c. d., s. 48. Srov. údaj o počtu bečovských farníků k roku 1786 (1146). Srov. úterské bratrstvo pěti set (za dosažení šťastné smrti), zmiňované k roku 1700, přičemž koncem 17. století čítalo Útery 533 duší. Patronát nad bratrstvem měl tepelský opat, doplňme, že úterská fara byla pod tepelským patronátem. M. MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ a kol., c. d., s. 122.

218 NA, ČG-P; inv. č. 2345, sign. 82/69, kart. 346.

219 Tamtéž; účastníci se např. revolučního roku 1848, A. MAŘÍK, c. d., s. 19; srov. např. Petr KMOŠEK, *Střelecké spolky východních Čech a jejich malované terče*, Ústí nad Orlicí 2003; J. RYBA, *Měšťanské střelecké společnosti*, in: Sborník Chebského muzea, 1996, s. 20–27; Jan KILIÁN, *Napoleonské války a střelecké spolky Teplicka*, in: Jeden jazyk naše heslo bud VII. Napoleonská Evropa a česká společnost, Plzeň–Radnice, 2013 s. 33–47 aj.

VZTAHY S VRCHNOSTÍ A HOSPODÁŘSKÝ STAV

Vraťme se ale o sto let zpět. K prvním, naštěstí jen krátkodobému rozkolu se vstřícnou bečovskou vrchností došlo ve dvacátých letech 18. století. Předmětem sporu se stal vrchnostenský šenkovní dům zvaný *Herrenhaus*, který byl confirmací z roku 1662 přenechán městu, ale na jehož provoz správa velkostatku po výstavbě nového zámeckého pivovaru (1714–1715)²²⁰ začala reflektovat. Vznikly z toho mezi městem a správou velkostatku spory, snad spojené s tehdejší celozemskou vzrušenou atmosférou kolem císařského revizního řízení privilegií využívaných v korunních zemích, které nakonec ve třicátých letech vyústilo k vystoupení velké většiny poddanských měst proti svým vrchnostem (příčemž nejčastějším meritem sporů byly otázky kolem vaření a prodeje piva, kteréžto lukrativní odvětví si šlechta odkázaná na příjmy z režijního hospodaření stále větší měrou uzurpovala).²²¹ Dobu zahájení bečovského sporu neznáme, k narovnání došlo na základě komisního jednání provedeného v Praze 4. února 1729 a následovně dohody mezi městem a Questenbergem. Městečko Bečov se písemně pokorně poddalo slavnostní listinou z 29. července 1730 (tzv. *Submission Instrument*), slíbilo nejvěrnější věrnost své milostivé otcovsky laskavé vrchnosti, za což se jim Questenberg zavázal z vrchnostenské účtárny na věčné časy vyplácet jako náhradu za odebraný šenkovní dům ročně 100 zl. Suma to není malá, z čehož je patrné, že provoz řečené hospody byl nanejvýš výnosný. Na stvrzení dobré dohody prohlásil blahosklonný pán, že nechá za sebe a svou rodinu každoročně v bečovském kostele sloužit slavnostní mši (31. prosince), jíž je povinna se účastnit celá městská obec. Krátce na to (16. dubna 1733) pak městečko získalo další panovnickou confirmaci, do níž byla zanesena i právě dosažená dohoda, ale také nová klausule provávající celé císařské revizní řízení, totiž že mohou měšťané privilegia užívat jen jak bylo obvyklé a v užívání (*in usu et possessione* – právní obrat namířený proti snahám o restituce dávno nepoužívaných práv)²²² a také že jejich privilegia nesmí být na škodu zeměpanským nárokům ani nikoho třetího.²²³

220 V. RYŠAVÝ, *Stavba*, s. 377, 383. Stál v místech dnešní dolní terasy s bazénem zámeckých zahrad směrem k řece Teplé, teprve po roce 1884 byla na jeho parcele zřízena tzv. *Brauhauserasse*. M. WASKOVÁ, *Státní hrad a zámek Bečov. Doplnění archivní rešerše Ústřední správa Beaufort-Spontin a Rodinný archiv Beaufort-Spontinů, Bečov* [Nepublikovaná archivní rešerše], Plzeň–Kláster 2011, s. 27. Provoz pivovaru ukončen 1879. A. GNIRS, *c. d.*, s. 285. Podrobně k jeho provozu v 19. stol. Roman JÍRŮ, *Vrchnostenský pivovar v Bečově ve světle archiválií*, in: 600 let, s. 31–32.

221 Revizní řízení bylo zprvu maskováno za prohlášením, že panovník je ochoten confirmovat zájemcům jejich privilegia. Pro netečnost ze strany vyšších stavů, jimž byla tato nabídka ve dvacátých letech 18. stol. opakovaně učiněna a na něž bylo revizní řízení ve skutečnosti namířeno, zopakoval Karel VI. výzvu ostřejším tónem stanovením šestiměsíční lhůty k podání žádostí o confirmaci pod pohrůzkou zrušení všech výsad, které nebudou předloženy. Vcelku logicky došlo k poplašné reakci i u řady poddanských městeček, usilujících o záchranu stávajících či vrchnostmi upíraných výsad. Spory o privilegia poddanských městeček probíhaly následujících několik desetiletí, a to hlavně formou petic a vleklých právních bojů před místodržitelskou komisí, jmenovanou speciálně k tomuto účelu. K revizní akci skryté za confirmačním řízením viz úvod práce Vladimír VAŠKŮ, *Panovnické confirmace pro moravské kláštery v 18. století (Novověké úřední revize středověkých a raně novověkých listin)*, Brno 1981, zejm. s. 8–10. Confirmací listinám na materiálu poddanského města se věnovala naposled Marie PLEVOVÁ, *Confirmace privilegií města Jemnice v 17. a 18. století*, Sborník archivních prací (dále SAP) 66, 2006, s. 3–68. Ke sporům poddanských městeček s vrchnostmi souhrnně, Pavel BĚLINA a kol., *Velké dějiny země Koruny české IX. 1683–1740*, Praha–Litomyšl 2011, s. 353–355; srov. též Karel SCHELLE – Jaromír TAUSCHEN (eds.), *Encyklopedie českých právních dějin V*, Pa–Právní, Praha 2016, s. 167–170.

222 Srov. zoufalou snahu městečka Úterý zbavit se této formule a obnovit vaření bílého piva, na něž měšťané na čas rezignovali kvůli drahotě pšenice, čehož jejich tepelská vrchnost umně využila k okleštění úterských příjmů ve vlastní prospěch. M. MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ a kol., *c. d.*, s. 174–190.

223 SOKa Karlovy Vary, AM Bečov, L 6.

Tyto právní klíčky se poté staly v osvícensko-absolutistické královské kanceláři zcela nezbytnou součástí všech dalších konfirmací. Lze dodat, že když později Marie Terezie znovu konfirmovala bečovská práva (12. července 1776), byla do textu vtělena další dohoda učiněná mezi měšťany a vrchností 31. října 1749, totiž reluce dosavadních robot o senoseči a při nakládání zelí na peněžní náhradu, celkem 12 zl. ročně splatných o Vánocích (nebo k odepsání z oněch 100 zl. za šenkovní dům). Tato konfirmace byla dokonce zanesena do desk zemských.²²⁴ Městečko pak získalo ještě konfirmaci od Josefa II. (18. května 1786) a Leopolda II. (29. května 1795), k dalšímu rozšíření ani okleštění práv a příjmů však v nich již nedošlo.²²⁵ Díky gentlemanské dohodě s Questenbergem o provozu panského šenku z roku 1730 se náš Bečov nepřidal mezi ony desítky jiných poddanských městeček, vedoucích se svou vrchností letité spory a zaměstnávajících tím celou jednu úřední sekci místopředsedství.

Jak se zdá, vztahy mezi vrchností a jeho poddanským městečkem Bečovem byly prakticky idylické.²²⁶ Snad lze v tomto kontextu připomenout ještě poslední nevolnické povstání v českých zemích v roce 1775, během něž šlo jako obvykle o roboty a stará práva.²²⁷ Jako v roce 1680 se vzbouřila nejdřív Javorná a jako tehdy se městečko Bečov k sedlákům nepřidalo, robotám se vzpírali jen vesničani, kteří rychle zkontrolí poté, co na Bečov dorazilo vojsko a během několika málo srpnových dnů bylo po rebelii.²²⁸ Zde je na místě doplnit, že po smrti Jana Adama z Questenberga (1752) byl za dědice ohromného majetku určen druhorozený syn tehdejšího špičkového rakouského státníka, kancléře Václava Antonína Kounice, Dominik Ondřej Kounic-Questenberg (Kounic-Rietberg-Questenberg) (1739–1812). Správy se ale ujal teprve po smrti manželky starého pána Questenberga Marie Antonie rozené Kounicové (1708–1778). Během 60. a 70. let 18. století působil Dominik Ondřej co diplomat ve Varšavě, Petrohradě a v letech 1774–1779 zastával post velvyslance ve Španělsku, správy Jaroměřic a Bečova s Javornou se tedy ujal až po svém návratu v roce 1779. Západočeský Bečov pro něj ale byl jen venkovským zámečkem pro lovecké radovánky, trvale pobýval tento člen významného rodu aristokratů-diplomatů ve Vídni, kde držel post císařského komořího a tajného rady (a jiné) a také byl členem vídeňské zednářské lóže.²²⁹ Astronomické dluhy, které zdědil po svém otci, participujícím na tereziánském osvícensko-absolutistickém reformním kvasu, ale později – začátkem 19. století – vedly k odprodeji Bečova do rukou rodiny Beaufort-Spontin. To však již přesahuje časový rámec našeho příspěvku.

Vrátíme se proto na Bečov osmnáctého století. V letech 1713 a 1754–1756 vznikl další oceňovací elaborát pro daňové účely, totiž tereziánský katastr.²³⁰ Podle něj patřilo k městečku 142 domů, v nichž žilo 181 hospodářů. Všichni disponovali jen nevelkou výměrou zemědělské půdy (do 15 strychů, tj. 4,3 ha), naprostá většina držela výměru ještě menší. Půda byla zařazena do

224 SOKA Karlovy Vary, AM Bečov, L 7.

225 Tamtéž, L 8, 9.

226 Plichta vyzdvihuje osvícensky humanistický přístup Questenberga k jeho poddaným. A. PLICHTA, *c. d.*, *passim*.

227 K selskému povstání 1775 souhrnně, J. PETRÁŇ, *Nevolnické povstání 1775. Prolegomena edice pramenů*. AUC Phil. et Hist. Monographia XLII – 1972, Praha 1973; M. TOEGEL – J. PETRÁŇ – Jindřich OBRŠLÍK (eds.), *Prameny k nevolnickému povstání v Čechách a na Moravě v roce 1775*, Praha 1975.

228 M. TOEGEL – J. PETRÁŇ – J. OBRŠLÍK (eds.), *c. d.*, s. 587, č. 1268, s. 592, č. 1279; s. 601, č. 1307; s. 604, č. 1324.

229 OSN 14, 1899, s. 1002–1003; Ivo CERMAN, *Šlechtická kultura v 18. století. Filozofové, mystici, politici*, Praha 2011, s. 198–203; TÝŽ, *Diplomatická služba v době osvícenství – Kaunitzova éra*, in: Ve znamení Merkura. Šlechta českých zemí v evropské diplomacii, České Budějovice 2020, s. 423–435; Jiří KUBEŠ, *Národní dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620–1750)*, Pelhřimov 2013, s. 373–374.

230 Pro Bečov TK 2, s. 142–143. Edici výtěžil (a omylem špatně citoval uvedením 1. svazku) už J. SCHIERL, *Bečov nad Teplou v polovině 18. století ve světle tereziánského katastru z roku 1757*, in: 600 let, s. 40–41.

7. bonitní třídy, tj. poskytující při sklizni pouze trojnásobek výsevku. Významné proto bylo dobyt-kářství, k pasení byla využívána především ladem ležící pole. Město disponovalo vlastní rybníční soustavou, jejíž produkce byla – vedle rybolovu z vodotečí – důležitá vzhledem k mnohem častější konzumaci ryb (s ohledem na postní dny) než dnes. K městu patřily tři mlýny o třech až čtyřech složeních (z toho dva menší mlýny byly na nestálé vodě, tj. sezónní).²³¹ Obecní pivovar produkoval 556 sudů piva ročně.²³² Většina měšťanů se krom zemědělství, které bylo v podobných malých městských lokalitách nepominutelnou složkou příjmu, živila řemesly (67 řemesníků). Mezi nimi bylo nejvíce soukeníků (10), dále byla hojně zastoupena potravinářská řemesla (5 pekařů, 5 řezníků), početní byli ševci (7) a také koželuhové (4). Ze specializovaných a luxusních řemesel, která bychom mohli v městečku pod zámekem očekávat, lze ale zmínit jen kružítkáře, sklenáře a dva puškaře.²³³ Ze zdrojů mimo katastr můžeme doplnit, že ve městě dosáhli na cechovní organizaci mimo již dříve uváděných řemesel také tkalci, resp. pláteníci (1658) a kloboučníci (1680), k nimž v roce 1727 přibyl cech kovářů a tesařů, 1777 cajkářský, 1789 jehlářský cech. Mařík pak k roku 1789 klade zmínku také o zbrojířích, bednářích, spojených truhlářích a sklenářích a konečně cechu zedníků.²³⁴ Ještě z tereziánského katastru víme, že dva bečovští usedlíci se živilí jeden jako císařský hajný, spravující nedaleký Císařský les, a druhý coby panský myslivec. Minimálně k roku 1713 v místě sídlil i lékárník. Někteří měšťané provozovali překupnictví (zejména chmele). Výhradně obchod je – logicky vzhledem k zákazu výkonu řemesel a vlastnictví půdy – uváděn především u Židů, kteří ve své komunitě zaměstnávali vedle učitele (tj. rabína) také dva preceptory.

Mimo vnitřní město se zástavba šířila také na předměstí (proces zahájen už v pozdním středověku, se stoupající lidnatostí samozřejmě předměstská sídliště dále rostla). Pod hradem u řeky Teplé vzniklo tzv. Dolní Město, též Malá Strana (Unterstadt, Kleinseite), na severním úpatí ostrožny hradu v místě zvaném Na Trávniku (Am Anger) existovala až do 19. století tzv. Paví ulice (Pfaugasse), která později musela ustoupit zámecké parkové úpravě. Kolem Bečovského potoka se v místech zvaných Dolánek (Unterland, lze přeložit i jako Nižina) soustředily koželužny (proto potok označen Koželužský /Gerberbach/ na mapování stabilního katastru). Za nejstarší předměstskou zástavbu pak bývá – s ohledem na její návaznost na předlokační osadu – považována ta

231 J. SCHIERL, *Bečov uvádí omylem čtyři; správný počet tři pak TÝŽ, Vodní díla v Bečově nad Teplou*, in: 620 let, s. 21–28, kde též k mlýnům a náhonům podrobněji; také tereziánský katastr eviduje mezi městskými živnostníky jen tři mlynáře (viz další pozn.). Před polovinou 19. stol. byly v Bečově už čtyři mlýny (Horní, Prostřední, Špitálský, Nový). J. G. SOMMER, c. d., s. 225.

232 Už v letech 1710–1712 byl bečovský městský pivovar hodnocen jako velký, produkuje v jedné várce 15 čtyřvěderních sudů (čtyřvěderní sud = 2,48 hl; tj. z jedné várky bylo 37,2 hl). Bečovský vrchnostenský pivovar byl srovnatelný, při jedné várce vyrobil 16 čtyřvěderních sudů. (Z okolních lokalit lze vyjmenovat jako obdobně produktivní také pivovary Horního Slavkova, Lokte, Karlových Varů a Krásna, tj. bečovský pivovar se produkcí vyrovnal pivovarům ostatních, vesměs významnějších měst regionu). F. GABRIEL, *Pivovarnictví v západních Čechách do počátku 18. století*, MZK 7, 1970, s. 135–173, zde 158–159.

233 Krom již zmíněných řemeslníků byli dále v Bečově 3 kováři, 3 provazníci, 3 krejčí, 2 postříhači sukna, 2 kloboučníci, 2 zedníci a 2 zednickí tovaryši, 1 truhlář, 1 tesař, 3 bednáři, 2 hrncíři, 1 mydlář, 2 řemenáři, 1 kožešník, 1 sedlák, 2 jircháři, 1 barvíř. Ve fasi (sestavována 1713) ještě uvedeni 1 učitel, 2 pekaři, 2 řezníci, 1 soukeník, 1 koželuh (kte-rý pro chudobu neprovozuje řemeslo), 2 nožíři, 1 cvočkař, 1 sklenář (kostelník), 4 tkalci, 2 jircháři, 1 kloboučník (podruh), 1 barvíř na černo, 1 provazník (neprovozuje řemeslo), 1 tesař (žebřák), 2 bednáři, 1 krejčí, 2 mlynáři ve mlýně po 3 kolech na nestálé vodě (jeden má občas 1 tovaryše, druhý má stále jednoho tovaryše), 1 mlynář ve mlýně o 4 kolech na stálé vodě (má 1 tovaryše), 1 císařský hajný, 1 panský myslivec, 1 kožešník, 1 lékárník, 1 kolář, 6 obchodníků chmelem, k čemuž viz i dále.

234 M. AUGUSTIN, c. d., s. 6; A. MAŘÍK, c. d., s. 25. Ještě začátkem 19. století se v Bečově ustavilo ještě několik nových cechů, mj. výrobci luxusního zboží (tkalců šerky a mušelínu), to ovšem samozřejmě již spadá do období soumraku tohoto zastaralého typu organizace řemesel, trpěného státem jen s ohledem na své sociálně-charitativní funkce. Srov. P. BĚLINA, *Česká města v 18. století a osvícenské reformy*, Praha 1985, s. 34–35.

jižně od náměstí, historiografie sem klade kromě předměstských hospodářských dvorů především kovárny, obecní pivovar a zájezdní hostinec. Až později – na přelomu 18. a 19. století – vznikl tzv. Kočkov, Katzengrün na levém břehu Teplé, dnes ulice Na Zelené.²³⁵ K městské infrastruktuře lze ještě doplnit, že na náměstí stály nejdéle od druhé poloviny 17. století (zmínka 1689) tři kašny, jedna u školy a dvě v prostoru náměstí. Od roku 1645 měla vlastní vodovodní přípojku fara, kašny s vlastními zdroji měly i některé soukromé usedlosti a samostatný vodní stojan užívali Židé v Židovské ulici. Systém vodovodních potrubí přivádějících do jednotlivých stojanů vodu z různých zdrojů (prameny, ale i rybníček u Horní brány) a také řešení odvodu přepadu byl poměrně sofistikovaný. Jednu z větví městského vodovodního řádu z dřevěných vrтанých rour využívala vrchnost pro panský pivovar, zámeckou kašnu pak zásoboval samostatný, lepší vodovod z keramických (později olověných) trubek.²³⁶

VÁLKY O DĚDICTVÍ RAKOUSKÉ A POŽÁR 1760

Bezmála stoleté období míru a konsolidace po hrůzách třicetileté války ukončily před polovinou 18. století války o dědictví rakouské. Velkou zátěž přinesly roky 1741–1742, resp. 1743 kdy západními Čechami pilně táhly armády Francie a Bavorska bojujících o české nástupnictví. Spojenému útoku Francouzů, Bavorů a jejich spojenců Sasů slabě hájená Praha rychle podlehla, 26. listopadu 1741 kapitulovala a bavorský vévoda Karel Albrecht se 7. prosince dal oficiálně vyhlásit českým králem. Důležitou kořistí okupačních armád se stal Cheb, kterého se zmocnili po měsíčním obléhání v dubnu 1742 Francouzi. Během svého následujícího téměř ročního pobytu jednak požadovali zaslání poddaných k opevňovacím pracím až z Plzeňského a Žateckého kraje, jednak vymáhali na Loketsku dodávky potravin, což se nepochybně dotklo i Bečova. Okolní města, např. Horní Slavkov, byla navíc vydrívána výpalným. V létě 1742 slavila úspěchy rakouská armáda. Francouzům v Praze spěchala v září na pomoc vyprošťovací armáda maršála Maillebois, která zaujala pozice mezi Tachovem a Chebem a ohrožovala výpady údolím Ohře území via Kadaň. Bečov byl tedy nepřijemně na ráně. Velké nebezpečí z přímého průtahu ohromného konvoje ustupujících Francouzů pak Bečovu hrozilo těsně před Vánoci 1742. Začátkem zimy vytáhla totiž habsbursko-lotrinská vojska úspěšně na Prahu, načež tamní francouzská armáda zahájila rychlý taktický přesun ke „svému“ Chebu. Trasa ústupu od Žlutic a Toužimi, kde vojsko vzhledem k mrazům nocovalo v měšťanských domech, byla přítom na 22. a 23. prosince naplánována přímo přes Bečov a Prameny. Na poslední chvíli se nakonec francouzská armádní kolona z bečovské cesty odklonila a přes Otročin zamířila na Rankovice a Mnichov. Habsburské oddíly ovšem nepříteli nemilosrdně pronásledovaly a zásobování jednotek vyprazdňovalo jednu poddanskou sýpku za druhou. Praha byla pro Marii Terezii získána zpět, Cheb se však podařilo osvobodit teprve v roce 1743. Zároveň s francouzsko-bavorskou okupační armádou, která s sebou přitáhla epidemii úplavice ovládla západní Čechy také další protirobotní bouře, k níž se ovšem poddanská města až na drobné výjimky nepřidala, nemáme tedy důvod předpokládat – i s ohledem na chování našeho města při jiných povstaleckých příležitostech –, že by se Bečova dotkla.²³⁷ Ostatně bečovský správce, pilně korespondující

235 J. SCHIERL, *Stručný*, s. 55; A. GNIRS, *c. d.*, s. 228–229; K. KUČA, *c. d.*, s. 59–60; K. KUČA (ed.), *c. d.*, s. 42; L. ZEMAN, *c. d.*, s. 26; Ústřední archiv zeměměřičtí a katastru, inv. č. 89, císařský otisk stabilního katastru Bečov, 1841, měř. 1:2880 (dostupné z <https://ags.cuzk.cz/archiv/>) [cit. 2022-10-23].

236 J. KRČEK – P. ŘEPÍK, *c. d.*, s. 21–22.

237 August PORGES – Carl von REBRACHA (eds.), *Österreichischer Erbfolgekrieg 1740–1748*, V, Wien 1901, s. 248, 249, 328 (dostupné z: <https://archive.org/details/sterreichische05aust/> [cit. 2022-10-23]); P. BĚLINA – Jiří KAŠE – Jan P. KUČERA, *Velké dějiny země Koruny české, X. 1740–1792*, Praha–Litomyšl 2001, s. 20–25;

s hrabětem Questenbergem – mimo jiné včetně politických komentářů k francouzské okupaci a poznámek na chování francouzských důstojníků a jejich „madame“ –, v jednom z dopisů z roku 1742 zmínil, že bečovským sedlákům jejich náklady rozmluvil.²³⁸

V roce 1744 vpadli do Čech Prusové, obsadili a drancovali Prahu a v českých zemích byli shromažďováni císařští rekruti k domobraně. Po smíru roku 1748 se Marie Terezie nehodlala smířit s utrpěnou ztrátou Slezska, uzavřela alianci s Francií, Prusko se spojilo s Anglií, přidaly se se další státy a sedmiletá válka (1756–1763) byla za dveřmi. V letech 1756–1757 se střety na území Čech odehrávaly na severu a kolem Prahy, hned začátkem roku 1756 se ale k obraně připravoval Cheb (mj. sem byla stahována děla z jiných měst) a během jara 1758 táhli Prusové západními Čechami, vtrhli do Plzně, bez boje obsadili tepelský klášter a kudy prošli, tudy vybírali výpalné. Přímé zmínky o Bečovu z této akce zatím nemáme, válečné kořistění i na úkor obyvatelstva na Bečovsku je ale více než pravděpodobné. Paralelně – ostatně už dlouhá léta a bez geografického omezení – znamenaly obrovskou zátěž také neustálé požadavky státu na vedení války, či spíše válek. Přelom let 1758–1759 přinesl únavné zimní kvartýry císařsko-královského vojska na území Čech a Moravy. Teprve další studium ale ukáže, do jaké míry se i přímo naše městečko stalo v tomto období prostorem pro manévry vojsk, doložených v nedaleké Teplé.²³⁹

Tereziánský katastr popsal městečko slovy: „obyvatelé jsou chudí, domy mají špatné, na spadnutí, na zahrádkách pěstují jen salát, cibuli a petržel.“²⁴⁰ Bečovské chatrné domy čekala zanedlouho rychlá a až příliš důsledná asanace: největší požár v dějinách městečka. Vypukl v deset hodin večer 17. července 1760 ve dvoře za domem pasíře Petra Antona Werschera,²⁴¹ kde měl jeho nájemce uskladněno velké množství sena, slámy a suchého dřeva. Požár se odtud rozběhl na čtyři strany, dopředu na náměstí, dozadu k Horní bráně, nahoru k Růžovému pahorku a dolů k Židovské ulici. Vzhledem k předchozím třem týdnům letního sucha a horka se oheň šířil nezadržitelnou rychlostí. Během hodiny a tři čtvrtě strávil prakticky celé město: náměstí i s radnicí, Růžový pahorek s kostelem, školou a starou i novou farou, Lázeňskou ulici, obě brány, městský pivovar a sladovnu, Panský dům, šatlavu (*Frohnvest*), jatka s masnými krámy, synagogu a 18 židovských domů a mnoho soukromých domů a chalup, 14 stolů a stáji; celkem 132 budov. Po podobných katastrofách bylo obvyklé daňové moratorium, které mělo napomoci obnově postiženého místa. Je pravděpodobné, že se v písemnostech velkostatku či v questenberské korespondenci v budoucnu dovíme také o nějaké materiální podpoře ze strany vrchnosti. Výsledek známe, měšťané obnovili své městečko a vystavěli zde nové „solidní“ domy.²⁴² Mezi prvními – patrně ještě v roce 1760 – byla obnovena bečovská fara. Na místě zcela zničeného kostela vznikla v letech 1762–1767 pozdně barokní novostavba pod vedením místního zednického mistra Franze Pöpperla (příčemž věž podle Pöpperlových plánů byla dostavěna teprve v roce 1885). Radnice byla po požáru postavena v dnešní poloze naproti vjezdu do zámku, a to podle plánů

V. VLASÁK – E. VLASÁKOVÁ, c. d., s. 69; V. VLASÁK, c. d., s. 12; M. HLINOMAZ, *Klášter*, s. 66, E. MAUR, *Západočeské protirobotní bouře za bavorské vlády 1741–1742*, MZK 7, 1970, s. 106–122.

238 V. RYŠAVÝ, *Rozmanitost*, s. 29.

239 J. OPPELTOVÁ, c. d., s. 593, 594, 622; M. HLINOMAZ, *Klášter*, s. 66; M. MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ a kol., c. d.; M. MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ – J. DOUŠA (eds.), c. d., s. 561; P. BĚLINA – J. KAŠE – J. P. KUČERA, c. d., s. 58–63.

240 TK 2, s. 143.

241 Jenž vzhledem k zničení městských knih nepůjde blíže identifikovat, nicméně z dalšího popisu směrů šíření ohně (který z obou dochovaných knih vynikajícím způsobem excerpoval Jakub Krček, viz jednak dále, jednak následující pozn.) lze soudit, že stál zřejmě v zástavbě vložené do jižní strany náměstí mezi ústím Poštovní (Židovské) ulice a schody ke kostelu.

242 Podrobně na základě obou dochovaných starších městských knih (AM Bečov, K 16, K 19) J. KRČEK – P. ŘEPIK, c. d., s. 9–10.

tesařského mistra Josefa Moika a zednického mistra Norberta Heydla, na místě jiné zničené budovy. Při obnově po požáru roku 1760 se v městečku prosadilo barokní tvarosloví, jehož diktát se pak udržel až dlouho do 19. století.²⁴³

SPRÁVNÍ A HOSPODÁŘSKÉ DĚJINY DO REGULACE MAGISTRÁTU

Nyní krátce ke správním a hospodářským dějinám městečka. Rekonstrukci městské správy podle nejstarší dochované úřední knihy, založené městským písařem Johannem Franzem Stübnerem v roce 1689, podrobně podal již vynikající Antonín Mařík.²⁴⁴ Krátce shrňme jeho poznatky: Bečov se řídil městským právem Lokte, který užíval chebské městské právo, jež zas spadalo do okruhu jihoněmeckého čili norimberského práva. Městská samospráva Bečova byla v souladu s loketským územ tvořena volenou a vrchností potvrzovanou radou a čtyřmi v úřadu se kvartálně střídajícími purkmistry, zvolenými už v rámci radní renovace. Purkmistr, který stál právě v čele městečka, se nazýval úřadující purkmistr. Kromě nich byl v Bečově také rychtář (zástupce vrchnosti), městský písař, osm radních a čtyři obecní starší. Radní a purkmistři tvořili užší radu, pokud s nimi zasedli i starší a rychtář, jednalo se o celou radu. K postavení rychtáře lze říci, tedy minimálně v rámci bečovské městské společnosti, že bylo zřejmě vcelku srovnatelné s postavením purkmistra. Mařík alespoň podchytil jednu a tutéž osobu vykonávající v některých letech úřad rychtářský, jindy purkmistrovský. Soudě dle obsazování těchto postů patřily v 17. a 18. století mezi bečovské elity zejména rodiny Stowasserů, Hofmannů, Wunderlichů, Hergetů, Pöpperlů/Pepperlů, Köhlerů.²⁴⁵ Dodejme, že městská rada se scházela na radnici vždy ve čtvrtek a městské účetnictví pravidelně schvalované radou vedl radní písař (syndik).²⁴⁶ Po roce 1768 se už představitelé města nenavrhovali a nevolili sami, ale z Vídně byl zasílán vrchnostenský seznam nových členů rady městu na vědomí. To však již byla osvícenská regulace magistrátů vzápětí, tato praxe tedy neměla dlouhého trvání (ke jmenování rady došlo v letech 1774, 1780, 1783 a 1786).²⁴⁷

Osvícenské reformy usilovaly o pozvednutí prakticky veškerého fungování habsburských zemí. Bylo zmíněno hrdelní soudnictví, udělené Bečovu už v roce 1399. Podle pobělohorských konfirmací byly k bečovskému hrdelnímu soudu příslušné všechny vsi na panství a zároveň byl měšťanům garantován nárok na soud v Bečově, ať již spáchali zločin či se stali jeho obětí kdekoli jinde.²⁴⁸ Hrdelní soud v Bečově byl v rámci tereziánské soudní reformy v roce 1765 reorganizován na hrdelní soud III. třídy. Bečovské popraviště na Šibeničním vrchu je pak jedním z mála vzácně dochovaných reliktvů tohoto typu památek. Krček správně připomíná, že na náměstí stál

243 J. KRČEK – P. ŘEPÍK, *c. d.*, s. 8, 18–19; A. GNIRS, *c. d.*, s. 235, 238.

244 A. MAŘÍK, *c. d.*

245 Tamtéž, s. 21–23; bečovské rodáky nacházíme samozřejmě i mezi tepelskými premonstráty, např. tepelský analista Michal Christof Joseph Anton Pohl, 1680–1722. J. OPPELTOVÁ, *c. d.*, s. 508–509.

246 A. MAŘÍK, *c. d.*; srov. fungování loketské městské správy v. VLASÁK – E. VLASÁKOVÁ, *c. d.*, s. 69, s. 35–36. Mařík popsal nejen fungování a personální obsazení bečovské samosprávy, ale i rituály provávající renovaci rady a skládání městských účtů, jež zde nemá cenu opakovat in extenso, jakkoli se jedná o vynikající vzhled do každodennosti, či spíše okamžiků výjimečných. K tomuto badatelskému tématu srov. např. Josef HRDLIČKA, *Otázky bez odpovědí aneb konsenzuální ticho při obnovách městských rad v raně novověkých Čechách*, in: V. Bůžek – Jaroslav Dibelka (ed.), *Člověk a sociální skupina v raném novověku*, České Budějovice 2007, s. 182–200; též Tomáš STERNECK, *Obnovování českobudějovické městské rady za třicetileté války*, Jihočeský sborník historický 74, 2005, s. 104–150 aj.

247 A. MAŘÍK, *c. d.*, s. 17.

248 SOKA Karlovy Vary, AM Bečov, L 6.

také pranýř sloužící k trestání menších deliktů, samostatná šatlava byla zmíněna už při popisu požáru 1760.²⁴⁹

Snaha o ekonomickou vzpruhu měst vedla v 18. století u královských, komorních a horních měst k nařízeným pronájmům městského majetku a příjmů.²⁵⁰ Analogicky pak postupovala i řada měst poddanských a také náš Bečov ve druhé polovině 18. století sáhl k pronájmům. Od roku 1755 pronajímalo městečko (na základě licitace před krajským úřadem) kompletně všechny nemovitosti po šestiletých na sebe navazujících intervalech vrchnosti, respektive bečovskému velkostatku za 800 zl. ročně, v roce 1761 byla smlouva doplněna o nájem též práva várečného a zvýšena na 1 500 zl. ročně, v dalším šestiletí nájem nastoupal už na 1 800 zl. ročně. Z této částky pak vrchnostenská účtárna strhávala a za Bečov odváděla daně (ordinarium 181 zl. a 10 kr., extraordinarium 424 zl. 21 kr. a nápojovou daň 200 zl., celkem 805 zl. 31 kr.²⁵¹). Městský písař, povinný vedením účtů, si oddychl a přestal vést a skládat řádné účty, což se ale Bečovu vrátilo v letech 1773–1774 po osmnácti letech pronájmu ve vyšetřování krajským úřadem a pak i guberniem. V rámci prošetřování, v němž se osobně angažoval i dědic quostenberského majetku hrabě Dominik Ondřej Kounic, se ukázalo, že městské zastupitelstvo ovládají příbuzenskými svazky i společnými zájmy spřízněné osoby, které ignorují pokyny správy velkostatku a chovají se značně nezávisle. Vzhledem k Maříkem prokázanému úzu při volbách bečovského zastupitelstva, totiž že se radní, purkmistři a obecní starší volili jen navzájem mezi sebou (bez účasti obce), není divu. Je vcelku pravděpodobné, že právě kvůli těmto nešvarům přistoupila vrchnost k oné praxi přímého jmenování rady shora.²⁵²

V roce 1779 se o další šestiletý pacht obecního majetku přihlásilo konsorcium čtyř měšťanů (Andreas Ulrich, radní; Thomas Kolb, mistr řemenář; Andreas Roth, řezník; Josef Schelberger, soukeník). Jejich žádost obsahovala též obšírný výklad hospodářské situace města: v posledních letech panovala drahota a hlad (zjevně narážka na hladomor 1770–1772),²⁵³ vzhledem k zemědělsky nevýhodným podmínkám se rostlinné výrobě vůbec nedařilo a měšťané se opírali především o dobytkařství. Bečov nedávno těžce utrpěl požárem, pivovar pak měšťané obnovili v potu tváře a z posledních, krvavě vydyňných krejcarů, přičemž pro svůj chov bravu nutně potřebují pivovarské mláto, které během posledních let končilo zčásti v korytech prasat režijního dvora a zčásti u nájemce vinopalny a nebylo pro měšťany k máni ani za peníze. Navíc má sládek zakázáno prodávat ocet a *confent* (též *kofent*, tj. slabé řídké pivo, též patok či ředina, poslední

249 Petr SOKOL, *Šibenice v Bečově nad Teplou a archeologie popravišť*, *Archeologické rozhledy* 55, č. 4, 2003, s. 736–766, TÝŽ, *Šibenice v Bečově nad Teplou, hrdelní soudnictví a archeologie*, *Západočeský historický sborník* (dále ZHS) 8, 2003, s. 101–127; naposled J. KRČEK, *K možnostíem*, kde též další literatura. Soudním případům z Bečova, zakončeným kapitálním trestem, se věnoval Daniel WOJTUCKI, *Rozsudky v případech kriminálních činů vydané pražským apelačním soudem pro soudy v Bečově nad Teplou a v Přimdě*, in: *Sborník Společnosti pro výzkum kamenných křížů. Výběr prací členů společnosti 2016*, s. 72–77. Obecně lapidární Bohuslav ROUČKA, *Poznámky k mapě hrdelních soudů v Čechách v první a ve druhé polovině 18. století*, *Právněhistorické studie* 3, 1957, s. 115–133.

250 P. BĚLINA, c. d.; TÝŽ – J. KAŠE – J. P. KUČERA, c. d., s. 139.

251 Jan LHOTÁK, *Organizace poddanské kontribuce v Čechách a její písemnosti v 18. a první polovině 19. století*, *Archivní časopis* 67, 2017, s. 177–208.

252 NA, ČG-P, inv. č. 648, Q 105, kart. 221; inv. č. 1758, sign. Q 6, kart. 832. A. MAŘÍK, c. d.

253 Např. Lucie STEINBACHOVÁ, *Hladomor v letech 1771–1772*, *Demografie. Revue pro výzkum populačního vývoje* 44, č. 3, (2002,) s. 188–196; Markéta SKOŘEPOVÁ, *Vyhladovělá země: český hladomor 1771–1772*, *Dějiny a současnost* 39, č. 5, 2017, s. 18–20; Fritz BLAICH, *Die wirtschaftspolitische Tätigkeit der Kommission zur Bekämpfung der Hungersnot in Böhmen und Mähren (1771–1772)*, in: *Vierteljahrsschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte* 56, 1969, s. 299–331.

voda stažená z mláta²⁵⁴), ale měšťané se bez octa a *confentu* úplně obejít přeci nemohou. Ná sledovala majetková prověrka žadatelů (prokázali nemovitý majetek v celkové hodnotě 2 650 zl. a absenci dluhů) dokazující jejich schopnost složit kauci 1 500 zl. Protože měšťanské čtyřčlenné konsorcium nabídlo zvýšení ročního nájmu o dalších 50 zl., tj. už na 1 850 zl. ročně, získalo na dalších šest let kompletní městské příjmy (totiž právo várečné, solnice /povinnou stále odvody na velkostatek/, činži z měšťanských domů /rozuměj výtěžek z obecní daně/ a městský rybolov) za řečených 1 850 zl. ročně splatných ve čtvrtletních sumách k rukám městského písaře coby účetního, jež musí být využity na úhradu státních daní, platů farářů, škole a dalším městským zaměstnancům a opravy a údržbu městských staveb, v první řadě vodovodu k pivovaru a sladovně. Výnosnost pronajatého pivovaru pak zajišťoval garantovaný povinný odběr měšťany a všemi měšťanskými šenký. Stejně tak bylo obyvatelstvo povinno odebírat bečovskou sůl a nájemci byli na oplátku zavázáni za nízkou cenu prodávat místním kofent, *Frischbier* (jiný název pro ředinu) a mláto. Měli ale zakázáno pod trestem konfiskace dodávat cokoli z produkce či zbytků městského pivovaru do vesnic na panství, které spadaly do odběratelského okruhu vrchnostenských režijních pivovarů. Městské hospodářství zůstávalo pronajaté i v pozdějších letech. Vedle solnice, pivovaru, městských dávek a rybolovu byl od roku 1786 pronajímán také lov (radní a měšťané proto pytláčili, za což byli potahováni před krajským úřadem).²⁵⁵

Na počátku osmdesátých let 18. století už ovšem osvícenský stát chystal jeden z největších zásahů do městské sféry, totiž regulaci magistrátů, která měla vést k důsledné byrokratizaci a unifikaci městských samospráv a v jejímž důsledku došlo i k setření právně správních odlišností Chebska. Zásady regulace poddanských měst v českých zemích vytyčil dvorský dekret z 19. prosince 1785. Stěžejní pravomoci při správě měst měly být svěřeny profesionálním úředníkům, ve své podstatě sice alespoň zprvu voleným, ale jen z osob splňujících kritéria státního aparátu složením zkoušky u apelačního soudu. Tito tzv. zkoušení radní pak byli za svou úřední činnost, která jim byla povoláním, placeni. Proto docházelo ke jmenování regulovaného magistrátu jen v těch městech a městečkách, která prokázala dostatečný hospodářský přebytek (minimálně 450 zl. ročně), aby náklady na magistrát mohla nést, a také jimž to odsouhlasila vrchnost. Získat regulovaný magistrát byla záležitost prestiže, vždyť městečka bez magistrátu fakticky ztrácela svou samostatnost, výkon jejich dosavadní správy, např. vedení pozemkových knih a četné další, přebíral vrchnostenský úřad či magistrát nejbližšího města.²⁵⁶ Také město Bečov se přihlásilo o regulaci magistrátu, první pokus však byl v roce 1790 shozen ze stolu s poukazem na nedostatečné příjmy obecní pokladny. Roku 1791 ale obec doložila přebytky ve výši 982 zl. a v roce 1793 na základě dvorského dekretu z 30. listopadu konečně dosáhla na regulovaný magistrát, jakkoli nejnižší 4. třídy. Zdejší organizovaný magistrát následovně sestával z neplaceného voleného purkmistra, jednoho zkoušeného radního s platem 300 zl. ročně, dvou neplacených volených radních, placeného kancelisty (100 zl.) a placeného soudního sluhy (50 zl.). Prvním purkmistrem

254 Josef V. STERZINGER, *Encyklopedický německo-český slovník*, 2, Praha 1921, s. 1260 a 222. Za dohledání srdečně děkuji dr. Evě Waskové, archivářce Plzeňského Prazdroje.

255 NA, ČG-P, inv. č. 1758, sign. Q 6, kart. 832; inv. č. 2345, sign. 82/69, kart. 3406.

256 K regulacím magistrátů přehledně Z. HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*, Praha 2005, s. 223–225; dosud nejpodrobněji Bohuš RIEGER, *Krajské zřízení v Čechách II. Ústrojí správy krajské v letech 1740–1792*, Praha 1893; dále též P. BĚLINA, c. d.; Valentin URFUS, *Josefínský osvícenský absolutismus, jeho reformy a regulace magistrátů*, Documenta Pragensia 4, 1984, s. 322–329. Právní odlišnosti městských správ Chebska a Loketska zmiňuje A. MAŘÍK, c. d., s. 19; srov. též např. i V. KNOLL, *Štaufští ministeriálové a Sedlecko. Poznámka k počátkům manského systému a loketské krajské správy*, ZHS 8, 2003, s. 7–27; Jaroslav FRANČ, *Chebsko a ministeriálita. Dvojitá identita regionu*, Dizertační práce Univerzity Palackého, Olomouc 2011. Dostupné z <http://encyklopedie.cheb.cz> [cit. 2022-10-03].

se stal Andreas Herget, nezkušeným radním Johann Klinger (zvolený současně radním i ve Slavkově, kde ale nenastoupil a Slavkov volil znovu; mimochodem právě radní Klinger byl chronickým pytlákem). Post prvního (zkušeného) a třetího radního pak hned v následujících letech po ustavení magistrátu procházel častými personálními změnami. Pikantní na situaci totiž je, že ačkoli Bečovští o vlastní samosprávu žádali, nehonorané posty se záhy ukázaly jako obtěžující, takže se s železnou pravidelností stávalo, že se po svém zvolení purkmistr a nezkušený (někdy ale i ti zkušeni, tedy placení) radní snažili funkci nepřijmout, eventuálně ji co nejdříve složit s argumentem, že výkon veřejného poslání nemístně zdržuje od vlastního povolání, což od roku 1806 ještě ztížilo nové nařízení o doživotním výkonu funkce.²⁵⁷ Na tomto místě lze doplnit, že naprostá většina osob, střídajících se v bečovském magistrátu a reprezentujících tak městské elity, se rekrutovala z kožedělných řemesel (koželuhové, eventuálně barvíři). Což znovu potvrzuje hospodářskou orientaci lokality, svírané neúrodnými svahy vhodnými spíše k dobytkařství, stejně jako mladší informace ze Sommera, podle níž se v místě choval hlavně brav,²⁵⁸ pěstovaly brambory a mezi řemeslníky byli nejpočetnější koželuzi (8) a ševci (11).²⁵⁹

Osvícenské reformy pomalu uzavíraly „středověkou“ kapitolu dějin městečka. Magistrát v podobě stanovené dekretem z roku 1793 přetrvál fakticky až do převratných změn po revolučním roce 1848. Na základě josefského patentu z 1. listopadu 1781 (o zrušení tuhého poddanství čili člověčenství, nepřesně též nevolnictví) se z Bečovských stali osobně svobodní lidé, jejich poddanský vztah a příslušnost k bečovskému dominiu však trval ještě do poloviny následujícího století. Po regulaci magistrátu ale vrchnost ztratila většinu vlivu na vedení městečka, které bylo po zisku vlastního magistrátu navíc zařazeno mezi tzv. ochranná municipální města.²⁶⁰ Tento termín v sobě v podstatě zavíral podřízení městské správy státu. Patrimoniální úřad byl magistrátu municipálního městečka vrchností spíše nomenklaturně a poddanské vztahy vyjadřovala hlavně přetrvávající povinnost poddanských platů a dávek. Vrchnostenská kancelář měla sice ještě jistou kontrolní pravomoc (zejména na hospodaření, manipulace s obecním majetkem podléhala vrchnostenskému souhlasu), v případě pochybení jí ale nepřislušelo zjednat nápravu. Magistrát municipálního města v této době vykonával nad svými obyvateli a teritoriem pro stát prakticky veškerou agendu: kontribuční, civilněprávní, policejní, vojenskou (stavění rekrutů ap.), item

257 NA, AVS, inv. č. 1708, sign. I LF 2, kart. 168; ČG-P, inv. č. 2848, sign. 88/97, kart. 5418. Pokusy o rezignaci nezkušených i zkušených, tj. placených (!) radních, eventuálně purkmistra, a nové volby zmiňovány: 1797, 1798, 1799, 1800, 1802, 1807, 1808, 1810, 1812, 1815. Srov. i v následujících letech časté střídání na postu purkmistra, ač měla být tato funkce doživotní. A. MAŘÍK, c. d., s. 22. Legislativu upravující volby a dosazování a délku volebního období členů regulovaného magistrátu shrnuje podrobně nepublikovaná archivní příručka [KOLEKTIV], *Metodický pokyn č. 1/2020 k archivnímu zpracování fondů typu „Archiv města“*, MV ČR 2020, s. 69, pozn. 152. Dostupné z <https://www.mvcr.cz/soubor/metodicky-pokyn-c-1-2020-k-archivnimu-zpracovani-fondu-typu-archiv-mesta.aspx> [cit. 2022-10-03].

258 Rustikální obrázek z Bečova 1. poloviny 18. století, jak hrabě Jan Adam Questenberg při procházce pohovořil s pasáčkem stáda prasat (hoch hraběte bezelstně pověřil pohlídáním stáda, zatímco bude vykonávat jeho příkazy), uvádí paměti jaroměřické Jana Růžičky, *Památky promíchané*, otištěné v A. PLICHTA, c. d., s. 412–435, zde s. 412.

259 J. G. SOMMER, c. d., s. 225–226. Srov. v tomto kontextu opět nedaleké Úterý se srovnatelnými přírodními podmínkami (ovšem bez rudných ložisek), které lze charakterizovat jako „městečko ševců“, kterých tu bylo v 19. stol. přes dvě desítky. M. MALIVÁNKOVÁ WASKOVÁ a kol., c. d.

260 Jako municipální veden Bečov už 1798, NA, AVS, inv. č. 1708, sign. I LF 2, kart. 168; srov. také např. *Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Jahr 1805*, Praha s. d., s. 91 a další ročníky. K otázce municipálních měst (ovšem pro období 17. a 18. stol.) viz Lidmila DĚDKOVÁ, *Ochranná municipální města v Čechách. Studie o vývoji a postavení poddanských měst a jejich správy po Bílé hoře*, SAP 28, 1978, s. 292–355; nověji též J. LHOTÁK, *Města municipální (ochranná)*, in: K. Schelle – J. Tauschen (eds.), c. d., III, K–M, Praha 2016, s. 639–643.

kriminální záležitosti podléhaly přímo státním soudům (krajskému, apelačnímu); magistrát přitom s krajským úřadem, potažmo guberniem, jednal přímo, nikoli prostřednictvím vrchnosti.²⁶¹

ZÁVĚR

Shrňme si nyní dosavadní poznatky: Bečov vznikl jako česká kolonizační osada na křižovatce významných dálkových cest někdy ve 13. století a nejdéle ve druhé polovině 13. století začal zdejší tranzitní prostor, jímž přes Chebsko mířily obchodní stezky z říše do Čech, střežit hrad. Není jisté, zda šlo o hrad zeměpanský či zde již v této době měli svou doménu Hrabšici / Rýzmburci, doložení ve 14. století. První písemná zmínka o panském sídle na Bečově pochází až z roku 1346. Krátce na to, v letech cca 1352–1360, byl bečovský hrad náročně přestavěn. Záměrem bylo vytvořit zde důstojný protějšek rodové rezidenci na Rýzmburku pro Boreše (V.) z Rýzmburka, který si zvolil Bečov za své sídlo.

V roce 1357 jsou shodně doloženy jednak právě založená hradní kaple s mariánským zasvěcením, jednak již existující kostel sv. Jiří v osadě (vznikl po 1333), zprvu obojí pod správou plebanie v nedalekém Horním Slavkově. Později (neznámo kdy) se zde vyvinula samostatná farma, přičemž patronát držela od počátku vrchnost (též nad Slavkovem).

První zmínku o sídlišti pod hradem Bečov (*Becshaw sloiss und marckt*) přináší listina z roku 1387, jíž přijali Rýzmburkové Bečov od panovníka v léno. Koncem 14. století však již význam rodu upadal. Patrně ve snaze intenzifikovat výnosy z obchodnické osady v bečovském podhradí vydali Rýzmburkové v roce 1399 pro *markt* Bečov vrchnostenské privilegium, převádějící předlokační ves na německé právo. Pro lepší výstavbu sídelního areálu povolili brát dřevo z panského lesa, obyvatelům udělili právo volného obchodu a samosprávu napodobující městské obce, včetně hrdelního soudnictví. V čele Bečova stál vrchnostenský rychtář, jemuž na soudu přisedali radní / přísežní. K bečovskému soudu byly přiřčeny i další vesnice na panství, jímž byla zároveň uložena povinnost odebírat pivo výhradně z Bečova, který se tedy již tehdy začal formovat jako centrum mikroregionu. Krom obchodu mělo zřejmě možnosti výživy v zemědělsky nevýhodné krajině pozvednout také právo lovit v lesích škodnou a kance (od roku 1496 v omezené míře i zajíce).

Přes tuto reformu příjmů z Bečova museli Rýzmburkové celé léno už začátkem 15. století odprodat. Bečov se roku 1411 dostal do majetku saského rodu pánů z Plavna, spřízněných s Rýzmburky sňatkem i politickou orientací. Vojenské angažmá pánů z Plavna (a jejich spojenců – zástavních držitelů Bečova) v 15. století vedlo k vysilování obyvatelstva válečným nasazením, na druhou stranu trvalá přítomnost vojenské posádky na mohutném hradě odradila nepřátele od přímého útoku na sídliště, které od druhé poloviny 15. století chránily městské brány. Až do třicetileté války nemáme zprávy o dobytí a zničení Bečova. Hrad však byl jako vedlejší majetek rodu, považujícího za své hlavní sídlo v Čechách Kynžvart, spravovaný vesměs jen fojtem (hejtmanem).

V roce 1481 byla bečovská poddanská práva rozšířena dalším vrchnostenským privilegiem, jímž obec získala do užívání panský pivovar, výhradní právo na prodej solí a svolení zřídit solnici. Při regulaci prodeje solí je zmíněn týdenní trh, který se zde během válečných let zřejmě vyvinul samovolně a byl určen jen bečovským poddaným. Listina byla viditelně vydána s úmyslem pozvednout obchodní význam Bečova. Pro právní postavení lokality samé je signifikantní vrchnostenská inskripce, v níž je Bečov v první řadě zastoupený rychtářem, pak radou a celou obcí.

²⁶¹ Srov. např. Jaroslav ČÁP, *Poznámky k organizaci regulovaného magistrátu v Náchodě*, in: Marie Macková, (ed.), *Poddanská města v systému patrimoniální správy. Sborník příspěvků z konference v Ústí n. Orlicí 12.–13. 9. 1995*, Ústí n. Orlicí 1996, s. 133–162; L. DĚDKOVÁ, *Organizace a písemnosti regulovaného magistrátu v Litomyšli*, SAP 13, 1963, s. 205–240 aj.

K povýšení Bečova na město došlo v roce 1482 privilegiem Vladislava Jagellonského obsahujícím dále též udělení sobotního týdenního i výročního trhu, loketského městského práva (okruh jihoněmeckého práva), práva na opevnění a milového práva. V roce 1495 však byli Plavenští nuceni Bečov odprodat Pluhům z Rabštejna. Krátce nato vydané vrchnostenské privilegium z roku 1496 poprvé oslovovalo purkmistra, radu a celou obci, což avizuje dotvoření městské samosprávy. Lze též zmínit, že v následujících letech vystupoval v právních pořízeních obce (půjčky, záruky, korespondence s místodržitelstvím ap.) vedle purkmistra zpravidla rychtář symbolizující vrchnostenský souhlas, v případě udělování nových výhod obci ale nebyl jakožto úředník vrchnosti jmenován. Ferdinand I. udělil Bečovu právo na koňský trh a v roce 1613 povolil Matyáš pečetit červeným voskem.

Během pluhovské držby došlo ke zkliďnění a rozkvětu zejména cínového dolování v okolí (zvláštěního rozmachu se dočkal k bečovskému lénu náležící Horní Slavkov a Krásno). Dosud katolický Bečov se ale asi ve 20. letech 16. století obrátil k luteránství. Nevíme ovšem, zda se luteranizovalo obyvatelstvo samovolně (nové myšlenky přinesli nejspíše horníci), či zda šlo o vliv shora, také vrchnost byla totiž luteránská. Pluhové využívali Bečov jako svou rezidenci, kterou představěli s renesanční nádherou. Jana Pluha z Rabštejna čekala skvělá kariéra u dvora, jeho nástupce Kašpar Pluh z Rabštejna se ale postavil do čela prvního stavovského odboje proti Habsburkům (1547), za což byl stížen konfiskací. Bečov byl z léna proměněn na majetek královské komory (Horní Slavkov, Krásno a rudonosný les byly z panství vyňaty) a nadále zastavován (1547–1554 Jindřichovi z Plavna, 1558–1568 Jindřichovi Šlikovi z Holíče, 1573–1578 městu Bečovu, 1578–1597 Šebestiánu Šlikovi z Holíče, 1597–1623 městu Hornímu Slavkovu). Rozvoj dolování v 16. století vedl nepochybně i k bohatnutí města Bečova a jeho krátkodobému (a ekonomicky nakonec zcela nezvládnutému) pokusu o zisk bečovského panství, snad v naději na možnost povýšení mezi královská (komorní) města. Na hradě v tomto období zástav sídlila jen správa panství, pouze Šebestián Šlik z Holíče zvolil Bečov za svou rezidenci, a dokonce ho dále renesančně upravoval.

Nejpozději v 16. století se ve městě začala nejsilnější řemesla sdružovat v cechy (koželuhové, ševci, soukeníci). Dost pravděpodobně tu ale cechy vznikaly už dříve a ukáže to výzkum fondů okolních měst, jejichž cechy snad vedly s těmi bečovskými písemný styk. Vzhledem k zemědělsky velmi nevýhodné krajině kolem Bečova se tu víc než polnímu hospodářství dařilo pastevectví, zejména bravu (význam chovu vepřů avizuje už panský nárok na mláto z roku 1481). Rozvoj těžby rud ve Slavkovském lese, o nějž opřeli svůj vzestup Pluhové z Rabštejna, se ale Bečova dotkl spíš okrajově. Byly zde sice otevřeny doly a do města přibyla hornická komunita, svou výnosností se ale bečovská těžba nemohla vyrovnat Hornímu Slavkovu, Krásnu a Čisté ani v 16. století, do nějž spadal největší rozmach.

Už kolem roku 1547 bylo v Bečově 118 domů (z nichž celkem 61 domácností bylo povinno postavit muže do vojenské hotovosti, což ukazuje na předchozí vojenskou tradici oblasti). Teprve v této době je zde také doložena existence židovské obce, která sem pravděpodobně přibyla podobně jako do jiných poddanských lokalit během první poloviny 16. století po vlně vyhánění Židů z královských měst. I v Bečově musela o své právo na pobyt bojovat, k pokusům o vyhnání ze strany města Bečova, ale také Horního Slavkova (tehdejší vrchnosti) došlo na přelomu 16. a 17. století. Královská komora nakonec vtělila příslušnost židovské komunity k Bečovu do smlouvy o dědičném prodeji bečovského panství Hornímu Slavkovu (1615).

Měšťanská zástavba se soustředila kolem trojúhelníkového náměstí, plánovitě vyměřeného už v roce 1399. S rostoucí lidnatostí byly jednak do plochy náměstí vloženy dodatečné bloky zástavby, jednak se dále rozvíjela předměstí. Z urbářů konce 16. a začátku 17. století se dále dovídáme o tom, že v Bečově sídlilo 139–143 hospodářů (kromě Židů), což kontrastuje s poválečným propadem zachyceným berní rulou, která ve městě napočítala jen 97 usedlostí a 11

pustých (a 5 domů židovských, z toho dva pusté). Na druhou stranu z řady jiných lokalit známe praxi snižovat berní zatížení lokalit jejich líčením v co možná nejčernějších barvách. Tereziánský katastr už evidoval 142 bečovských domů se 181 hospodářů.

Pro účast Slavkovských ve stavovském povstání 1618–1620 se Bečov vrátil zpět královské komoře. Hned v roce 1621 pak bylo přikročeno k nesmlouvavé rekatolizaci, správa farnosti byla svěřena nedalekému premonstrátskému klášteru v Teplé, jehož řeholníci obsazovali bečovskou faru až do roku 1789 (poté byla odevzdána světskému kléru).

V roce 1624 získal panství Bečov Gerhard z Questenberga, císařský válečný rada, jehož vzestup byl spjat s událostmi třicetileté války a osobností Albrechta z Valdštejna. V majetku Questenbergů, zastávajících v habsburských službách významné vojenské i diplomatické posty, a po jejich vymření (1752) v držbě jejich nástupců Kounic-Rietberg-Questenbergů pak Bečov zůstal až do roku 1813 (poté odprodán rodu Beaufort-Spontin).

Bečov pro Questenbergy ale představoval jen vedlejší državy (hlavní rezidence byla v moravských Jaroměřicích nad Rokytnou a ve Vídni), trvale zde sídlila pouze správa velkostatku a Questenbergové do západních Čech zajížděli především v létě a pobyt spojovali s návštěvou Karlových Varů. Na druhou stranu ale zatímco v době, kdy se Bečovu stalo vrchností nedaleké horní město Slavkov, vznikly mezi bečovskou obcí a vrchností spory pramenící z hornoslavkovské snahy zvyšovat roboty a ignorovat bečovské milové právo, v „době temna“ byl vztah Bečova a vrchnosti téměř idylický. Questenbergové obnovili Bečovu jeho starší privilegia, jejichž originály se ztratily, a později bečovská práva pravidelně konfirmovali a zprostředkovali i konfirmace panovnické. Když vznikla ve 20. letech 18. století mezi Bečovem a Questenbergy neshoda kvůli využívání panského šenku, došlo k smluvnímu narovnání, z něhož město nevyšlo nijak špatně.

Zásluhou skvělé osobnosti Jana Adama z Questenberga s mnohými kulturními zájmy, zejména zálibou v hudbě a divadle, byl v letech 1701–1714 ke staršímu hradu přistavěn barokní zámek se zahradami, skleníky a vlastním divadlem. Na bečovském zámeckém baroku se díky kontaktům s nedalekým tepelským klášterem podílela řada vynikajících umělců pracujících ve službách tohoto předního barokního mecenáše v kraji. Questenberg ovšem povolával také své špičkové řemeslníky z Jaroměřic a pro specialisty se obrátil i do Valče. Bečovským pak světoval spíše dokončovací a nádenické práce, jen bečovský truhlář byl shledán dostatečně zručným k tomu, aby sám provedl kazatelnu v Javorné včetně řezbářské výzdoby. Talentovaní bečovští synové a dcery ale měli možnost osobního vzestupu v questenberských službách, jsou doloženi ve vídeňské kapele, v jaroměřickém baletním souboru, dáni na učení k sochaři a chirurgovi. Přítomnost panského sídla ale (v tomto období) nevedla k výraznějšímu rozvoji luxusní výroby či usazování specializovaných řemeslníků a umělců (minimálně o tom nemáme doklady). Zmíňme ovšem, že nejdéle od 17. století se ve městě organizovalo *Musikerkollegium der Cäcilienbruderschaft*, hudební bratrstvo, jehož členy byli zřejmě téměř všichni dospělí Bečovští (nejen měšťané), přičemž pamětní knihu vedl farář. Z elitně měšťanských sdružení, do nichž byl vstup zapovězen osobám nepatřícím mezi přijaté měšťany, eventuálně jejich syny, je třeba zmínit místní střelecký spolek. Je doložen pro 18. století, vzhledem k žoldácké minulosti Bečovska ale lze jeho počátky hledat v dávnější minulosti lokality.

K prvnímu výtvarnému završení bečovského městského veřejného prostoru došlo už v roce 1680, kdy byl do severní části náměstí naproti hradu vestavěn mariánský sloup, jehož výzdoba znakem Questenbergů i města Bečova ukazuje na společnou investici. Během horečného barokního rozvoje zámeckého areálu dala obec umístit na své náklady dřevěnou sochu sv. Jana Nepomuckého na kamenný most přes Teplou (most vystavěn patrně Horním Slavkovem jakožto bečovskou vrchností v 70. letech 16. století, nevíme, zda již tehdy kamenný), jiné městské investice tohoto typu ale doloženy nemáme. Měšťanská zástavba využívala především techniku hrázděného zdiva, domy byly v 1. polovině 18. století charakterizovány jako špatné a na spadnutí. V roce 1760

zničil obrovský požár prakticky celé město (celkem 132 domů včetně kostela), stavební obnova se poté děla v barokním slohu, který se v místě udržel dlouho do 19. století. Na obnově kostela a jeho vybavení, ale i dalších veřejných budov po požáru 1760 se podíleli jen nepříliš významní regionální a lokální umělci a řemeslníci, odpovídající finančním možnostem bečovské obce.

Po udělení privilegia na opevnění 1482 došlo k proměně starších dřevěných bran na kamenné průjezdní, zvané podle své polohy Horní (jižní) a Dolní (severní). Jejich funkce směrem do novověku upadala, takže sdílely osudy většiny středověkých městských věží, bašt a bran proměnou na obytné domky (už od 17. století, zprvu ještě v majetku obce, pronajímány nájemníkům).²⁶² Existence městských hradeb není jistá, snad lze jejich relikty spatřovat v opěrných zídkách zadních traktů domů nad hranami ostrožny. Vzhledem k terénu se patrně záhy stala častou úpravou spojnic s předměstími schodiště, zato ale až do 19. století nedošlo k vydláždění náměstí, jehož povrch dostatečně zpevňovalo skalnaté podloží. Archeologie doložila už k přelomu 15. a 16. století městský vodovod. K pořízení radnice došlo teprve během druhé poloviny 16. století, ještě k roku 1547 je zmiňován pouze dům pana rychtáře. Po zřízení samostatného radního domu ale tato budova, již většina měst považovala za stěžejní reprezentaci své privilegovanosti a architektonickou demonstraci správy vlastních záležitostí, podivuhodně často měnila místo. Doplňme, že mezi obecní stavby patřil dále pivovar, sladovna a jatka umístěná v Židovské ulici.

Od poloviny 18. století byly obecní majetek a příjmy pronajímány velkostatku (v roce 1779 ale dosáhlo na pacht i společenstvo čtyř měšťanů). Po roce 1768 vstoupila vrchnost do dosavadní praxe volby radních v městečku a začala členy zastupitelstva přímo jmenovat, už v roce 1793 ale došlo regulací magistrátu k postátnění samosprávy. Ještě před koncem 18. století byl Bečov také zařazen mezi municipální města. Zastávat posty v organizovaném magistrátu ovšem Bečovští považovali za obtěžující a nastala zde pozoruhodná diskontinuita městské správy, kdy se na postech v magistrátu měšťané (ale i zkoušení radní, tj. profesionální úředníci) nečekaně často střídali. Lze vyslovit tezi, že nezáměr o místa na radnici pramenil z pocitu pramalého vlivu na dění v obci a celkově okleštěné moci samosprávy, jejíž záležitosti vrchnostenská kancelář přítomná v lokalitě dlouhá staletí pilně kontrolovala a korigovala. V tomto kontextu pak lze i vidět neobvykle časté stěhování radnice, jejíž symbolika v Bečově evidentně nenabyla té vážnosti, co v jiných městech (na tyto a podobné otázky pak mají možnost poskytnout odpověď právě srovnávací studia projektu *Residenzstädte*).

Dospěli jsme k mezníku, jež jsme si vytyčili, konci 18. století. Zde prezentovaná studie nepředstavuje vyčerpávající a dokonalou excerpici pramenů k dějinám Bečova, tuto ambici neměla a vzhledem k zatímní nepřístupnosti některých zásadních fondů, v první řadě Velkostatku Bečov, ani mít nemohla. Lze ji snad ale považovat za jistou kostru, kterou další badatelské úsilí může kompletovat a formovat. Barvitě doplňky, leckdy možná i zásadní informace k bečovské městské každodennosti budou krom již zmíněného fondu velkostatku k nalezení v kounickém rodovém archivu a především – i pro starší dějiny – v archivech okolních měst a městeček. Už Gnirs konstatoval celý karton korespondence s Bečovem v chebském městském archivu,²⁶³ další poskytně AM Slavkov, AM Krásno a dozajista také další.

262 J. KRČEK – R. ŠIROKÝ – B. MILSIMEROVÁ, c. d., s. 39–40.

263 Srov. Karl SIEGL, *Die Kataloge des Egerer Stadtarchivs*, Eger 1900, s. 288–289 – eviduje korespondenci bečovské vrchnosti a jejich správců + bečovské městské rady a měšťanů s chebskou městskou radou. Fond Archiv města Chebu ovšem od roku 2019 prochází inventarizací a dočasně není přístupný.

RESÜMEE

Geschichte von Petschau bis zum Jahr 1800

Marie Malivánková Wasková

Petschau (Bečov) entstand irgendwann im 13. Jahrhundert als eine böhmische Kolonisationssiedlung an der Kreuzung bedeutender Fernstraßen, und spätestens in der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts begann der örtliche Transitbereich, durch den die Handelsstraßen aus dem Reich nach Böhmen über das Egerland führten, die Burg zu bewachen. Es ist nicht sicher, ob es sich um eine landesherrliche Burg handelte oder ob schon zu dieser Zeit die Hrabischitz / Riesenburger, die bereits im 14. Jahrhundert hier nachgewiesen wurden, dort ihre Domäne besaßen. Die erste schriftliche Erwähnung eines Herrensitzes in Petschau stammt erst aus dem Jahre 1346. Kurz darauf, ca. in den Jahren 1352–1360, wurde die Petschauer Burg aufwändig umgebaut und mit einer Kapelle ausgestattet (die Siedlung nutzte zu dieser Zeit bereits ein eigenes kleines Kirchlein). Beabsichtigt war es, hier ein würdiges Äquivalent zur Familienresidenz auf Riesenburg entstehen zu lassen.

Die erste Erwähnung der Siedlung unterhalb der Burg Petschau (*Becshaw sloiss und marckt*) offenbart die Urkunde aus dem Jahr 1387, mit der die Riesenburger vom Herrscher Petschau als Lehen annahmen. Wahrscheinlich in dem Bemühen, die Erträge aus der Händlersiedlung in der Petschauer Vorburg zu intensivieren, verliehen die Riesenburger dem *markt* Petschau im Jahr 1399 ein Obrigkeitsprivileg, mit dem die ältere böhmische Siedlung emphyteutisiert wurde. Zum besseren Ausbau des Siedlungsareals erlaubten sie die Entnahme von Holz aus dem herrschaftlichen Wald, erteilten den Einwohnern das Recht auf freien Handel und eine Selbstverwaltung nach dem Vorbild der städtischen Gemeinden, einschließlich der Halsgerichtsbarkeit. An der Spitze der Stadt stand als Obrigkeitsvertreter der Richter, dem bei Gericht Ratsherren und Schöffen zur Seite saßen. Dem Petschauer Gericht wurden auch andere Dörfer der Herrschaft zugewiesen, denen ebenfalls die Verpflichtung auferlegt wurde, das Bier ausschließlich aus Petschau, das schon damals begann, sich zum Zentrum der Mikroregion zu formieren, zu beziehen. Abgesehen vom Handel sollte vermutlich der Broterwerb in der landwirtschaftlich ungünstigen Landschaft auch durch das Recht erleichtert werden, in den Wäldern Raubwild und Wildschweine (und ab 1496 in begrenztem Umfang auch Hasen) zu jagen.

Die Riesenburger mussten das Lehen schon zu Beginn des 15. Jahrhunderts verkaufen. Im Jahre 1411 geriet Petschau in den Besitz des sächsischen Geschlechts der Herren von Plauen, und das militärische Engagement der Herren von Plauen (und ihrer Verbündeten – der Pfandherren von Petschau) im 15. Jahrhundert führte zur langwierigen Entkräftung der Bevölkerung durch den kriegerischen Einsatz; andererseits schreckte die permanente Präsenz einer militärischen Besatzung auf der massiven Burg die Feinde (sowohl die hussitischen Korps als auch später den Egerer Stadtstaat, mit dem die Plauener private Kriege führten) von einem direkten Angriff ab. Bis zum Dreißigjährigen Krieg haben wir keinerlei Berichte über die Eroberung und Zerstörung von Petschau. Die Burg war jedoch als Nebenbesitz des Geschlechts, das Königswart als seinen Hauptsitz in Böhmen betrachtete, lediglich von einem Vogt (Hauptmann) verwaltet worden.

Im Jahre 1481 wurden die Petschauer Untertanen durch ein weiteres Obrigkeitsprivileg beschenkt, das der Gemeinde die Nutzung der herrschaftlichen Brauerei, das ausschließliche Recht auf den Salzverkauf und die Erlaubnis zur Errichtung eines Salzkastens einräumte. Bei der Regulierung des Salzverkaufs wird der Wochenmarkt erwähnt, der sich hier während der Kriegsjahre offenbar spontan entwickelte und nur für die Petschauer Untertanen bestimmt war. Die Urkunde wurde eindeutig in der Absicht ausgestellt, die Handelsbedeutung von Petschau zu steigern. Für den rechtlichen Status der alleinigen Lokalität ist die Inschrift der Obrigkeit von Bedeutung, in der Petschau in erster Linie durch den Richter, dann durch den Rat und die gesamte Gemeinde vertreten ist. Petschau wurde im Jahre 1482 durch das Privileg von König Vladislav II. von Böhmen und Ungarn zur Stadt erhoben. Es enthielt auch die Verleihung des samstäglichem Wochen- und auch eines Jahresmarktes, des Elbogner

Stadtrechts (Bereich des Süddeutschen Rechts), des Meilenrechts und des Fortifikationsrechts. Im Jahre 1495 waren die Plauener allerdings gezwungen, Petschau an die Pflugs von Rabenstein zu verkaufen. Das kurz danach erteilte Obrigkeitsprivileg von 1496 (das die Hasenjagd erlaubte) sprach zum ersten Mal den Bürgermeister, den Rat und die gesamte Gemeinde an, was die Vervollständigung der städtischen Selbstverwaltung ankündigte. Ferdinand I. verlieh Petschau das Recht auf einen Pferdemarkt und 1613 erlaubte Matthias das Petschieren mit rotem Wachs.

Während des Pflug-Besitzes kam es zu einer Beruhigung und zu einem Aufschwung des Zinnbergbaus in der Umgebung (eine besondere Blütezeit erfuhr Schlaggenwald und Schönfeld, die zum Lehen Petschau gehörten). Das zuvor katholische Petschau wandte sich jedoch wahrscheinlich in den 20er Jahren des 16. Jahrhunderts dem Luthertum zu. Die Pflug nutzten Petschau als ihre Residenz, die sie im Glanz und Pomp der Renaissance umbauten. Auf Johann Pflug von Rabenstein wartete eine glänzende Hofkarriere, doch sein Nachfolger Kaspar Pflug von Rabenstein stellte sich an die Spitze des ersten ständischen Widerstands gegen die Habsburger (1547), wofür er mit einer Enteignung belegt wurde. Petschau modifizierte von einem Lehen zum Besitztum der königlichen Kammer (Schlaggenwald, Schönfeld und der erzeiche Kaiserwald wurden von der Herrschaft ausgenommen) und weiterhin verpfändet (1547–1554 an Heinrich von Plauen, 1558–1568 an Heinrich Graf Schlick zu Bassano und Weißkirchen, 1573–1578 an die Stadt Petschau, 1578–1597 an Sebastian Schlick, 1597–1623 an die Stadt Schlaggenwald). Die Erweiterung des Bergbaus im 16. Jahrhundert führte ohne Zweifel auch zum stetig wachsenden Reichtum der Stadt Petschau und ihrem kurzlebigen (und letztlich wirtschaftlich gescheiterten) Versuch, die Petschauer Herrschaft zu gewinnen; vielleicht in der Hoffnung, zu einer königlichen (Kammer-)Stadt erhoben zu werden. Auf der Burg befand sich in dieser Zeit der Verpfändungen lediglich die Verwaltung der Herrschaft; nur Sebastian Schlick wählte Petschau zu seiner Residenz und führte auch weiterhin Umbauarbeiten im Stil der Renaissance durch.

Spätestens im 16. Jahrhundert begannen sich die leistungsstärksten Handwerke der Stadt zu Zünften zusammenschließen (Gerber, Schuhmacher, Tuchmacher). Hinsichtlich der landwirtschaftlich sehr ungünstigen Landschaft um Petschau war die Viehzucht, insbesondere die Schweinezucht, erfolgversprechender als der Ackerbau. Die Entwicklung des Erzbergbaus im Kaiserwald tangierte Petschau eher nur am Rande. Obwohl hier zwar Bergwerke eröffnet wurden und die Bergarbeiterkommunität in der Stadt anwuchs, konnte die Petschauer Rentabilität des Bergbaus mit der von Schlaggenwald und Schönfeld selbst im 16. Jahrhundert, als der Bergbau seinen Höhepunkt erreichte, nicht mithalten. Schon um das Jahr 1547 gab es in Petschau 118 Häuser (von denen insgesamt 61 Haushalte wehrpflichtige Männer stellen mussten, was auf die vorherige militärische Tradition des Gebiets hinweist). Erst in dieser Zeit ist auch die Existenz einer jüdischen Gemeinde belegt, die vermutlich wie in anderen Untertanenorten in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts nach der Vertreibungswelle der Juden aus den Königsstädten hier eintraf. Auch in Petschau mussten sie um ihr Bleiberecht kämpfen; Vertreibungsversuche seitens der Stadt Petschau, aber auch seitens Schlaggenwald (der damaligen Obrigkeit), erfolgten an der Wende vom 16. zum 17. Jahrhundert. Schließlich inkorporierte die königliche Kammer die Zugehörigkeit der jüdischen Kommunität zu Petschau in den Vertrag über den erblichen Verkauf der Petschauer Herrschaft an Schlaggenwald (1615).

Die bürgerliche Bebauung konzentrierte sich um einen dreieckigen Marktplatz, der schon 1399 geplant und vermessen wurde. Mit dem Wachstum der Bevölkerung wurden einerseits weitere Häuserblocks in die Fläche des Platzes integriert und andererseits wuchsen auch die Vorstädte weiter. Aus den Urbar-Registern des späten 16. und frühen 17. Jahrhunderts erfahren wir weiter, dass in Petschau 139–143 Wirtschaften waren (ohne Judenfamilien), was im Kontrast zu dem Nachkriegsrückgang steht, der in der Steuerrolle verzeichnet wurde. Diese zählte in der Stadt nach der Mitte des 17. Jahrhunderts nur 97 Anwesen und 11 verlassene Häuser (und fünf jüdische Häuser, davon zwei verlassene). Das Teresianische Kataster registrierte schon 142 Petschauer Häuser mit 181 Wirtschaftern.

Wegen der Teilnahme der Schlaggenwalder am Ständeaufstand von 1618–1620 wurde Petschau an die königliche Kammer zurückgegeben. Sofort im Jahre 1621 wurde eine kompromisslose

Rekatholisierung vorgenommen, die Verwaltung der Pfarrei wurde dem unweit gelegenen Prämonstratenserkloster in Tepl anvertraut, dessen Ordensbrüder die Petschauer Pfarrei bis 1789 innehatten (danach wurde sie an den weltlichen Klerus abgegeben).

Im Jahre 1624 gewann die Herrschaft Petschau der kaiserliche Kriegsrat Gerhard von Questenberg. Petschau blieb im Besitz der Questenbergs und nach deren Aussterben (1752) dann im Besitz ihrer Nachfolger, der Kaunitz-Rietberg-Questenbergs, und zwar bis zum Jahre 1813 (es wurde dann an die Familie Beaufort-Spontin verkauft).

Petschau stellte für die Questenbergs lediglich einen Nebensitz dar (die Hauptresidenz lag im mährischen Jarmeritz und in Wien); nur die Verwaltung des Großgrundbesitzes war hier dauerhaft angesiedelt. Die Beziehung zwischen Petschau und der Obrigkeit war im 17. und 18. Jahrhundert allerdings nahezu idyllisch. Die Questenbergs erneuerten für Petschau die älteren Privilegien, deren Originale verloren gegangen waren, und später konfirmierten sie regelmäßig die Petschauer Rechte und vermittelten ebenso die landesherrlichen Konfirmierungen. Als in den 20er Jahren des 18. Jahrhunderts eine Unstimmigkeit zwischen Petschau und den Questenbergs hinsichtlich der Nutzung des herrschaftlichen Schankrechts entstand, kam es zu einer vertraglichen Einigung, bei der die Stadt nicht gerade schlecht wegkam.

Dank der herausragenden Persönlichkeit Johann Adam von Questenbergs mit seinen vielfältigen kulturellen Interessen, insbesondere seiner Vorliebe für Musik und Theater, wurde 1701–1714 zur älteren Burg ein Barockschloss mit Gärten, Gewächshäusern und einem eigenen Theater angebaut (in den sogenannten Pflug-Häusern). Aufgrund der Kontakte zum nahegelegenen Stift Tepl beteiligte sich eine Reihe hervorragender Künstler, die in den Diensten dieses führenden Barockmäzens des Landes standen, an der barocken Gestaltung des Schlosses. Questenberg berief allerdings seine Spitzenhandwerker auch aus Jarmeritz und wandte sich wegen der Spezialisten auch an Waltsch. Den Petschauern vertraute er eher nur die Schluss- und Tagelöhnerarbeiten an. Talentierte Petschauer Söhne und Töchter hatten aber die Möglichkeit eines persönlichen Aufstiegs in den Questenberger Diensten; sie werden in der Wiener Kapelle, im Jarmeritzer Ballettensemble dokumentiert, in die Lehre bei einem Bildhauer und einem Chirurgen geschickt. Die Anwesenheit des Herrensitzes aber (zu dieser Zeit) führte nicht zu einer bedeutenden Entfaltung der Luxusproduktion oder zur Ansiedlung spezialisierter Handwerker und Künstler (jedenfalls haben wir keine Belege dafür). Erwähnen wir aber, dass in der Stadt spätestens seit dem 17. Jahrhundert das *Musikerkollegium der Cäcilienbruderschaft* organisiert wurde, dessen Mitglieder offensichtlich nahezu alle erwachsenen Petschauer (nicht nur die Bürgerlichen) waren, und das Gedenkbuch vom Pfarrer geführt wurde. An diese Bruderschaft knüpfte später die berühmte Petschauer Musikschule an. Von den elitären bürgerlichen Vereinen muss der Petschauer Schützenverein erwähnt werden, der für das 18. Jahrhundert dokumentiert ist.

Die bürgerliche Bebauung nutzte vor allem die Holzbauweise der Fachwerktechnik, die Häuser wurden in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts als schlecht und baufällig charakterisiert. Im Jahre 1760 zerstörte ein großes Feuer fast die gesamte Stadt (132 Häuser einschließlich der Kirche), und der Wiederaufbau danach erfolgte schon im Barockstil, der sich am Ort bis weit ins 19. Jahrhundert hielt. An der Rekonstruktion der Kirche und ihrer Ausstattung wie auch der anderen öffentlichen Gebäude nach dem Brand von 1760 beteiligten sich nur die nicht besonders bedeutenden regionalen und lokalen Künstler und Handwerker, was den finanziellen Möglichkeiten der Petschauer Gemeinde entsprach.

Nach der Erteilung des Fortifikationsprivilegs im Jahre 1482 erfolgte die Umgestaltung der älteren hölzernen Tore (aus der Mitte des 15. Jahrhunderts) zu steinernen Durchfahrtstoren; die Existenz der Stadtmauern ist nicht sicher. Hinsichtlich des Terrains wurden vermutlich schon bald Treppen als verbindende Baumaßnahme zu den Vorstädten angelegt, dafür blieb der Marktplatz bis ins 19. Jahrhundert hinein ungepflastert, da seine Oberfläche durch den felsigen Untergrund ausreichend befestigt war. Die Archäologie dokumentierte bereits an der Wende vom 15. zum 16. Jahrhundert die

städtische Wasserleitung. Zum Errichten des Rathauses kam es erst während der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts, noch im Jahre 1547 wird nur das Haus des Richters erwähnt. Zu den städtischen Bauten gehörten weiterhin eine Brauerei, eine Mälzerei und ein Schlachthaus in der Judengasse. Ab der Mitte des 18. Jahrhunderts wurden das städtische Eigentum und die Einkünfte an Questenbergischen Großgrundbesitz verpachtet (1779 erlangte auch ein Konsortium von vier Bürgern einen Pachtvertrag). Nach 1768 trat die Obrigkeit in die bisher bestehende Praxis der Wahl der Stadträte in der Kleinstadt ein und begann, die Mitglieder der Stadtvertretung direkt zu ernennen, aber 1793 kam es durch die Regulierung des Magistrats zur Verstaatlichung der Selbstverwaltung. Noch vor dem Ende des 18. Jahrhunderts wurde Petschau zudem auch als eine Munizipalstadt eingestuft.

SEZNAM AUTORŮ

Mgr. Michaela Baumlová

Muzeum Cheb, p. o. Karlovarského kraje
nám. Krále Jiřího z Poděbrad 493/4, 350 11 Cheb
michaela.baumlova@muzeumcheb.cz

Mgr. Michal Beránek

Muzeum Cheb, p. o. Karlovarského kraje
nám. Krále Jiřího z Poděbrad 493/4, 350 11 Cheb
michal.beranek@muzeumcheb.cz

PhDr. Marie Malivánková Wasková

Archiv města Plzně
Veslavínova 19, 306 32 Plzeň
waskova@plzen.eu

RNDr. Jan Matějů, Ph.D.

Muzeum Karlovy Vary, p. o. Karlovarského kraje
Pod Jelením skokem 393/30
360 01 Karlovy Vary
HonzaMateju@seznam.cz

Mgr. Jana Pokorná Kalousková

Galerie výtvarného umění v Chebu
náměstí Krále Jiřího z Poděbrad 16
350 02 Cheb
jana.kalouskova@gavu.cz

Mgr. Jiří Riezner, Ph.D.

Katedra geografie, Přírodovědecká fakulta
Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem
Pasteurova 3632/15, 400 96 Ústí nad Labem
jiri.riezner@ujep.cz

Mgr. Pavel Škorpil, CSc

pavelsk@centrum.cz

Ing. Miroslav Trégler

Odbor životního prostředí, Městský úřad
Mariánské Lázně
Příčná 647/3, 353 01 Mariánské Lázně
miroslav.tregler@muml.cz

MUDr. Vít Zavadil

ENKI o.p.s.
Dukelská 145, 379 01 Třeboň
arnoviza@seznam.cz

Sborník muzea Karlovarského kraje 31 (2023)

Vydává Muzeum Cheb, příspěvková organizace Karlovarského kraje

sekretariat@muzeumcheb.cz

Vedoucí redaktor: Jiří Brabec

Výkonný redaktor: Michaela Bäumlová, Alena Koudelková, Lukáš Smola

Redakční rada: Jaromír Bartoš, Michal Beránek, Marcel Fišer, Karel Halla, Jan Matějů, Jan Nedvěd,
Štěpán Karel Odstrčil, Michael Rund

Překlad resumé do německého jazyka: Ivana Bertram

Překlad resumé do anglického jazyka: Kristýna Matějů

Grafická úprava: Grafický ateliér Ateva, Praha

Vydání první, 2023

Tisk: Tiskárna Median s. r. o., Ostrov

ISBN 978-80-88310-21-1

ISSN 1803-6066

www.muzeumcheb.cz/sbornik

Za původnost a věcnou správnost uveřejněných příspěvků odpovídají autoři.

Veškerá práva vyhrazena.

Jakýkoliv přetisk či jiné kopírování pouze se svolením vydavatele.

Na obálce: Samice ropuchy zelené v dole Jiří na Sokolovsku, 11. 8. 2021. Foto Jan Matějů.